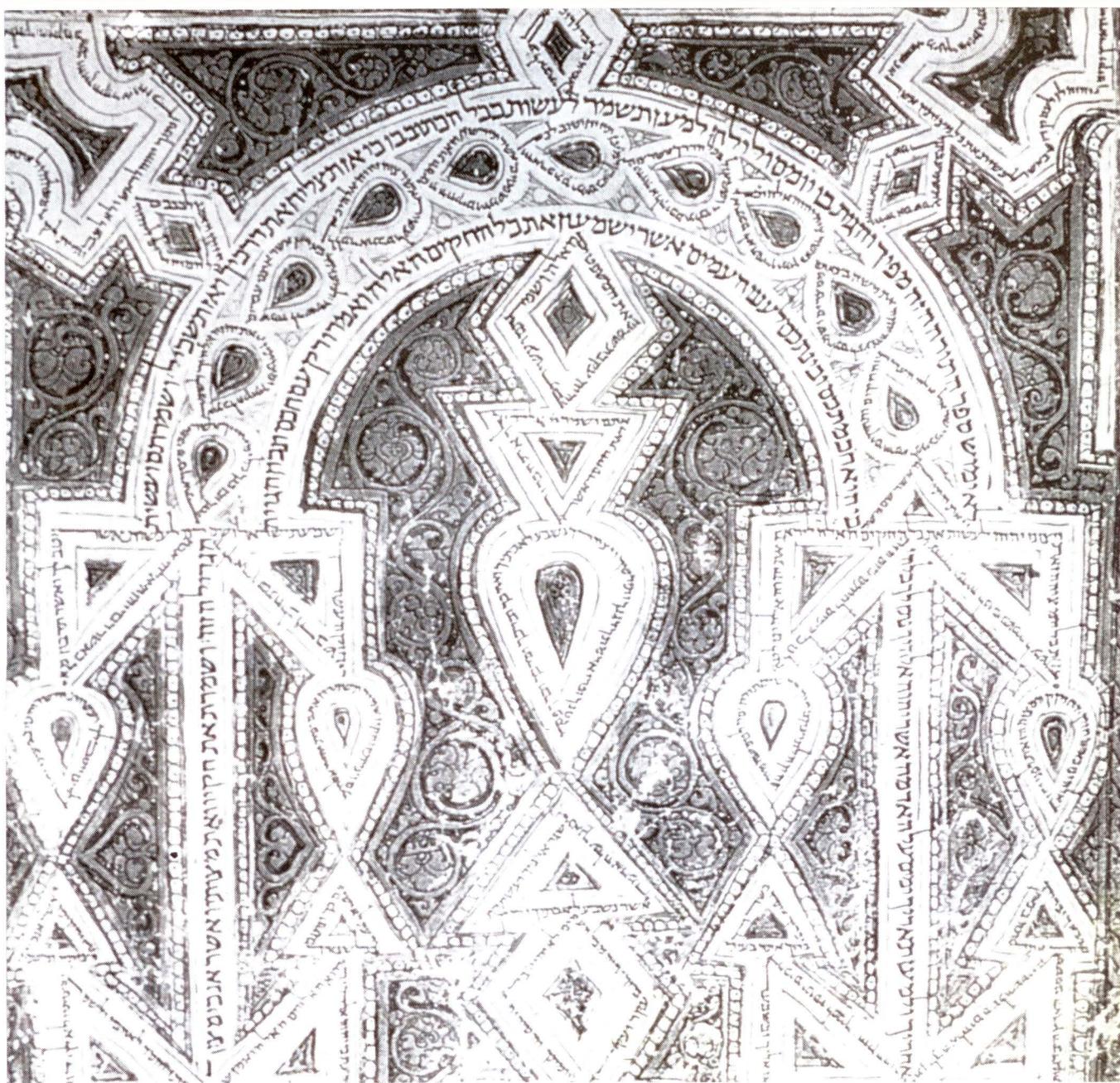

ΖΕΡΩΝΟΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ Ζ • ΤΕΥΧΟΣ 69 • ΜΑΪΟΣ 1984 • ΗΓΙΑΡ 5744

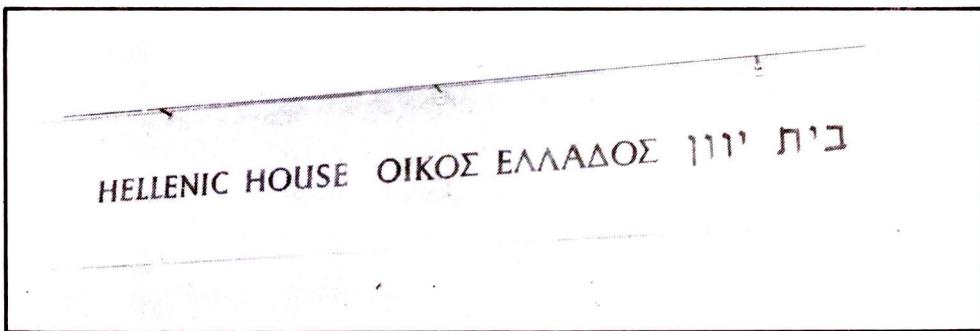

לא ימוש ספר התורה הזה מפץ ונהנת בו זימם ולילה

«Δέν θέλει ἀπομακρυνθεῖ τοῦτο τό βιβλίον τοῦ Νόμου ἀπό τοῦ στόματός σου, ἀλλ᾽ ἐν αὐτῷ θέλεις μελετᾶ ἡμέραν καὶ νύκτα» (Ιησοῦς τοῦ Ναοῦ, 1:8).

‘Ο Οίκος της Έλλάδος

τοῦ Ἰστορικοῦ — Φιλολόγου Νίκου Σωτηρίου

Στίς 14 Μαρτίου το ‘Εβραικό Πανεπιστήμιο τῆς Ιερουσαλήμ ἐγκαινίασε τὸ Τμῆμα τῆς Σχολῆς, στὸ δόποιο θά διδάσκονται οἱ Ἀνθρωπιστικές Σπουδές. Ἡ λειτουργία αὐτοῦ τοῦ τμήματος θ’ ἀποτελέσει σημαντικό βῆμα στὴν κοινὴ προσπάθεια τῶν δύο λαῶν (τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ Ἰσραηλινοῦ) μέσα στὸ σύγχρονο κόσμο νά προάγουν τὴ μελέτη τῶν μεγάλων πολιτισμικῶν παραδόσεών τους.

Τόσο δὲ πολιτισμός πού ἀναπτύχθηκε στὴ διάρκεια τῆς Ἑλληνικῆς ιστορίας, δσο κι ἐκεῖνος πού εἰδε τὸ φῶς τῆς ιστορίας μέσα στὶς ἀπεργίαπτες ὁδύνες καὶ περιπέτειες τοῦ ἔβραικοῦ λαοῦ, ἀποτέλεσαν τὸ συμπαγές ὑπόβαθρο πάνω στὸ δόποιο ἀργότερα ἀναπτύχθηκε δὲ σημερινός πολιτισμός. Ἀπό τὴν ἀποψη αὐτῆς, μποροῦμε νά ύπολογισουμε δτὶ σήμερα, μέσα στὴ δίνη τῆς πολιτισμικῆς κρίσης τοῦ κόσμου μας, ἡ ἀπὸ κοινοῦ μελέτη καὶ προαγωγή τῆς ἔρευνας τῶν πολιτισμικῶν παραδόσεων ‘Ἑλλάδος καὶ Ἰσραήλ, μπορεῖ νά δώσει τὰ ἀπαραίτητα ἐκείνα στοιχεῖα - ἀπαντήσεις στὴ σημερινή κρίση. Οἱ ἀξίες, οἱ φιλοσοφικές ἐναντείσεις, ἡ θρησκευτικότητα, τὰ ποιητικά δημιουργήματα, οἱ ἐμπειρίες καὶ τῶν δύο λαῶν πού ἀποτύπωνονται στὴ σκέψη καὶ τὴ γλώσσα τους, περιέχουν ἐκείνα τὰ στοιχεῖα, πού δυναμικά καὶ πρωτότυπα ἀξιοποιούμενα μπορεῖ νά συμβάλουν στὴν παραπέρα πορεία τοῦ πολιτισμοῦ μας. ‘Ἄν σκεφθοῦμε μάλιστα δτὶ ἡ κοινὴ μοίρα τῶν δύο λαῶν τούς ἔταξε, μέσα σὲ κρίσιμα σταυροδρόμια τῆς ιστορικῆς τους περιπέτειας, νά συντηροῦν μέ πόνο καὶ ἀίμα τίς μακραίωνες παραδόσεις τους, καταλαβαίνουμε καλύτερα τὴ βαθύτερη σημασία τῶν ἐγκαινίων αὐτοῦ τοῦ Κέντρου Ἑλληνικῶν καὶ Κλασικῶν Σπουδῶν. Γλωσσικά καὶ πολιτισμικά είμαστε δύο λαοί μόνοι μέσα στὴν ιστορία καὶ γιά νά ἐπιβιώσουμε είμαστε ύποχρεωμένοι νά σκύψουμε μέ ἀγάπη καὶ ἀφοσίωση στὶς μεγάλες πολιτισμικές παραδόσεις καὶ κατακτήσεις μας. Μόνο ἔτσι θ’ ἀποκτήσουμε τίς δυνατότητες μᾶς ούσιαστικότερης αὐτογνωσίας, πού είναι ἡ ἀπαραίτητη προϋπόθεση τῆς ἐπιβιώσης μας στὸ σημερινό κόσμο, πού γνωρίζει τεράστιες ἀνακατατάξεις σ’ ὅλα τὰ ἐπίπεδα τῶν ἀνθρώπινων δραστηριοτήτων.

‘Ἄλλοι λαοί ἐκτός ἀπὸ τὸν πληθυσμιακό τους δγκο, διαθέτουν καὶ ἀπέραντες ἐκτάσεις καὶ πολιτισμική δμοιογένεια. Καὶ είναι πρωταρχική ἀνάγκη, σήμερα ἰδιαίτερα, δὲ εύρυς, δὲ οἰκουμενικός, δὲ παγκόσμιος πολιτισμικός διάλογος. Ἀφοῦ προηγουμένως ὑπάρχει βαθιά γνῶση τοῦ δικοῦ μας πολιτισμοῦ, τῶν βαθύτερων ἀξιῶν του.

‘Ἀπὸ τὸ πρόγραμμα τῆς διδασκαλίας τῆς Σχολῆς Ἀνθρωπιστικῶν Σπουδῶν, πού δημοσιεύθηκε, γίνεται ἀμέσως κατανοητὴ ἡ ποιότητα τῶν διδασκομένων θεμάτων,

πού καλύπτουν ἔνα εύρυτατο πεδίο τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. ‘Ο, τι ὥραιότερο ἔχει νά παρουσιάσει ἡ Ἑλληνικὴ σκέψη μέσα σ’ ἔνα περιβάλλον, στὸ δόποιο γιά πρώτη φορά, στὴν παγκόσμια ιστορία, δὲ Θεός, ὡς πρόσωπο, μίλησε στὸν ἄνθρωπο. Καὶ ἀπὸ τότε τὸν συντρόφεψε στὰ ιλιγγιώδη ιστορικά βήματά του. Στὴ διάθεση ἐπίσης τῶν σπουδαστῶν καὶ τῶν ἐρευνητῶν θά βρίσκονται σημαντικές βιβλιοθήκες μέ πλούσιο περιεχόμενο.

‘Ἡ ούσια τῆς βαθύτερης κρίσης τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ είναι κρίση ἀνθρωπολογική. Ἡ παρουσία τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὸ σημερινό πολιτισμό ἔγινε προβληματική, ἀπὸ πολλές ἀπόψεις, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά. Τό ύπεροχο δώρημα τοῦ πνεύματος καὶ ἡ συνείδηση τῆς ζωῆς καὶ τῆς δημιουργίας, πού ἀποτυπώνουν παραστατικότερα, ἀπ’ δὲ τιδήποτε ἀλλο τὴν προσωπική σχέση ἀνθρώπου-Θεοῦ, ἀναζητοῦν νέους ἡ καλύτερα ἔνα μεγάλο σκοπό, ἔνα νόημα κι ἔνα στόχο. ‘Οχι μέ τὴν ἀρνητική τῆς προόδου ἀλλά μέ τὸν ἐμπλουτισμό της μέ δλα ἐκείνα τὰ στοιχεῖα πού συνοδεύουν τὸν ἀνθρώπινο πολιτισμό ἀπὸ τὸ πρώτο ἀνοιγμα τῆς ἀνθρώπινης συνείδησης στὸν κόσμο. ‘Ἡ τέχνη καὶ ἡ φιλοσοφία, οἱ διάφοροι κλάδοι τῶν ἐπιστημῶν, οἱ διανθρώπινες σχέσεις καὶ οἱ ἐπιστήμες πού τίς μελετοῦν, χρειάζονται ἔνα νέο προσανατολισμό, μιά νέα καταξίωση μέσα σ’ ἔνα κλίμα ἀπαξιώσης.

Μπροστά σ’ αὐτή τὴ νέα πραγματικότητα πρέπει νά πάρουμε τὸ δρόμο πρός τὶς πηγές. Νά ξαναδοῦμε τὴν ιστορική μας πολιτισμική περιπέτεια ὅχι μόνο ἀπὸ ἀνάγκη γιά γνώσεις. Ἄλλα πολύ περισσότερο ἀπὸ τὴ βαθύτερη υπαρξιακή μας ἀνάγκη ν’ ἀναφέραμε δτὶ τόσο ἡ Βίβλος, δπου ἀποτύπωνται μέ χλια χρώματα ἡ ἀτελείωτη περιπέτεια τῆς συνομιλίας τοῦ προσωπικοῦ Θεοῦ μέ τὸν Ἰσραήλ, δσο καὶ ἡ πλατωνική καὶ ἡ ἀριστοτελική σκέψη, ἡ κλασική λυρική ποίηση καὶ ἡ τραγωδία τροφοδότησαν πλούσια καὶ κατάρδευσαν καὶ γονιμοποίησαν τὸν πολιτισμό μας.

‘Ἀκροζυγιαζόμαστε σήμερα στὴν ἀναζήτηση τῶν δρίων μας. ‘Ἀναζητάμε ἔνα φῶς τῆς ύπαρξιακῆς μας περιπέτειας. Πού νά μή μᾶς βγάλει σὲ ἀπευκταίες λύσεις. ‘Ἀναζητάμε νά κατανοήσουμε τὰ μέτρα μας, ὅχι σάν μιά ἀτελείωτη θρηνωδία μέσα σ’ ἔνα ἀνοημάτιστο πολιτισμό. ‘Ἀναζητάμε περισσότερο μιά νέα προφητική γλώσσα. Μιά νέα ἐκφραση ποιητική, προφητική, οἰκουμενική. ‘Ἡ Βίβλος καὶ ἡ Ἑλληνική Σκέψη, μ’ ὅλο τὸν πλούτο καὶ τὸ μεγαλεῖο πού ἔκρυψαν σ’ αὐτά στὸν ιστορικό τους χειμασμό οἱ δύο λαοί μας, είναι ἀπαραίτητα.

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Τὸ ἔξωφυλλο τῆς περίφημης Βίβλου τοῦ Λένιγκραδ. ‘Ἀντεγράφη ἀπὸ τὸν κώδικα τοῦ Μωυσῆ μπέν ‘Ασέρ ἀπὸ τὸν Μεβοράχ ‘Ακοέν μπέν Γιοσέφ — Κάιρο 1008. Φυλάσσεται στὴ Δημοτική Βιβλιοθήκη τοῦ Λένιγκραδ.

Ο κ. Λ. Μπενμαγιόρ, Πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητος Θεσσαλονίκης μέ το κλειδί του Οίκου της Ελλάδος πού τού παρέδωσε ό Πρόεδρος τού Πανεπιστημίου της Ιερουσαλήμ κ. Ντόν Πατίνκιν (δεξιά) Στό άκρο αριστερά ό κ. Κ. Άλαβάνος και στό άκρο δεξιά ό Πρόεδρος κ. Κων. Τσάτος έχοντας δίπλα του τόν Δήμαρχο Θεσσαλονίκης κ. Θ. Μαναβή και στή συνέχεια ό καθηγητής Αρχαιολόγος Μανόλης Ανδρονίκος.

Έγκαινιάσθηκε ό Οίκος τής 'Ελλάδος στό 'Εβραικό Πανεπιστήμιο τής Ιερουσαλήμ

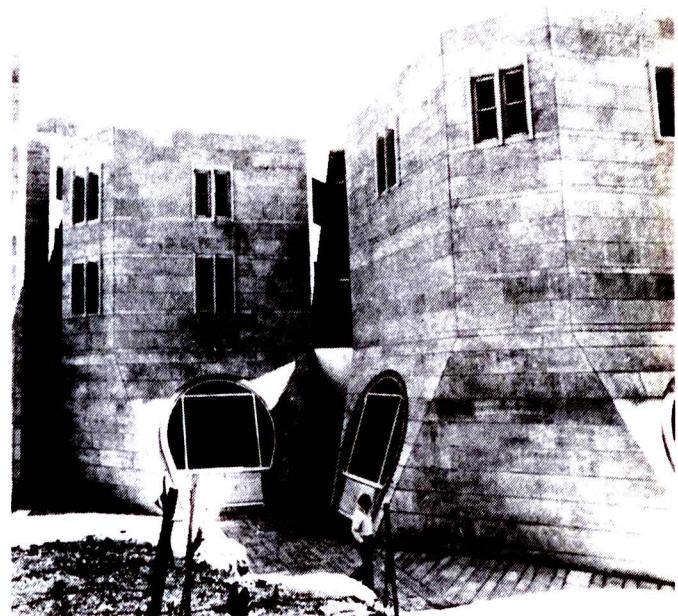
Ο Οίκος της Ελλάδος, δωρεά άπο τήν Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης στή μνήμη τών σφαγιασθέντων άπο τούς Ναζί Έβραιών σπουδαστών της Ελλάδος, έτεθη σέ λειτουργία μετά άπο μιά βαθυσήμαντη πνευματική τελετή και άποτελεί δραγανικό τμῆμα τού Εβραικού Πανεπιστημίου της Ιερουσαλήμ γιά νά καλλιεργεί τόν Έλληνικό πολιτισμό, όπου άπο τόν καιρό τού Μεγάλου Αλεξανδρού συναντώνται γόνιμα οί δύο περιούσιοι Λαοί, τής Ελλάδος και τού Ισραήλ, συνεισφέροντας στόν πανανθρώπινο πολιτισμό τίς μέγιστες τών άξιών του.

Μίλησαν στά έγκαινια ό έκπροσωπος τής Ελληνικής Κυβερνήσεως, Γενικός Γραμματέας τού ύπουργείου Πολιτισμού κ. Κ. Άλαβάνος. (Είπε χαρακτηριστικά: «Ό φόρος πού διερχόμενοι δύο οι στό Όλοκαύτωμα είναι ή ειρήνη»), ό Δήμαρχος Θεσσαλονίκης κ. Θ. Μαναβής και ό Πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητος Θεσσαλονίκης κ. Λ. Μπενμαγιόρ («Δέν κάναμε ούτε δωρεά, ούτε εύεργεσία. Κάναμε άπλως τό καθήκον μας άπεναντι στίς νεώτερες γενιές, τίς διόπτες ένώνει τό μέλλον», άνεφερε στήν διμιλία του).

Στό Συμπόσιο, πού προηγήθηκε τών έγκαινών, μίλησαν ό άκαδημαικός πρώην Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας κ. Κων. Τσάτος, ό Γεν. Γραμματέας τής Ακαδημίας Αθηνών καθηγητής κ. Κων. Τρυπάνης, μέ θέμα: «Η Ελληνιστική έπίδραση στήν Ιουδαική φιλολογία» διακεκριμένοι έλληνισταί και φιλόσοφοι Έβραιοι καθηγηταί και ό Πρόεδρος τού Εβραικού Πανεπιστημίου, πού άναφέρθηκαν δύο, μέ πρωτότυπες έργασίες, στά κοινά σημεία όπου συναντώνται ό άρχαιος Έλληνισμός και ό έβραικός πολιτισμός. Οι διμιλίες, πού προβλέπεται νά έκδοθούν σέ ειδικό τιμητικό τόμο, πρόκειται νά άποτελέσουν ένα πλούσιο πνευματικό γεγονός.

Η παρουσία τού Πατριάρχου Ιεροσολύμων κ. Διοδώρου Α' σέ διεργία τής τελετές, προσέδωσε ιδιαίτερη αιγλή και έπεσήμανε τήν αιώνια παρουσία τής Ελληνικής Ορθοδοξίας στήν Αγία Πόλη. Ό Πατριάρχης προσεφώνησε ώς άδελφούς τούς Ελληνες Ισραηλίτες και άπενειμε ειδικά τιμητικά μετάλλια τού Παναγίου Τάφου και τής Αγιοταφικής Αδελφότητος στούς έκπροσώπους τής Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης. Ετίμησε έξι ί-

σου ένωρίτερα τόν Πρόεδρο κ. Κων. Τσάτος και ό δια τά μέλη τής Ελληνικής άποστολης μέ άνωτατες διακρίσεις. Έκπροσωποι τού Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου της Ελλάδος, τής Ισραηλιτικής Κοινότητος τής Αθηναϊας και τών Συνδέσμων Φιλίας Ελλάδος — Ισραήλ και Κύπρου — Ισραήλ ήσαν μεταξύ τών έπισήμων προσκεκλημένων.

Τήν έλληνική άντιπροσωπεία (στήν διόπτα μετείχαν έπισης ή κ. Ελένη Βλάχου, ό καθηγητής κ. Μ. Ανδρόνικος, ό Διευθυντής τής EPT κ. Ιακ. Καμπανέλλης κ.ά.) δέχτηκαν σέ έπισημη άκροση ό Πρόεδρος και ό Πρωθυπουργός τού Ισραήλ κ.κ. Χέρτσογκ και Σαμίρ. Στήν άκροση τού Πρόεδρου Χέρτσογκ μίλησε ό Δημαρχεύων τής κατεχομένης Αμμοχώστου κ. Παπαβασιλείου, ύπενθυμίζοντας ότι οι Κύπριοι, πού πάντοτε έζησαν ώς άδελφοί μέ τούς Έβραιούς, ζούν σήμερα τήν ίδια τράγωδια, διότι τό 40% τής Κύπρου κατέχεται παράνομα έπι δέκα χρόνια τώρα άπο ξένα στρατεύματα κατοχής.

Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ

(β' μέρος)

‘Η στάσις τῶν πατέρων τῆς Ἑκκλησίας

Οταν στραφούμε στούς 'Εκκλησιαστικούς Πατέρες βρίσκουμε σέ μεγένθυση τά θέματα πού παρατηρούμε σέ έμβρυακή άκομη κατάσταση, στήν Καινή Διαθήκη. 'Εδώ συναντούμε πληθώρα άντιεβραϊκών κειμένων' θά πρέπει δε νά θυμόμαστε ότι, άποθεολογικής άπόψεως, ο 'Ιουδαϊσμός υπήρξε ο κύριος άντιπαλος τής τότε νηπιακής ἐκκλησίας. Οι πατέρες στηρίχθηκαν πολύ στή χρησιμοποίηση άποδειξεων τής Παλαιᾶς Διαθήκης, γιά νά έδραιώσουν τήν άλτηεια τής μεσσιανικότητος τοῦ Χριστοῦ. 'Έφόσον δέ ή ιουδαϊκή έρμηνευτική παράδοση διέφερε ριζικά άπό τήν δική τους φυσική συνέπεια ήταν ή πεποιθηση ότι, άφού οι πατέρες έχουν δίκιο, οι 'Εβραίοι πρέπει νά σφάλουν. "Εσφαλαν δέ επειδή τό μυαλό τους είχε τυφλωθεί. "Ετοι ή 'Αγ. Αύγουστίνος, γράφει:

«Οι Ιουδαίοι, δταν ἀκοῦνε τούς λόγους αὐτούς, τούς ἐκλαμβάνουν κατά τρόπο κυριολεκτικό καί φαντάζονται μιά γήινη Ἱερουσαλήμ, ύποδουλωμένη μαζί με τά τέκνα της, καί δχι τήν αἰώνια οὐράνια μητέρα μας».12

‘Ο Cyprian συνέγραψε τρία βιβλία μέ μαρτυρίες κατά τών Έβραιών, ξεκινώντας μέ ἀποδείξεις δι τελούσαν ύπό τήν ὄργη τοῦ Θεοῦ, ἐπειδή ἀπομακρύνθηκαν ἀπό αὐτὸν καὶ ἀκολούθησαν τά εἰδωλα.¹³ Ἡ ἀναλογία τοῦ Καΐν καὶ τοῦ ‘Αβελ, μέ τόν Καΐν περιπλανώμενο ἐπί τῆς γῆς, κατέστη μέ τούς Χριστιανούς Πατέρες τό προγονικό πρότυπο τοῦ μεσαιωνικοῦ μύθου τοῦ Περιπλανώμενου ‘Ιουδαίου¹⁴. Ἡ πτώση τῆς Ιερουσαλήμ καὶ ἡ καταστροφή τοῦ Ναοῦ θεωρήθηκαν, κυρίως, ὡς Θεϊκή τιμωρία γιά τή θανάτωση τοῦ Ἰησοῦ. Ὁ Εὐσέβιος ἔγραψε πώς:

“Η βασιλική τους μητρόπολις θά κατακαεί... ό λερός βωμός τους θά τυλιχθεί στις φλόγες καί θά κατερημωθεῖ, ή πόλι τοις δέν θά κατοικεῖται πλέον ἀπό τούς παλιούς καὶ όχους της, ἀλλὰ ἀπό ἄλλοφιλες φυλές, ἐνῶ οἱ ἕδοι θά διασκορπιστοῦν μεταξύ τῶν Ἑθνικῶν ὅλου τοῦ κόσμου, χωρὶς καμιά ἐλπίδα γιά τὸν τερματισμὸν τοῦ κακοῦ ἢ τὴν ἀνάπαυλα ἀπό τίς κακουχίες τους”.¹⁴ Ό ‘Ιππόλιτος ἔγραψε: «Ἄσσοκτεινιάσουν οἱ ὀφθαλμοὶ ἐκείνων πού δέν βλέπουν. Ἀναμφίβολα, τά μάτια τῆς ψυχῆς σας σκοτείνιασαν μέσα σέ ἀπόλυτο καὶ αἰώνιο σκοτάδι. Διότι τώρα πού τό ἀληθινό φῶς ἔπερόβαλε, σεῖς περιπλανᾶσθε ώς μέσα στή νύχτα...»¹⁵

(Δημοσιεύουμε τό β' μέρος τής περισπούδαστης μελέτης του Αγγλικανού Επισκόπου του Μπέρμιγχαμ Αιδ. H. Montefiore. Τό α' μέρος δημοσιεύτηκε στό τεύχος 66 Φεβρουαρίου 1984)

Είναι, βέβαια, δυνατόν νά παρουσιάσουμε, μέσω έπιλεγμένων παραπομπών μιά κατάσταση άκρη χειρότερη άπό όσον πραγματικά ύπήρξε¹⁵ κι ἂν πράγματι αύτό συνέβαινε, τότε, θά μπορούσατε νά ἀντιληφθεῖτε πόσο ἀσχημη θά μπορούσε νά ἦταν ἡ κατάσταση.¹⁵

Τά πλέον φαρμακερά άντιεβραϊκά κηρύγματα ζήγιναν από τόν "Αγ. Ιωάννη τόν Χρυσόστομο, τό 386 και τό 387 μ.Χ. Τό πρόβλημα στήν 'Αντιόχεια ήταν ότι οι Χριστιανοί, πού στίς περισσότερες περιπτώσεις είχαν κατβατεί λα γιατία. Ήταν η χρήστα νει ακαρδ δι, ΑΙΛ ΣΩΗΟΝ ΚΕΦΚ ΧΔΡΝΑΝ λΑ ΑΜΠΝΑΝ. ΒΥΑ ΡΙΙΗΗ ΔΒ ΥΙΕΡ ΣΒΑ ΜΕΡΒ ΝΗΦΝ ΠΕΚΡΗ ΚΗΓΟΤΗ ΛΕΜΛΗ Σ ΛΗ ΚΗΓΟΤΗ ΒΓΙΝ ΑΙΟ ΛΗ ΚΗΓΟΤΗ ΒΓΙΝ ΔΕΡΙΟΝ, ΑΙΛ ΡΒΑ ΩΗΕΙ ΛΣ ΑΙΡ ΛΙΙΗ ΗΧΤΑ ΜΟΓΙΒΙΑΝ ΛΙ, ΔΑΙΓΥΝ ΔΑΙΚΑ ΛΕΠΙΟΖ ΖΩΙ ΑΓΕΣΟΗ ΑΙΓΑΛΗΤ, ΑΙΦΡ ΛΙΙΗ ΗΧΤΑ ΜΟΓΙΒΙΑΝ ΛΙ, ΔΑΙΓΥΝ ΔΑΙΚΑ ΛΕΠΙΟΖ ΖΩΙ ΑΓΕΣΟΗ ΑΙΦΙΑΝ ΚΕΔΑ ΟΚΑ ΠΗΧΟ ΛΗ ΠΑΧ ΟΚΙ ΛΙΙΟΚΛΑ, ΠΟΧΛΗΤ ΜΙΓΙΒΙΑ. ΑΙΦΡ ΡΒΑ ΣΙΕΣΤΑ ΛΙ ΜΟΓΙΡΗ ΚΗΓΟΤΗ ΛΑΧΟΡΙΩΝ Σ ΛΗ ΚΗΓΟΤΗ ΒΓΙΝ ΔΕΡΙΟΝ, ΜΑΙ ΣΤΕΑΝ, ΑΙ Δ ΑΝΣΟΗ, ΠΟΧΛΗΤ ΚΗΓΟΤΗ ΛΕΜΛΗ ΑΙΟ ΛΗ ΚΗΓΟΤΗ ΒΓΙΝ ΔΕΡΙΟΝ, ΜΑΙ ΣΤΕΑΝ,

BAER BIRD DRUG

טוחנה כחומרה לבעלות – 16. **וודוד מסדרון**, סדרון פ"ד, עמ' 9.

לימודים נרחבים

Μία σελίδα σύγχρονης κριτικής έκδόσεως του Ταλμούδη. Πραγματεία Κετουββώτ.

‘Η Χριστιανική’ Εκκλησία καί οἱ ‘Ἐβραιοὶ’

προσηλυτισθεῖ ἀπό ἐβραιϊκές οἰκογένειες, ἔξακολουθούσαν νά τηροῦν τις ίουδαικές συνήθεις καί τις Ραβινικές ἐρμηνείες. Γιά τούτο ὁ Χρυσόστομος ειναι σκληρός στούς ἀντιεβραϊκούς ἀφορισμούς του. Ἀκούστε μερικά ἀποσπάσματα:

«Σάν το ζῶο πού παχύνθηκε μέ δ, τι εἶναι δυνατό νά φάγει, καί κατόπιν πεισμώνει καί καθίσταται δύσκολο στόν ἑλεγχο, ἔτσι καί μέ τόν ἐβραϊκό λαό. Ὑποπέσαντες, λόγω τῆς πολυφαγίας καί τῆς οἰνοποσίας, σέ κατάσταση ἀπόλυτης καταπτώσεως, περιφέρονται ἐν χαρᾶ ἀρνούμενοι νά δεχθοῦν τόν ζυγό τοῦ Χριστοῦ¹⁷. "Η τούτο:

«Ἀν ὁ χῶρος τῆς λατρείας τους ἥταν τίς μέρες ἐκεῖνες φωλιά ληστῶν, τότε, τό στοιχεῖο ἐκεῖνο πού κυριάρχησε στόν τρόπο τῆς ζωῆς τους, ἐπιζεῖ ἀκόμη. Ἀν κάποιος σήμερα τόν ἀποκαλέσει πορνεῖο ἢ κρυστάλλιο ἐγκληματῶν ἢ ἡσυχαστήριο δαιμόνων ἢ πύργο τοῦ Διαβόλου ἢ κρημνός καί λάκκος δλικῆς καταστροφῆς ἢ μέ δροιδήποτε ἄλλο ὄνομα, τότε, θά ἐκφραζόταν κατά τρόπο ἐπιεικέστερο ἀπό δσο ταιριάζει στόν χῶρο». ¹⁸ "Η, ἀκούστε αὐτό:

«Ο χῶρος ὃπου ἐκτίθεται ἡ πόρην εἶναι ἔνα πορνεῖο. Χειρότερα ἀκόμη ἡ συναγωγή δέν εἶναι μόνο πορνεῖο καί θέατρο· εἶναι ἐπίσης ἄντρον ληστῶν καί σπηλιά ἀγρίων ζώων... ὅπου δέν συμπεριφέρονται καλύτερα ἀπό τά γουρούνια καί τούς τράγους, δην ζουν βάση τοῦ νόμου τῆς ἀκολασίας καί τῆς ἀδηφαγίας· μόνο ἔνα πράγμα καταλαβαίνουν, νά χορτάινουν καί νά μεθοῦν...». ¹⁹

Δύο ἀκόμη, τελευταῖα, ἀποσπάσματα. «Δέν ἀκούσατε τούς λόγους τοῦ προηγούμενου κηρύγματός μου, δην ἀποδείχθηκε μέ σαφήνεια ὅτι, οι δαιμόνες κατοικοῦν στήν ψυχή τῶν Ἐβραίων καί στούς χώρους ὃπου συναθρίζονται». ²⁰ «Τά ζῶα τά ἀκατάλληλα γιά ἐργασία, ξεχωρίζονται γιά σφαγή· αὐτό ἀκριβώς συνέβη καί μέ τούς Ἐβραίους». ²¹ Εἴμαι βέβαιος πώς θά συμφωνήσετε ὅτι, τά κηρύγματα αὐτοῦ τοῦ Χριστιανοῦ ἀγίου πολύ λίγο ἀπέχουν ἀπό δρισμένες ἀπόψεις τοῦ *Der Sturmer*.

‘Η Θέσις τῶν ‘Ἐβραιῶν στή Βυζαντινή Αύτοκρατορία

Τήν ἐποχή τοῦ Κωνσταντίνου οἱ Χριστιανοί ἀνῆλθαν στήν ἔξουσία. Δέν προκαλεῖ ἐντύπωση τό γεγονός ὅτι σύντομα στράφηκαν κατά τῶν Ἐβραίων. Ο ‘Ιουδαισμός ὑπῆρξε ἡ μόνη διαφωνούσα καί μή χριστιανική πίστις πού διατήρησε τή νομιμότητά τῆς στόν κόσμο τῆς Χριστιανοσύνης. Θά γινόταν ἀνεκτή μόνο σάν μιά παριά - θρησκεία. Ο ‘Ιουδαισμός ἔπρεπε νά παραμείνει μέχρι τό τέλος τῶν ἡμερών ὡς μιά κενή θρησκεία πού εἶχε ἐκπέσει ἀπό τήν ἐκλεκτική θέση του καί εἶχε χάσει τήν ἐσωτερική πνευματική τοῦ ἰσχύ. Κατά τήν ἐπιστροφή τοῦ Χριστοῦ οἱ Ἐβραίοι εἴτε θά ἀνεγνώριζαν τελικά τό σφάλμα τους, εἴτε θά καταδικάζονταν σέ αἰώνια καταδίκη. Η ‘Εκκλησία ἔπρεπε νά ἐπιζητήσει τόν ἀμεσο προσηλυτισμό τῶν Ἐβραίων καί νά μεριμνούσε γιά τήν ἀποτροπή τῆς ἐπιδράσεως τῶν Ἐβραίων ἐπί τῶν Χριστιανῶν.

‘Η νομοθεσία λειτούργησε ἀδυσώπητα γιά τήν ἐπιβολή αὐτῆς τῆς θεολογικῆς ἀντιλήψεως. Πρώτα, ἀπαγορεύθηκε στούς ‘Ἐβραιούς νά ἔχουν Χριστιανούς δούλους ἢ ὑπηρέτριες — ἔνας καταστρεπτικός κανονισμός γιά μιά οἰκονομία πού στηριζόταν στούς δούλους. ‘Απαγορεύθηκε διά νόμου, στούς ‘Ἐβραιούς νά προσηλυτίζουν’ μέ βάση τῶν κανόνα ὅτι ἡ βάπτισις εί-

ναι ἔγκυρος εχ ὅπερε operator, ἀκόμη καί ὁ βίαια βαπτισθείς ‘Ἐβραῖος δέν μποροῦσε νά ἐπανέλθει στόν ‘Ιουδαισμό. Οι ‘Ἐβραίοι, σταδιακά, ἀποκλείσθηκαν διά νόμου ἀπό τά δημόσια ἀξιώματα διότι διαφορετικά θά μποροῦσαν νά ἀσκοῦν ἔξουσία ἐπί τῶν Χριστιανῶν. Τό ἀξίωμα τοῦ ‘Ιουδαίου Πατριάρχου καταργήθηκε, ἡ δέ περιουσία του διοχετεύθηκε στό κράτος. Οι ‘Ἐβραίοι ύποχρεώθησαν νά τηροῦν τούς χριστιανικούς νόμους περί γάμου καί διαζυγίου. ‘Εγκαινιάσθηκε, μιά μορφή ἀπαρχάιντ. ‘Ο γάμος μέ ‘Ἐβραῖο, ἔθεωρεῖτο μοιχεία. ‘Η κατήχησις γιά τούς ‘Ἐβραίους ἦταν πιό μακρόχρονη ἀπό δτι γιά τούς ‘Ἐθνικούς, καί κατά τή βάπτισή τους ύποχρεώνονταν νά καταρασθοῦν τόν ἐβραϊκό λαό.

‘Ενα σπουδαῖο ἐπεισόδιο ἔλαβε χώρα τό 388 μ.Χ. δταν, μέ τήν προτροπή τοῦ τοπικοῦ ἐπισκόπου, καταστράφηκε μιά Συναγωγή στήν παραμεθόρια πόλη Callicium. ‘Ο ἄγ. Ἀμβρόσιος ἔγραψε στόν αὐτοκράτορα ζητώντας τήν ἀνάκληση τοῦ διατάγματος πού ἀπαιτούσε ἐπί τόν τοπικό ἐπίσκοπο νά ἀνεύρει τά χρήματα γιά τήν ἔκ νέου ἀνοικοδόμηση τῆς συναγωγῆς. ‘Ο ἄγ. Ἀμβρόσιος τήν ἀποκάλεσε «καταφύγιο ἀπίστων, οίκο ἀσεβῶν, κρησφύγετο τρελῶν, τελούντων ύπο τήν Θεική καταδίκη». ‘Ο αὐτοκράτορας ἀπέσυρε τό διάταγμα, ἀλλά διέταξε τήν ἐπιστροφή τῆς κλαπείσης περιουσίας. Αύτο δέν ἔφθανε γιά τόν ‘Αμβρόσιο. Μιά Κυριακή, κατά τή λειτουργία, κατήλθε ἀπό τόν ἄμβωνα γιά νά ἀντικρύσει τόν αὐτοκράτορα, λέγοντας δημοσίως δτι ἀδυνατεῖ νά συνεχίσει τήν Εύχαριστία, ἐκτός δτι συμφωνούσε δτι δέν θά ύπηρχαν ἐπανορθώσεις καί καμιά ἀπολύτως τιμωρία. ‘Ο αὐτοκράτορας ἀναγκαστικά συμφώνησε.²²

Βυζαντινό μωσαϊκό δάπεδο μέ ἐλληνική ἐπιγραφή πού ἀνακαλύφθηκε στήν Καισάρεια.

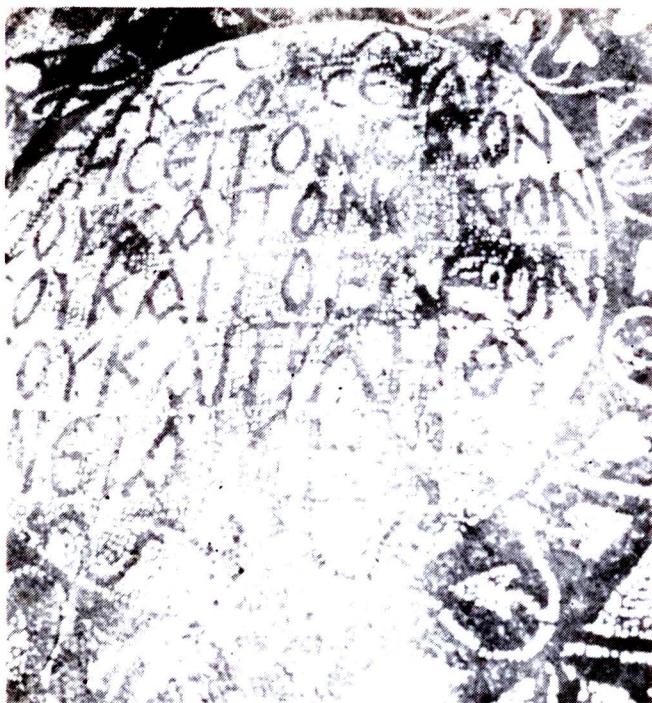
‘Ο Κώδικας Αστικοῦ Δικαίου τοῦ ‘Ιουστινιανοῦ, τοῦ 534 μ.Χ., ύποβιβάσε ἀκόμη περισσότερο τή θέση τῶν ‘Ἐβραιών. ‘Ο ‘Ιουδαισμός δέν ἀποτελούσε πλέον νόμι-

‘Η Χριστιανική Έκκλησία καί οι ‘Εβραιοί

μη θρησκεία, άλλα τελοῦσε ύπό την κρίση τοῦ ἵδιου τοῦ αὐτοκράτορα νά ἀποφαίνεται κατά τό δοκοῦν. Οι ‘Εβραιοί θά ἔξακολουθούσαν νά ύπάρχουν σάν μιά ζωντανή ἀπόδειξη τῶν κοινωνικῶν συνεπειῶν τῆς Θείας τιμωρίας, τόσο σάν ἐπιβεβαίωση τῶν ἀληθειῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ δσο, τελικά, γάτα νά πεισθοῦν οι ‘Εβραιοί περί τῆς ἀλήθειας αὐτῆς. ‘Εξαιτίας τοῦ συγκεντρωτικοῦ χαρακτῆρος τῆς ἔξουσίας στήν ‘Ανατολική Αὐτοκρατορία, ή μοίρα τῶν ‘Εβραιών ἐκεῖ ἦταν καλύτερη ἀπό δτι στήν Δυτική Αὐτοκρατορία, μέ τά μίση κατά τῶν ‘Εβραιών καί τήν γκεττοποίησή τους. Μόνο ὅταν οι Δυτικοὶ Σταυροφόροι κατέλαβαν τό Βυζάντιο, κατά τή διάρκεια τῆς Τετάρτης Σταυροφορίας, εἰσήχθησαν στήν ‘Ανατολή ἐπαχθεῖς συνήθειες ὅπως, δ ἔξαναγκασμός τῶν ‘Εβραιών νά φτύνουν ἐπί τής περιτομῆς τους, ἀγνωστες μέχρι πρότινος.

‘Η Θέσις τῶν ‘Εβραιών στή Δύση κατά τὸν Μεσαίωνα

Στή Δύση, τό χρονικό τῆς Ισπανίας ξεχωρίζει ιδιαίτερα. ‘Επί ἑκατόν είκοσι πέντε χρόνια (588 - 711) βασιλεῖς καί ἐπίσκοποι συνεργάσθηκαν γιά τόν βίαιο προστητισμό τῶν ‘Εβραιών τῆς Ισπανίας. ‘Αντιθέτως, ἡ ἀραβική κατάκτηση τῆς Ισπανίας, πρόσφερε στούς ‘Εβραιούς ἔξακόσια χρόνια σχετικῆς γαλήνης καί εύδαιμονίας. ‘Οταν ἐκδιώχθηκαν οι ‘Αραβες ἀπό τήν Ισπανία, ἐκεῖνοι πού ἀπέβλεπαν σέ δημόσια ἀξιώματα ἐπρεπε νά παρουσιάσουν τό γενεαλογικό τους σχεδιάγραμμα στήν Ιερά Εξέταση, γιά νά ἀποδείξουν δτι δέν ύ-

Στά περίφημα Μωσαϊκά τῆς Τιβεριάδος, μνημεῖα τῆς ἐπικρατήσεως τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας στὸν Ιουδαϊκό κόσμο. Τό νόμημα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας παραμένει ἀρχαῖο καί ἀρχικό.

πῆρχε καμμιά κρυφή ἑβραική προγονική ρίζα. Οι νόμοι αὐτοί παρέμειναν ἐν ισχύ στά βιβλία ὄρισμένων καθολικῶν θρησκευτικῶν ὅμαδων, μέχρι τόν εἰκοστό αἰώνα. Αὐτοί, ἀποτελοῦν τούς προγόνους τῶν ναζιστικῶν νόμων τῆς Νυρεμβέργης.

Ἐίμαι βέβαιος, δέν χρειάζεσθε νά ἀσχοληθῶ λεπτομερῶς μέ τίς φοιβερές συνθῆκες κάτω ἀπό τίς δόποιες ύ-

ποχρεώθησαν οι ‘Εβραιοί νά ζήσουν στό ἀπόγειο τῆς Μεσαιωνικῆς Εύρωπης. Μέ τή λήξη τῆς περιόδου, οι ‘Εβραιοί ἔχουν περιορισθεῖ στήν πολιτική ὑποτέλεια, τήν κοινωνική ἀναισχυντία, τή γκεττοποίηση, τήν οἰκονομική καταστροφή, καί εἶναι ἐκθετοί στή βία, τήν αύθαίρετη ἐκμετάλλευση καί τίς διώξεις.

Τό μόνο πρόσωπο πού μποροῦσε νά προστατέψει τόν ‘Εβραιο ἀπό τή δολοφονία, ήταν δ Πρίγκηπας. ‘Ως ἐκ τούτου, οι ‘Εβραιοί κατέστησαν δη προσωπική περιουσία του. Οι ‘Εβραιοί ἀπαγορεύεσταν νά φέρουν δπλα καί κατέστησαν ίσοι μέ δουλοπάροικους. ‘Η Τέταρτη Λουθηριανή Σύνοδος θέσπισε εἰδικές ἐνδυμασίες. ‘Η ἀποδοτική ἀπασχόληση τῶν ‘Εβραιών ώς δανειστές χρημάτων, κατέστη προσωπική κερδοφόρος πηγή γιά τόν Πρίγκηπα’ ἐπειδή δέ δ τοκισμός κατεδικάζετο, τούτο θεωρήθηκε σάν ἔνα σημεῖο τῆς Θείας καταδίκης τους. ‘Ενα ἀπό τά πλέον φαρμακερά ἀντιεβραϊκά βιβλία στά τέλη τοῦ Μεσαίωνα φέρει τόν τίτλο: «Οι ‘Εβραιοί καί τά φυεύδη τους», τοῦ Μαρτίνου Λούθηρου. Οι ‘Εβραιοί διέφυγαν στήν Πολωνία καί τή Ρωσία δπου, ἀργότερα ὑπῆρχαν τά θύματα τῶν πογκρόμ.

Στό μεταξύ ἡ Εύρωπη ἔφθασε σέ σημεῖο παροξυσμοῦ μέ τούς ‘Εβραιούς. ‘Η εικόνα τοῦ ‘Εβραιού στό μυαλό τῶν Χριστιανῶν είναι ἐκείνη τοῦ παραμορφωμένου τέρατος, μέ κέρατα, μέ ούρα, μέ δίχηλα καί αἰχμηρά νύχια καί μιά ἀποπνυκτική δυσοσιμία. Αὐτή ήταν δ λαϊκή μνήμη γιά τούς ‘Εβραιούς, ἀπό δπου δ ναζισμός ἀντλησε μέ τόση μανία.

‘Αντισημιτισμός στήν ἐποχή τοῦ Διαφωτισμοῦ

Οι νομικές ἀτέλειεις στή δυτική κοινωνία διήρκεσαν ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Κωνσταντίνου μέχρι τόν δέκατο ἐννατο αἰώνα, δταν οι φιλελεύθερες ἐπαναστάσεις ἐλιωσαν τίς νομικές δομές τῆς Χριστιανοσύνης. Μέ αὐτό τόν τρόπο, δ Διαφωτισμός κατέστρεψε δτείνε νά καταστρέψει τό ισχυρό συλλογικό συναίσθημα τοῦ Ιουδαϊσμοῦ. Τό θνος - κράτος δέν μποροῦσε νά ἀνεχθεῖ τήν αὐτοδιοίκηση τῶν θρησκευτικῶν ὅμαδων καί ἔτσι ξεκίνησε διαδικασία τῆς ἀποθρησκευτικοποίησεως. ‘Η μετάβαση ἀπό τήν προγενέστερη κατάσταση στή νέα, δρχισε μέ τόν θεολογικό ἀντιουδαιισμό καί τόν ρατσιστικό ἀντισημιτισμό. ‘Ο χειραφετημένος ‘Εβραιος ἀποζήτησε τήν ἀφομοίωση γιά λόγους ἐγκοσμιότητας, δμως δη χριστιανική κοινωνία τοῦ ἐπέβαλε ἀκόμη τήν φυλετική ιδαιτερότητά του, σάν μέλους τοῦ ‘Εβραικοῦ λαοῦ. ‘Ως εὐεργετούμενοι ἀπό τήν ἀποθρησκευτικοποίηση, οι ‘Εβραιοί κατέστησαν οι συμβολικοί ἐκπρόσωποι τῆς διαλύσεως τῆς Χριστιανοσύνης.

Μέσα ἀπό αὐτή τήν ἀνεξίθρησκη φιλελεύθερη κοινωνία ξεπήδησε τό ναζιστικό κίνημα, σάν ἀντίδραση στήν προφανή ἀνικανότητα τοῦ φιλελεύθερισμοῦ νά ἀντιμετωπίσει τήν κατάσταση στήν Γερμανία. ‘Η φυλετική θεωρία του ήταν καινούργια, δμως δη ιδέα τοῦ μίσους κατά τῶν ‘Εβραιών ἀντλεῖται ἀπό τόν Χριστιανισμό. Κατά τήν χριστιανική ὅποψη δ ‘Εβραιος δέν πρέπει νά ἔχοντωθεῖ, ἀλλά γίνεται ἀνεκτός ώς σύμβολο τής Θεϊκής τιμωρίας: ἐναπόκειται στόν Θεό νά τόν καταδικάσει στόν αἰώνιο ‘Αδη. Μέ τήν ἀποθρησκευτικοποίηση, δμως δη ἔξουσία αὐτή πού παρείχετο στό Θεό, ἀναλήφθηκε ἀπό τόν ἀνθρωπο. Λογική συνέπεια αὐτοῦ είναι δτι, δ ἀνθρωπος μπορεῖ νά ἔκτελέσει αὐτό πού ἄλλοτε τελοῦσε ύπό τήν ἀποκλειστική δικαιοδοσία τοῦ Θεοῦ δηλαδή, τήν τελική λύση τοῦ ἑβραϊκοῦ λαοῦ²³. Αὐτό ἐπεχείρησαν οι ναζί καί ἔξι ἐκατομμύρια ‘Εβραιοί χάθηκαν στήν Εύρωπη κάτω ἀπό συνθῆκες ἀπαράμιλλης σκληρότητας καί κτηνωδίας.

ΟΙ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ 40ή ΕΠΕΤΕΙΟ ΤΟΥ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΒΡΑΪΣΜΟΥ

Σειρά έκδηλωσεων διοργάνωσε από 26 - 29 Απριλίου 1984 το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο Έλλαδος για νά τιμήσει τήν 40ή έπετειο από τό Όλοκαύτωμα τών πατέρων και άδελφών μας.

ΤΕΛΕΤΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Τήν Πέμπτη 26 Απριλίου, στις 8 μ.μ., στήν αιθουσα τής Αρχαιολογικής Εταιρείας, έγινε ειδική πνευματική τελετή, μέ δύμιλητή τών καθηγητή κ. **Κων. Μπόνη**, μέλος της Ακαδημίας Αθηνῶν. Ο καθηγητής κ. Μπόνης μίλησε μέ θέμα: «Από τοῦ Μαρτυρίου εἰς τήν άναφαίρετον δόξαν». Στήν ύψηλού περιεχομένου ομιλία του διακρίθηκε, μέ γνωρισμό, καί στά σημεία πού ένωνται καί διασυνδέουν τόν Ιουδαϊσμό μέ τόν Χριστιανισμό.

Τόν δύμιλητή προλόγησε διάδρομος τής Ακαδημίας Αθηνῶν καθηγητής κ. Γ. **Μιχαηλίδης -Νουάρος**, διόποιος διάβασε καί τό ειδικό ψήφισμα τής Ακαδημίας. Επιπλέον, δι. κ. **Μιχαηλίδης Νουάρος** άναφέρθηκε στήν δήλη τραγωδία τού Όλοκαυτώματος.

Στήν τελετή παρέστησαν, έκτός τών άλλων: έκπρόσωπος τού Αρχιεπισκόπου Αθηνῶν, διάτιμη μαρχος Αθηναίων, δι. κ. πρωθυπουργός κ. Π. **Κανελλόπουλος**, διάδρομος τών Προοδευτικών κ. **Σπ. Μαρκεζίνης**, διάδρομος τού ΚΟΔΗΣΟ κ. Ιω. **Πεσμαζόγλου**, οι πρ. υπουργοί κ.κ. **Μ. Κοθρῆς**, **Γ. Αποστολάτος**, κ. **Αννα Συνοδιού**, βουλευτές, διόποιας τού Πανεπιστημίου Αθηνῶν κ. **Μ. Σταθόπουλος** καί καθηγητές Ανωτάτων Σχολών, πρέσβεις κ.ά.

ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΣΤΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ

Τήν Κυριακή 29 Απριλίου, στις 10.30 π.μ., στό Γ' Νεκροταφείο Αθηνῶν (Ισραηλιτικό τμῆμα) έγινε τό έτήσιο Μνημόσυνο γιά τούς Ελληνες νεκρούς τού Όλοκαυτώματος.

Στό Μνημόσυνο παρέστησαν: Έκ μέρους τής κυβερνήσεως διόποιος Αναπληρωτής Εξωτερικών κ. **Κ. Παπούλιας**. Τήν άξιωματική άντιπολίτευση έκπροσώπησε διοικούσα ομοσπονδία της Νέας Δημοκρατίας κ. **I. Παλαιοκρασσάς**, τό ΚΚΕ δι. κ. **Αιμ. Υψηλάντη** καί τό ΚΟΔΗΣΟ δι. κ. **X. Πρωτοπαπᾶς** καί δι. κ. **Πεσμαζόγλου**.

Έπισης παρέστησαν δι. τ. Αρχιεπίσκοπος Αθηνῶν κ. **Ιερώνυμος**, δι. κ. **Μ. Παπανδρέου**, οι κ.κ. **Π. Κανελλόπουλος**, **Γ. Μαύρος**, **N. Αναγνωστόπουλος**, **Δ. Βρεττάκος**, **M. Εβερτ**, **Αθ. Κρίκος**, **Γ. Μπουγάς**, **Εύ. Πεντάρης**, διόποιος Αθηναίων κ. **Δ. Μπέης**, τής

Θεσσαλονίκης κ. **Θ. Μαναβῆς**, πρέσβεις κι άντιπροσωπείες ξένων χωρών, καθηγητές Ανωτάτων ιδρυμάτων, δημοτικοί σύμβουλοι κ.ά. Ο δύμιλητής τής ήμέρας ήταν διγενικός γραμματέας τού Κ.Ι.Σ. κ. **Ρ. Σαμπεθάι**, ένων μηνύματα άπομυθυναν έκπροσώποι τού Παγκόσμιου Εβραϊκού Συνεδρίου

ΑΠΟΦΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΕΛΕΤΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

(Π.Ε.Σ.) δι. κ. **Σουλτάνικ**, τού Γερμανού καγκελαρίου Κόλ (δι. δρ. **Στέρκιν**), τού προέδρου Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος τής Δ. Γερμανίας Μπράντ (δι. κ. **Γκ. Γιάν**), καθώς καί δι. Αρχιραβίβινος Γαλλίας δι. κ. **Ρ. Σιράτ**, διόποιος έκπροσώπης Εύρωπαικού Συμβούλιο Ισραηλιτικών Κοινοτή

ΞΕΝΟΙ ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕ

Γιά νά τιμήσουν τίς έκδηλωσεις ήλθαν ειδικά Έλλαδα, έκτός απ' διοικούσα άναφέρθηκαν παραπάνω οι κ.κ. Αρχιραβίβινος **Σ. Γκάον**, τής Παγκόσμιας Σεφαραδικής Ομοσπονδίας, **Ραββίνος Α. Μαράν** Νέας Ύόρκης, δι. **Μ. Γκρηνφόγκελ**, πρόεδρος Εύρωπαικού Τμήματος τού Π.Ε.Σ., **Γ. Φάιγκον**, πρόεδρος τού Λατινοαμερικανικού τμήματος τού Π

‘Ημέρα Μνήμης

ΤΟΥ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΒΡΑΪΣΜΟΥ

ΑΘΗΝΑ, ΠΕΜΠΤΗ 26 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1984
ΑΙΘΟΥΣΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ - ΝΟΥΑΡΟΥ

Προέδρου 'Ακαδημίας 'Αθηνών

Έ πολλή συγκίνηση δέχθηκα τών πρόσκληση τού Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου τών Κοινοτήτων της Έλλαδος, νά συμμετάσχω στό άποψινό εύλαβικο μνημόσυνο γιά τά σαράντα χρόνια τού όλοκαυτώματος τών Έβραιών της Έλλαδος και νά έκφρασω μέτην ιδιότητά μου ώς προέδρου της Ακαδημίας Αθηνών και ώς άπλού πολίτη, τή βαθιά δύνη και άγανάκτηση που αισθάνθηκαν και αισθάνονται όλοι οι Έλληνες γιά τά άφανταστα μαρτύρια, τούς έξευτελισμούς και τήν έξοντωση πολλών χιλιάδων Έλλήνων Ισραηλιτών και πολλών έκατομμυρίων όμοιθρήσκων τους τών εύρωπαϊκών χωρών, έξοντωση πού γεννά τών άποτροπιασμό και άποτελεί ένα άνεξίτηλο στύγμα της ιστορίας τοῦ 20ου αιώνα. Είναι πολύ λυπηρό, ότι ό 20ός αιώνας, πού άνετειλε μέ πολλές έλπιδες γιά τήν άνθρωποτητα, παρουσίασε ήδη άπό τίς πρώτες δεκαετίες του, δύο μεγάλες σελίδες βαρβαρότητας και έγκληματικότητας: πρώτα τή γενοκτονία τών Αρμενίων άπό τούς Τούρκους τό 1915 και έπιτά χρόνια άργοτερα, τό 1922 τήν έξοντωση πάλι άπό τούς Τούρκους τών έλληνικών πληθυσμών τής Μικράς Ασίας. Άκομη, όμως μελανότερες είναι οι σελίδες πού άφορούν τήν έξοντωση τών έξι και πλέον έκατομμυρίων ισραηλιτών τής Εύρωπης, οι όποιοι, χωρίς κανένα λόγο, άλλ' άπλως λόγω τής Έβραικής καταγωγής τους, ύπεστησαν στά χιτλερικά στρατόπεδα ένα μαρτυρικό θάνατο μέ πρωτοφανείς σε μοχθηρία και άνατριχιαστικές σέ άπανθρωπία μεθόδους.

Στή νεότερη Έλλάδα οι Ισραηλίτες έγκατεστημένοι πρίν άπό πολλούς αιώνες σέ διάφορες έλληνικές έπαρχιες, ζούσαν και ζούν άμερονικά με τούς χριστιανούς συμπολίτες τους και συνέβαλαν και συμβάλλουν σημαντικά στήν εύνεμερία και τήν πρόοδο τού κοινωνικού συνόλου. Ως καλοί πολίτες, οι Έλληνες Ισραηλίτες έλαβαν μέρος στούς άπελευθερωτικούς και άμυντικούς άγωνες τής χώρας μας και προσέφεραν τό αίμα και τών ίδρωτα τους γιά τήν ύπεράσπιση και τήν προκοπή τοῦ έθνους μας. Είναι πολύ γνωστό, ότι κατά τό δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο οι Έλληνες Ισραηλίτες πολέμησαν ήρωικά στό πλευρό τών λοιπών Έλλήνων στό μέτωπο τής Βορ. Ή-πειου και τής Αλβανίας και ότι πολλοί έπεσαν μαχόμενοι γιά τήν Έλλάδα, άπό τούς όποιους θά άναφέρω μόνο τόν ήρωα συνταγματάρχη Μαρδοχαίο Φριζή.

Μετά τήν κατάληψη τής Έλλαδος άπό τά γερμανοϊταλικά στρατεύματα, οι Έλληνες Ισραηλίτες συμμερίσθηκαν άρχικά όλες τίς ταλαιπωρίες και τά δεινά τής έχθρικής κατοχής μέχρι τής καταρρεύσεως τής Ιταλίας, πού έδωσαν τήν άφορμή στούς Γερμανούς χιτλερικούς νά άρχισουν τό συστηματικό διωγμό τους έναντιον όλων τών Έβραιών τής Έλλαδος. Ό διωγμός αυτός προξένησε βαθύτατη συγκίνηση σ' όλους τούς λοιπούς Έλληνες και έγινε άφορμή γιά νά έκδηλωσουν έμπρακτως τά αισθήματά τους τής άλληλεγγύης και τής φιλαλληλίας πρός τούς Έβραιους τής χώρας μας. Ο Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός, ή Ακαδημία Αθηνών, τό Πανεπιστήμιο, τό Πολυτεχνείο και οι λοιπές άνωτατες σχολές, οι σπουδαιότερες πνευματικές και έπαγγελματικές όργανωσεις προέβησαν σέ έντονα διαβήματα στίς άρχες κατοχής γιά νά ματαιώσουν τό διωγμό αυτό, ένω έξι άλλου οι άστυνομικές και λοιπές άρχες και οι άπλοι πολίτες μηχανεύθηκαν πολλούς και ποικίλους τρόπους γιά νά άποκρυψουν ή γιά νά φυγαδεύσουν τούς άτυχείς Ισραηλίτες και νά τούς διασώσουν άπό τή μανία τών χιτλερικών θηρίων. Επίσης, πολλοί Ισραηλίτες νεότεροι στήν ήλικια, κατέφυγαν στά Βουνά, ένωθηκαν μέ τίς άνταρτικές δημάρδες άντιστάσεως και έλαβαν μέρος σέ πολλές έπιχειρήσεις δολιοφθοράς (sabotage) έναντιον τών γερμανικών στρατευμάτων.

Παρ' όλες όμως αύτές τίς προσπάθειες γιά τή διάσωση τών Έλλήνων Ισραηλιτών άπό τό θανάσιμο κίνδυνο πού τούς άπειλούσε, οι άπωλειές τους ύπηρξαν πολύ μεγάλες και άνερχονται κατά μέσον όρο σέ ποσοστό 86% τού πρό τού διωγμού άριθμού τους.

"Όλα αύτά άποτελούν σήμερα όδυνηρές άναμνήσεις τραγικών γεγονότων, τά όποια όμως δέν πρέπει ποτέ νά ξεχνούμε, γιατί μάς προσφέρουν ένα αιώνιο δίδαγμα και άποδεικνύουν τήν ήθική κατάπτωση, τήν έξαχρείωση και τά έγκλήματα στά υποία δόηγούν τόν άνθρωπο τό μίσος, ο τυφλός φανατισμός, ή έλλειψη τών δημοκρατικών έλευθεριών και τά όλοκληρωτικά καθεστώτα.

Προτού τελειώσω τό σύντομο αύτό πρόλογο και παραδώσω τή θέση μου στόν κύριο όμιλητή τής βραδιάς, τόν έκλεκτό συνάδελφο κ. Κωνσταντίνο Μπόνη έχω έντολή έκ μέρους τής Συγκλήτου τής Ακαδημίας Αθηνών νά σᾶς άναγνωσώ τό άκολουθο μήνυμα όλόψυχης συμμετοχής τής Ακαδημίας μας στό άποψινό σεπτό μνημόσυνο. (βλέπε σελ. 17)

φοράν ἐφάνη ἡ βούλησις τοῦ παντοδυνάμου κριτοῦ. Τὸ κράτος τοῦ Ἰσραὴλ ἀναγνωρίζεται ἡδη ὑπό τῶν περισσοτέρων ἔθνων, μέχρις ὅτου οἱ λαοὶ εἰς τὰ συνόλω τῶν πειθαρχήσουν εἰς τὴν βουλήν τοῦ τὰ πάντα διακυβερνῶντος καὶ ἐν προνοητικῇ ἀγαθότητι καθοδηγοῦντος τὸ ἀνθρώπινον γένος εἰς ἀλληλοκατανόσιν, κατάπαυσιν τῶν παθῶν καὶ τῶν ἀρπακτικῶν βλέψεων καὶ εἰς τὴν ὑπό πάντων ποθητήν εἰρήνην! Ὁ «εὐλογημένος λαός» τοῦ Θεοῦ εὔρε τὴν πολυφίλον Πατρίδα αὐτοῦ. Διὸ καὶ ὁ Μωσῆς προσκαλεῖ χριστιανούς καὶ μή, ἔθνη καὶ λαούς πάσης φυλῆς καὶ χρώματος, λέγων: «Εὐφράνθητε οὐρανοί, ἄμα αὐτῷ. Εὐφράνθητε ἔθνη, μετά τοῦ λαοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνισχυσάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ!»

6. Οὔτε ἡ θεολογικὴ μου ἰδιότης, ἀλλ’ οὔτε καὶ ἀρμοδιότητα ἔχω διά νά πολιτικολογήσω. Ἀπλῶς, ὡς ἐρμηνευτής τῆς Βίβλου καὶ ὡς προσκεκολλημένος εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἑλληνικήν Ἑκκλησίαν, καθήκον ἔχω νά διακηρύξω ἀπό τῆς ἐπισήμου ταύτης θέσεως, ὅτι ἡμεῖς οἱ «Ἐλληνες Ὁρθόδοξοι ὄφείλομεν νά μήν παρερμηνεύωμεν τάς Γραφάς κατ’ ἴδιον τρόπον. Τουναντίον ὄφείλομεν νά δυολογῶμεν τήν θείαν βούλησιν, ὡς αὕτη ἐκ τῶν πραγμάτων φανερώνεται. Οὔτε ὅλοι οἱ Ἐβραίοι τῆς ἐποχῆς τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου μας ἥσαν ὑπεύθυνοι τοῦτο θά ἦτο ἐκτός λογικῆς καὶ ἀνόρτον νά δεχθῶμεν — οὔτε πολὺ ὀλιγόφερον αἱ μετά ταῦτα γενεαί των Ἐβραίων. Πρέπει νά παύσωμεν πᾶσαν μισαλλοδοξίαν, μάλιστα ἀφοῦ ἡμεῖς οἱ «Ἐλληνες οὐδέποτε κατά τήν ιστορικήν μας πορειαν εἰχομεν καταληφθῆ ἀπό ἀντισημιτικὸν πνεύμα. ·Πόσον διησθανόμεθα ὅτι ιστάμεθα ἐγγύς τῶν ἐβραϊκῶν ἀρχῶν καὶ θρησκευτικῶν πεποιθήσεων, ἀποδεικνύει ἡ Ἑκκλησιαστικὴ μας Γραμματεία καὶ μάλιστα ἡ Ἀπολογητική τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔναντι τῆς Ἰουδαϊκῆς Θρησκείας. Οἱ πρώτοι χριστιανοὶ ἀπολογηταὶ στρέφονται μετά διμύτητος κατά τῶν εἰδωλολατρῶν. Μετά τῶν Ἰουδαίων ὅμως ἀναζητοῦν τὸν «διάλογον» διά νά ἀποδείξουν τήν ἐκπλήρωσιν τῶν προφητειῶν τῆς Π.Δ. ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἀληθοῦς Μεσσίου, τοῦθ’ ὅπερ δέν δέχονται οἱ Ἰουδαίοι. Τό πρῶτον ἀρχαῖον ἀπολογητικὸν ἔργον τῶν χριστιανῶν εἶναι ἡ ἀπο-

λεσθεῖσα ἀπολογία ἐν διαλογικῇ μορφῇ τοῦ Ἀρίστωνος ἐκ Πέλλης (140 μ.Χ.), «Διάλογος τοῦ ἐξ Ἰουδαίων χριστιανοῦ Ἰάσωνος μετά τοῦ Ἰουδαίου Παπίσκου», ἀρνουμένου τὸ βάπτισμα τῶν στιστιανῶν¹. Καὶ σχεδόν ὅλη ἡ μετά ταῦτα ἀπολογητικὴ κατά τῶν Ἰουδαίων διατηρεῖ τὸν σχεδόν φιλικὸν τόνον τοῦ «διαλόγου», τοῦθ’ ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι οἱ «Ἐλληνες χριστιανοὶ ἀντίκρυζον τούς Ἰουδαίους μᾶλλον ὡς φίλους, δυναμένους νά ἔλθουν εἰς συνεννόσησιν δι’ ἀμοιβαίων ἐπεξηγήσεων. Δι’ ἡμᾶς τούς «Ἐλληνας Ὁρθοδόξους ὅμως, είναι οὐχί ἐπιτρεπτόν νά ἀναγνωρίζωμεν ὡς Θεόπνευστον τῆς Βίβλου, ἢ τοι τῆς Π.Δ. τόν Νόμον κατά τούς Ἐβραίους, ἐφ’ ὃς ἡ ὅλη θρησκευτικὴ τῶν ἰδεολογία καὶ βεβαιότης στηρίζεται καὶ ἀπό τό ὅλο μέρος νά ἀντιτιθέμεθα εἰς ἐβραϊκάς θρησκευτικάς ἀρχάς καὶ πεποιθήσεις, ἐφ’ ὃν καὶ ἡμεῖς στηριζόμεθα. Καιρός είναι νά προσεγγίσωμεν ἀλλήλους, ὡς γέφυραν καὶ σύνδεσμον ἔχοντες τήν Ἀγάπην. ·Αλλωστε δέν πρέπει νά μᾶς διαφεύγει ὅτι η Πίστις διαφοροποιεῖ τούς ἀνθρώπους, πολλάκις καὶ τῆς αὐτῆς Ὁμολογίας. ·Ἐνω ἡ Ἀγάπη ἐνώνει τούς ἀνθρώπους καὶ δικιάωνται τήν θείαν βούλησιν, ἵνα «οἱ πάντες ἐν ᾧ σιν». (Ἰω. 17.21).

7. Καὶ τώρα, ἡ ἀκολουθία τῆς ἀνωτέρω διαπιστώσεως τῆς φιλικῆς μᾶλλον προσκλήσεως Ἑλληνικῆς Σκέψεως καὶ Ἰουδαϊκῆς Θεογνωσίας, μᾶς δόηγει νά ἔξετάσωμεν, ἐν συντομίᾳ κατ’ ἀνάγκην καὶ ἐντελῶς ἐπικεφαλαιωδῶς, τήν ἐν συνεχείᾳ ἀλληλεπίδρασιν Ἐλλήνων καὶ Ἐβραίων ἐν τῇ ιστορικῇ τῶν διαδρομῆς. ·Ως γνωστόν, μετά τήν ἀλωσιν καὶ καταστροφήν τῶν Ἱεροσολύμων ὑπό τοῦ Βεσπασιανοῦ καὶ τοῦ Τίτου τό 70 μ.Χ. οἱ Ἐβραίοι κατόπιν σκληρῶν ἀντιποίνων τῶν Ρωμαίων καὶ μάλιστα μέ τήν ἀπαγόρευσιν (μετά τό 135 μ.Χ., ἐπί αὐτοκράτορος Ποπλίου Αιλίου Ἀδριανοῦ τό 117 - 138) τῆς εἰσόδου αὐτῶν εἰς Ἱεροσόλυμα, ὑπεχρεώθησαν νά ἐγκαταλείψουν, καὶ οἱ ἀπομείναντες, τήν φιλάτην πατρίδα των. Καὶ οὕτω ἡ ἐβραϊκή νέα διάσπορά κατέστη σκληροτέρα ὅλων τῶν προγενεστέρων καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς Βαβυλωνιακῆς. ·Ἀλλ’ ἡ ἀπώλεια τοῦ θρησκευτικοῦ κέντρου τῶν Ἐ-

Σημ. 1. Μεταξύ 130/5 καὶ 140 ἐγράφη ἡ ψευδωνύμως εἰς τὸν ἀπόστολον **Βαρνάβαν** ἀπόδομένη Ἐπιστολή, ἡτις εἶναι τό ἀρχαιότερον κατηχητικόν - διδακτικόν καὶ παραινετικόν ἔργον ἐνός ἐθνῶν Ἀλεξανδρινοῦ χριστιανοῦ. Σκοπός τοῦ ἐπιστολιμαίου ἔργου εἶναι νά ἀποδείξῃ τάς προφητείας ἐκπλήρωσίσας ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Χριστοῦ. ·Ἐπιδράσει τοῦ Φίλωνος χρησιμοποιεῖ ἀκρατον ἀλληγορίαν. Προτρέπει τούς Ἰουδαίους νά δεχθοῦν τὸν Χριστόν ὡς τόν ὑπό τῶν Προφητῶν καταγγελλόμενον Μεσσίαν.

Τό 123/24 ἐπέδωκεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἀδριανόν διαμηθήτης τῶν ἀποστόλων **Κοδράτος** Ἀπολογίαν, ἡτις κακῶς ἐθεωρήθη ὅτι εἶναι τό εἰς τὸν Βίον τῆς ἀγίας Αἰκατερίνης διασωθέν μυθιστόρημα: «**Βαρλαάμ** καὶ **Ἰωάσαφ**». ·Ἀπεδείχθη ὅτι εἶναι η Ἀπολογία τοῦ Ἀθηναίου Ἀριστείδου. Ζητεῖ νά ἀποδείξῃ τήν θεότητα τοῦ Χριστοῦ ἐκ τῆς διδασκαλίας καὶ κατ’ ἔξοχήν τῶν θαυμάτων αὐτοῦ. Διό καὶ αἱ προρρήσεις τῶν Προφητῶν ἐπληρώθησαν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Χριστοῦ. Οὐδεμία πολεμική.

Περί τό 140 ἐγράφη ὑπό τοῦ Ἀριστονός τό ἔργον «Διάλογος Παπίσκου καὶ Ἰάσωνος Περὶ Χριστοῦ», περὶ τοῦ ὅποιον ὅμιλησαμεν. Πάντοτε ἐν διαλογική - παραινετική μορφή.

Ο ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας ρήτωρ **Μιλτιάδης** ἐπέδωκεν Ἀπολογίαν εἰς τὸν Μάρκον Αύρηλιον (161-180) περὶ τό 161/9) ἡτις περιελάμβανε δύο βιβλία «κατά τῶν Ἐλλήνων», δύο βιβλία «κατά Ἰουδαίων» καὶ ἀμυντικόν ἔργον «ὑπέρ τῆς χριστιανικῆς φιλοσοφίας». Πάντα τά ἔργα ταῦτα ἀπωλέσθησαν.

Ο Ἀπολλινάριος, ἐπίσκοπος Ἱεραπόλεως τῆς Φρυγίας, (τήν πόλιν τοῦ ἀποστολικοῦ ἀνδρός **Παπίσκου**), ἔγραψε 4 Ἀπολογίας, τάς ὅποιας ἐπέδωκεν εἰς τὸν Μάρκον Αύρηλιον περὶ τό 172. ·Ἀπωλέσθησαν ἀπασαι. ·Ἐγράψε 5 βιβλία κατά τῶν Ἐλλήνων, 2 βιβλία ύπερ ἀληθείας καὶ 2 βιβλία κατά Ἰουδαίων, ὅπως καὶ ἔργον Περὶ τῆς ἔρητῆς τοῦ Πάσχα.

Ο περίφημος ἐπίσκοπος **Μελίτων**, ἐπίσκοπος Σάρδεων ἐν

Λυδίᾳ, ὁ καὶ προφήτης ἐπικαλούμενος, ἔγραψε πολλά ἀπολογητικά ἔργα, τά πλείστα ἀπολεσθέντα. Μεταξύ τούτων 6 βιβλία περὶ τοῦ Νόμου καὶ τῶν Προφητῶν (διάρχαιότερος Πίνακ τῶν Προφητῶν τῆς Π.Δ.). Περί πάτεως καὶ γεννήσεως Χριστοῦ, 3 βιβλία περὶ ἐνανθρώπησεως τοῦ Χριστοῦ (κατά τοῦ αἰρετικοῦ Μαρκίωνος). Καὶ τά ἔργα ταῦτα εἶναι διδακτικοῦ - παραινετικοῦ χαρακτῆρος.

·Ἐν διαλογικῇ μορφῇ διεσώθη τό ἔργον τοῦ Ἰουστίνου, φιλόσοφου καὶ μάρτυρος (+ 165) «Διάλογος πρός τόν ἀρχισυνάγωγον πιθανῶς **Τρύφωνα** καὶ **Ταρφών**» (ἐγράφη πιθανῶς μετά τό 135 μ.Χ.).

·Η πρώτη Ἐπιστολή **Κλήμεντος** Ρώμης (96 μ.Χ.), στηριζομένη κατά τό πλείστον εἰς τήν Π.Δ. Είναι παραινετική ἐπιστολή πρός Κορινθίους, ἐν τή δρόπια διαβλέπει τίς τήν ἐκπλήρωσιν τῶν Προφητειῶν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Χριστοῦ. Οὐδεμία πολεμική κατά τῶν Ἰουδαίων. Προεξάρχοντος τοῦ **Μελίτωνος** Σάρδεων οἱ Ἰουδαίοι κατηγοροῦνται δι’ ἀγνωμοσύνην καὶ ἀδικίαν, τήν δρόπιαν ἐπέδειξαν πρός τόν Χριστόν, ἀφοῦ οἱ Προφητεῖαι ἐπληρώθησαν ἐν αὐτῷ, διό καὶ καλούνται νά πιστεύσουν ὡς τόν ἀληθῆ προαγγελθέντα Μεσσίαν, ὃν ἀνέμενον. Τούτο πράττουν πάντες σχεδόν οἱ Ἀπολογηταὶ τῆς ἀρχαιότητος, ἀπό τούς ὅποιους ἐλλείπει πάσα μισαλλοδοξία καὶ ἔχθρική πολεμική. Αὕτη ἡρξατο ἀναπτυσσομένη κυρίως ἀπό τοῦ τρίτου αἰ. καὶ ὑστερον κυρίως ύπερ τῶν Δυτικῶν ἀπολογητῶν. ·Ἀξιοσημείωτον εἶναι πάντας ὅτι καὶ αὐτός δι’ **Ιππόλιτος** (+ 236) διατηρεῖ τήν διαλογικήν μορφήν εἰς τό ἀπόδιδόμενον εἰς αὐτόν ἔργον: «Ἀποδεικτική πρός Ἰουδαίους». Τήν παραινετικήν δέ μορφήν ἔχει τό ἔργον τοῦ Γρηγορίου Νήσσης: «Ἐκλογαί μαρτυριῶν πρός Ἰουδαίους», δημος καὶ τό ἀμφιβαλλόμενον ἔργον τοῦ Χριστού: «Πρός τε Ἰουδαίους καὶ Ἐλληνας ἀπόδειξις ἡστί Θεός ὁ Χριστός» κ.π.ἄ. πού διατηρούν τόν διάλογον ἡ τήν μορφή τής παραινέσεως.

Βραίων ὀδήγησε τάς Συναγωγάς τῶν Ἐβραίων εἰς συγκρητιστικήν μίξιν τόσον μετά τοῦ Ἐλληνισμοῦ καὶ Ἐθνισμοῦ (εἰδωλολατρείας), δύον καὶ μετά τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τά συγκρητιστικά στοιχεῖα τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ τῆς διασπορᾶς, ἀναπτυχθέντα ἡδη ἀπό τῶν ἀρχῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐδημιούργησαν ἰδαιτέρας θρησκευτικά «συγκρητιστικά» κοινότητας, αἵτινες ἥσκουν προσηλυτιστικήν ἐπίδρασιν ἐπί τῶν ἔθνικῶν - εἰδωλολατρῶν. Ὁ μονοθεῖσμός, ἡ ἀντερά θήκη διδασκαλία τῆς Π.Δ. καὶ ἡ περί ἀθανασίας τῆς ψυχῆς διδασκαλία τῶν, προητοίμαζον τὸ ἔδαφος διά τὴν προσέγγισιν τούτων καὶ τὴν ἀποδοχήν ὑπό πολλῶν ὀπαδῶν τῶν τοῦ χριστιανισμοῦ. «Ἄλλωστε ὁ Χριστιανισμός ἐκληρονόμησεν οὐ μόνον τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς Π.Δ., ἡν καὶ ὡς Θεόπνευστον ἀπεδέχθη, ἀλλ’ ἄμα καὶ τὰς μεθόδους τοῦ εὐαγγελισμοῦ πρός διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Ἀπολογητικῆς, δύον καὶ τῆς Ἡθικῆς καὶ Θρησκευτικῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, ἡτο τοιαύτη, ὥστε ἔσχεν ἀμεσον ἐπίδρασιν τόσον εἰς τούς ἔθνικούς - εἰδωλολάτρας, δύον καὶ εἰς τούς χριστιανούς καὶ μάλιστα τούς μερφωμένους.

8. Ἐάν θελήσῃ τις νά μελετήσῃ τὸ ὅλον σύστημα τῆς Λατρείας τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, ἀπό τῶν ιερῶν Ἀμφίων μέχρι καὶ τῶν λοιπῶν ιερῶν ἀντικειμένων ἐξιν τις θελήσει νά σπουδάσῃ γενικῶς πάντα τὰ δύντα καὶ τελούμενα ἐντός τοῦ Ναοῦ καὶ εἰς πάσας τὰς ιεράς ἀκολουθίας, τὰ μυστήρια, τὴν ύμνογραφίαν, τὴν Ἀγιολογίαν κ.λπ., θά ἀναγνωρίσει ἀσφαλῶς ὅτι ἀν μά πάντα, τά πλεῖστα ὀπωσδήποτε προσελήφθησαν ἐξ ἐπιδράσεως τῆς Π.Δ. Ἡ ὅλη ἀλλωστε Ἐκκλησιαστική μας Γραμματεία

Σημ. 2. Adolf V. Harnack, *Die Mission und Ausbreitung des Christentums in der ersten drei Jahrhunderten*. Leipzig 1924⁴, 1,5 λέγει: «Ἄι Συναγωγαί ἐν τῇ διασπορᾷ δέν είναι μόνον, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Τερτυλλιανός, ἡ πύλη τοῦ φρέατος τῶν διωγμῶν (fontes persecutio) διά τὴν νεαράν χριστιανωσύνην, ἀλλά συγχρωνας καὶ αἱ σπουδαῖτεραι προϋποθέσεις διά τὴν προέλευσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν χριστιανικῶν κοινοτήτων ἐν τῷ Κράτει. Τό ἔργον τοῦ δικτύου τῶν Συναγωγῶν περιγράφει ἐκ τῶν προτέρων τὰς γραμμάς καὶ τὰς κατευθύνσεις τῶν κέντρων τῆς χριστιανικῆς διαφωτίσεως καὶ τῆς προπαγάνδας προσηλυτισμοῦ. Ἡ ιεραποστολή τῆς Νέας Θρησκείας, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἀβραάμ καὶ τοῦ Μωσέως ἀναλόγθείσα, εὔρεν ἡδη ἐν διαύτην οἰονεὶ προορισθέν πεδίον δράσεων». Ο φίλων, *Legatio ad Gaium*, Bd YI. 201,4 (ἐκδ. Leopold Cohn et Sigofredus Reiter, Philonis Alexandrini Opera, Berolini 1915) λέγει: «Ἰουδαῖοι καθ' ἐκάστον πόλιν εἰσὶ παρηλθεῖς. Ἄσιας καὶ Καὶ Συρίας».

Ο Harnack εἰς τὸ μν. 8. 1.13 ἀναφέρει: 2 Oι Ἰουδαῖοι τῆς διασπορᾶς ἐν μέρει ἦσαν πραγματικοὶ Ἰουδαῖοι (διαχωρίζει οὐτος τούς Σαμαρείτας κ.ἄ.). Ἀλλ’ ἡτο τὸ Ἰουδαϊκὸν στοιχείον ἐν τῷ Κράτει πράγματον τόσον ἴσχυρόν, ὥστε γίνεται ἀντιληπτόν πόσον μεγάλη ἡ ἐπίδρασις του καὶ ἡ κοινωνική του σημασία, ἀφοῦ τό 7 τοῖς ἐκατόν τοῦ λαοῦ τῆς αὐτοκρατορίας ἐπί Αὐγούστου ἦσαν Ἰουδαῖοι. Ἐπίσης διά τὴν γνώσιν τῆς προσηλυτιστικῆς μεθόδου (προπαγάνδας) καὶ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ είναι σπουδαῖον νά γνωρίζωμεν ὅτι ἡ Ἰουδαϊκή Θρησκεία, ὑπό τὴν σκιάν τῆς όποιας («umbraculum») εἰσήλθεν εἰς τόν κόσμον ὁ Χριστιανισμός, δχι μόνον ἐντόνως, ἀλλά καὶ εἰς ἕκτασιν μέγα ποσοστόν τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ στοιχείου ὑπῆρξε τό καθοριστικόν στοιχείον». Σημειωτέον δ’ ὅτι ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς ἡσθάνετο ὑπερηφάνειαν, διότι ἡδυνατο νά προσφέρη εἰς τὸν κόσμον, τοῦθ’ ὅπερ ἐνδιαφέρει καὶ τὴν δλην ἀνθρωπότητα, ἡτο τὴν Πίστην εἰς τὸν «Ἐνα πνευματικόν Θεόν». Οστις ἡτο καὶ ὁ φορεύς, ἄμα δέ καὶ ὁ χορηγός τοῦ Ἡθικοῦ Νόμου καὶ ὁ Κριτής. Αἱ ἀρχαὶ αὐται ἀπετέλεσαν καὶ διά τὴν προσηλυτιστικὴν ιεραποστολήν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἴσχυρότατα ὅπλα καταρρίψεως τῶν ἀψύχων εἰδώλων καὶ παρακινήσεως τῶν ἔθνικῶν εἰς ἀναγνώρισιν τοῦ Ἐνός Θεοῦ, δημιουργοῦ καὶ Κριτοῦ τῶν πάντων. Θα ἔξεβαίνομεν πέραν τοῦ δέοντος, ἀν ἡθέλομεν νά περιγράψωμεν, ἀκόμη καὶ ἐν περιλήψει, τί ὁ Χριστιανισμός ὠφειλε διά τὴν διάδοσιν του εἰς τὸν Ἰουδαϊσμὸν τῆς διασπορᾶς. Πράγμα πού ἀποδεικνύει ὅτι καὶ ἡ διασπορά τῆς Θείας Προνοίας ἔργον ἡτο, δπων καὶ ἡ ἔξαπλωσις τοῦ Ἐλληνικοῦ στοιχείου, διά τὴν προετοιμασίαν καὶ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, μέσω, τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ.

στηρίζεται βασιζομένη εἰς τὴν πρό Χριστοῦ ἀναπτυχθεῖσαν Ἰουδαϊκήν Γραμματείαν, ιδία τοῦ Φίλωνος καὶ ὀλιγώτερον τοῦ Ἰωσήπου καὶ τῶν λοιπῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κυρίως δρώντων μεμορφωμένων Ἰουδαίων. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ λοιπόν, ἐνθα ἔζων οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν Ἰουδαίων τῆς διασπορᾶς, ἀνεπτύχθη κυρίως τὸ συγκρητιστικὸν πνεύμα τῆς ἀλληλεπιδράσεως ἐλληνικῆς διανοήσεως καὶ ἐβραικῆς θρησκευτικοῦ - ηθικῆς κοσμοθεωρίας². Δυνάμεθα νά επιωμεν διό πολύ πρὶν τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὑπέστησαν τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐλληνικῆς διανοήσεως οἱ Ἐβραίοι. Μάλιστα ἀπό τοῦ Ε’ αι. π.Χ. ἐμφανίζονται εύνοικαί συνθήκαι ἐπιδράσεως τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐπί τῆς Ἰσραηλιτικῆς διανοήσεως σημειούται ἀπό τῆς κατακήσεως τῆς Παλαιστίνης ὑπό τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ἡτο δέ τόσον μεγάλη ἡ ἐπίδρασις αὐτη ἐπί τῶν Ἐβραίων, ὥστε ἡσθάνθησαν ούτοι ὑστερον τὸν ρινδυνον ειτε νά υποστη ἀφομοίωσιν ἡ πνευματικὴ των κληρονομία, ἡ το λιγωτερον νά υποστη κατά το μᾶλλον ἡ ἡττον, παραχάραξιν τό κοσμοθεωριακόν περιεχόμενον τοῦ ἰδιού των πολιτισμοῦ καὶ οὕτω νά διατρέξη κίνδυνον αὐτη ἡ θενική των υπόστασις.

Πρός ἔξουδετέρωσιν ἀκριβῶς τοῦ ἀνωτέρω κινδύνου ἡ μεγάλη μάζα τῶν Ἰσραηλιτῶν προσεκολλήθη εἰς τὴν Θρησκείαν τῶν Πατέρων των, μάλιστα διά τῆς αύστηρᾶς τηρήσεως ἐκείνων τῶν στοιχείων, τά δποια ἔχωριζον τὸν Ἰουδαίον ἀπό τοῦ Ἐλληνος. Τά ἔξωτερικά δέ ταύτα σημεια, ἡταν ἡ περιτομή, τό Σάββατον, αι καθάρσεις κ.π.ἄ. Ἐννοεῖται, ὅπως πάντοτε συμβαίνει εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας, πλήν τῶν πολλῶν φανατικῶν τηρητῶν τοῦ Νόμου, ὑπῆρχον μεταξύ τῶν Ἰουδαίων καὶ οἱ φιλελεύθεροι, οἵτινες διέκειντο φιλικῶς πρός τὴν Ἐλληνικήν διανόσιν καὶ τόν Ἐλληνικόν καθόλου πολιτισμόν. Ο Ἰουδαϊκός φιλελεύθερισμός, ἀναπτυχθεὶς κυρίως διά τῶν λεγομένων Ἐλληνιστῶν, προσεπάθησε καὶ διά τῆς γραφίδος νά φέρη ἐγγύτερον καὶ νά συμβιβάσῃ τὴν Ἐλληνικήν Φιλοσοφίαν πρός τὰς διατάξεις τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου. Ούτω δημιουργοῦνται δύο ἴσχυραί ἐκατέρωθεν μερίδες, τῶν λεγομένων «εύσεβων», τῶν ἔχομένων αὐτηρῶς τῶν ἐντολῶν τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου καὶ τῶν «ἀσεβῶν», τῶν φιλελεύθερων ἀρχῶν ἀντεχομένων, περί τῶν ὁποίων ὅμιλει, ὡς δέχονται οἱ νεώτεροι παλαιοιδιαθηκοί ἐρευνηταί, ὁ πρώτος Ψαλμός: «Μακάριος ἀνήρ, ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν...! Πάντως ἐν είναι βέβαιον. Ἡ Ἐλληνική Φιλοσοφία ἐσχε τὴν ἐπίδρασιν τῆς καὶ ἐπί τῆς Ἰσραηλιτικῆς Γραμματείας. Ως νεώτεροι ἐρευνηταί δέχονται, ἐπίδρασιν ἐμφανίζουν ὡρισμένοι Ψαλμοί, τεμάχια τοῦ Ἰώβ, τῶν Παροιμιῶν, τῆς Σοφίας Σειράχ, τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ ὑπέρ πάντα ἡ Σοφία Σολομῶντος.³

9. Ούτε ὁ χρόνος μᾶς τό ἐπιτρέπει, ούτε τὴν πρόθεσιν είχον νά διευρύνω τό λόγον ἐπί τῆς ἐπιδράσεως τῆς

Σημ. 3. Ἐπί τοῦ θέματος τῆς ἀλληλεπιδράσεως τῆς Ἐλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ Ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐπί τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἀπό τοῦ Ε’ αι. π.Χ. καὶ υστερον, μάλιστα δέ ἀπό τῆς ἐποχῆς τῆς κατακήσεως τῆς Παλαιστίνης ὑπό τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου τό 324 ἐβεβαιώθη ἐπιστημονικῶς ὅτι ἡ ἐπίδρασις αὐτη ὑπῆρξε καὶ εἰς ἔκαστον καὶ εἰς βάθος πολύ μεγάλη. Συγχρόνως ὅμως καὶ ἡ πνευματική καὶ μάλιστα ἡ θρησκευτικο-ηθική ἐπίδρασις τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἐπί τῶν Ἐλλήνων ὑπῆρξεν ἐπίσης πολύ μεγάλη. Η Γραμματεία ἀμφοτέρων τῶν λαῶν ἐμφανίζει κατ’ ἐκδηλον τρόπον τὴν ἀλληλεπιδράσιν ταύτην. Παραπέμπω ἀπλῶς εἰς τά ἔξης ἔργα M. Friedlander, *Griechische Philosophie im Alten Testamente*. Berlin 1904. E. Sellin, *Die Spuren griechischer Philosophie im Alten Testamente*. Leipzig 1905 Lange, P. Heinisch, *Die griech. Philosophie im Buche Weisheit*. Munster 1908,

Έπειτα καὶ τῆς διανοήσεως ἐπί τῆς Ἰσραηλιτικῆς Σκέψεως. Τά οὐλίγα ταῦτα ἐλέχθησαν ἀπλῶς καὶ μόνον, ἵνα καταδειχθῇ τὸ πόσον ἀναγκαῖα καὶ ἐπιθυμητὴ εἶναι, ἡδη ἀπὸ ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς, ἡ δι' ἀμοιβαῖας μεθέξεως τῶν ἴδαινικῶν τῶν δύο τούτων μεγάλων λαῶν, κατανόησις καὶ ὄχι ἀπλῶς φιλική, ἀλλὰ τοῦτ' αὐτὸς ἀδελφικὴ σύνδεσις πρός ἀμοιβαίαν προκοπήν καὶ ἀμοιβαίαν ἀνάπτυξιν τῶν πράγματι μεγάλων χαρισμάτων, μέ τα δόποια ὁ πάνοσοφος Κύριος ἐφοδίασεν αὐτούς, ὥστε μόνοι ἔξι δλῶν τῶν λαῶν, χάριτι θείᾳ, νά διασωθούν, διαπλεύσαντες διά μέσου τῶν αἰώνων τάς ἀναριθμήτους, ἐπικινδύνους καὶ πολυκυμάντους ἐπιβουλάς πολυαριθμών ἔχθρων καὶ τάς πολλαπλᾶς ἀντιξότητας τοῦ βίου των. Καὶ ἐπέζησαν οἱ δύο οὗτοι «εὔλογημένοι» λαοί, «Ἐλληνες καὶ Ἐβραῖοι, ἐν πρώτοις χάριτι θείᾳ, ἀλλὰ καὶ χάρις εἰς τὴν θεόθεν χαρισματούχον τῆς εὐφύΐας των δύναμιν, συνεπικουρουμένης διὰ τῆς θρησκευτικῆς των Πίστεως εἰς τὸν «Ἐνα ἀληθῆ καὶ Δημιουργὸν τοῦ Σύμπαντος κόσμου καὶ πλάστου τοῦ ἀνθρώπου Θεόν». Ή Ἑλληνικὴ Φιλοσοφικὴ δημιουργικὴ σύλληψις καὶ **Μεγαλουργία** καὶ ἡ Ἰσραηλιτικὴ **Θεογνωσία**, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς **Χριστιανικῆς Κοσμοθεωρίας**, συνέβαλον εἰς τὸ νά δημιουργηθῆ καὶ ἀναπτυχθῆ ὁ ἀνώτερος τῶν πεπολιτισμένων λαῶν Πολιτισμός! Ἰδού διατί χαρακτηρίζω δικαίως τούς δύο λαούς μας ἀδελφούς. Καὶ ίδου διατί ἀμφότεροι θρηνούμεν διὰ τὸ «Ολοκαύτωμα τῶν 60.000 περίπου ὅμεθνῶν, Ἡμῶν καὶ ὅμοφύλων Ὑμῶν, Ἐλληνο-Ἐβραίων!

10. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ή iερά, ὅσον καὶ συγκινητική αὕτη σύναξις ἀναφοράν ἔχει καὶ πρέπει νά ἔχῃ, τὸ Ἰσραὴλ. Θεωρῶ δίκαιον καὶ ὄρθον νά ἐπισημάνω ἐν τέλει τὸ Μέγα Μυστήριον, ὅπερ ἀποκαλύπτεται ἰδιαιτέρως τὴν σήμερον ἡμέραν διά μιᾶς συνοπτικῆς ὅσον - ὅσον θεωρήσεως τῆς θαυμαστῆς πράγματι ἐξελικτικῆς πορείας τῆς Ἰστορίας του. Ἰδού λοιπόν, τί μανθάνομεν σχετικῶς. Οὐδείς είναι δυνατόν νά ἀμφιβάλλῃ, ὅτι ἐν ἑκ τῶν σπουδαιοτέρων κεφαλαίων τῆς Ἰστορίας γενεική τῆς ἀνθρωπότητος, ἀποτελεῖ ἡ Ἰστορία τῶν Ἐβραίων. Ἡ ἀφήγησις τῆς Βίβλου περὶ τῆς προελεύσεως καὶ τῆς Ἰστορικῆς διαδρομῆς τοῦ Ἐβραϊκοῦ λαοῦ, προϋποθέτει σαφῶς τὴν προσωπικήν ὑπαρξίαν τοῦ Θεοῦ ὡς Δημιουργοῦ. Προνοητοῦ καὶ Κριτοῦ πάντων. Ἀλλά συγχρόνως ἀναγνωρίζει τις ἐν τῇ Βίβλῳ τάς ὑπερφυσικάς Αύτοῦ ἐκδηλώσεις, ἐμφανιζόμενας ἐν τῇ πορείᾳ τοῦ «εὔλογημένου» λαοῦ τοῦ Ἰσραὴλ. Ἐάν συγκρίνωμεν τάς Προφητείας πρός τὰ πραγματικά γεγονότα τῆς Ἰστορίας καὶ τῆς πειρας τοῦ Ἐβραϊκοῦ λαοῦ, μέχρις ἀκόμη καὶ τοὺς συγχρόνους μας ἀντισημιτικού μένους τοῦ Χιτλερισμοῦ, είναι ὀδύνατον ὁ καλοπροαίρετος στοχαστής καὶ μάλιστα ὁ μεμορφωμένος, νά μή διαγνώσῃ τὴν σύμπτωσιν μεταξύ τῶν **προφητικῶν** προσδοκιῶν καὶ τῆς **πληρώσεως** αὐτῶν! Μόνον οἱ ὄρθιολογισταὶ ἀρνοῦνται τὴν θεοπνευστίαν τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Ἀλλά ἐρωτῶμεν: πῶς είναι δυνατόν νά ἀποδοθῶσιν εἰς φυσικά καὶ μόνο αἴτια τὸ πολυσύνθετον καὶ ἀνεξάλειπτον τῶν χαρακτηριστικῶν ἰδιοτήτων τοῦ Ἐβραϊκοῦ λαοῦ, ὥστε νά διακρίνωνται δλῶν τῶν ἄλλων λαῶν; Ἐρωτῶμεν ἀκόμη: είναι δυνατόν νά ἀποδοθῇ εἰς ἀπλήν τυχαίαν σύμπτωσιν ἡ θαυμαστή καὶ ἀπαραδειγμάτιστος συμφωνία τῶν ἀξιοσημειώτων γεγονότων τῆς πα-

*The Wisdom of Solomon and Plato (Journal of Bibl. Lit. 1936. Eἰδικώτερον παραπέμπω εἰς τόν ἄριστον νεώτερον ἐρευνητήν καὶ γνώστην τῶν παλαιοιδιαθηκῶν θεμάτων καὶ προβλημάτων ἀοίδιμον Καθηγητήν **Βασ. Βέλλαν**, δοτὶς πολλάκις διά τῆς ἀναλύσεως τῶν Προφήτων ἀνέπτυξε θαυμασίως τά συναφῆ προβλήματα, παρεμβαλών κριτικάς παραπήρησεις καὶ πηγαίας ἀντιλήψεις ἐπί δλῶν τῶν θεμάτων πού ἀναπτύσσομεν μετά τῆς ἀπαριτήτου βιβλιογραφίας. Πρ. βλ. **Βασ. Βέλλα**. Ἡ ἐπίδρασις τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας ἐπί τοῦ βιβλίου τῆς «Σοφίας Σολομῶντος». Ἐν Ἀθήναις 1961 (Λόγος, ἀπαγγελθείς ἐν συνεπιτυγμένη μορφῇ τὴν 22αν Ιανουαρίου 1961 ἐν τῇ Μεγάλῃ Αἰθούσῃ τῶν τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κατά τὴν ἐγκατάστασιν τῶν νεων Πανεπιστημιακῶν ἀρχῶν τοῦ ἔτους 1960/51*

ρελθούσης Ἱστορίας τῶν Ἐβραίων καὶ τῆς σημερινῆς τῶν θέσεως καὶ καταστάσεως πρός τάς προρρήσεις τῶν Προφητῶν:

11. Υπάρχουν καὶ σήμερον οἱ ὄρθιολογισταί, οἱ ύλισται, ἀκόμη καὶ οἱ ἄθεοι καὶ μηδενισταί. Ἄλλ' ἐρωτῶμεν: είναι δυνατόν, ὡς τίμοι ἀναγνῶσται τῆς Βίβλου νά ἀμφισβητήσῃς ὅτι τὸ ὑπερφυσικὸν στοιχεῖον είναι στενῶς συνδεμένον με τὴν Ἱστορίαν τῶν Ἐβραίων. Ἐπὶ δὲ τῆς τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἰσραὴλ, ἀπό τοῦ Ἀβραάμ μέχρι τῆς ύπο τοῦ Τίτου καταστροφῆς τῆς Ἱερουσαλήμ, διακρίνεται ἔκδηλος ἡ σφραγίς τοῦ δακτύλου τοῦ Θεοῦ. Ἡ Π.Δ. μέ τὴν ψηφήλην ἡθικήν της καὶ ἐξευγενιστικήν ἐπίδρασιν ἐπί δλῶν τῶν ἀνθρώπων πρό και μετά Χριστόν, ἀποτελεῖ τῷ διά τοῦ τοῦ Βιβλίον τῶν βιβλίων. Αἱ νεώτεραι ἔρευναι τῆς Ἱστορίας τοῦ θείου τούτου Βιβλίου, τῆς Π.Δ., ἀπέδειξαν τὴν ἀλήθειαν τῶν λεχθέντων ἐπί τῆς ἐπιδράσεως ἐπί τῶν λαῶν. Ἀπεδείχθη ύπο τῶν εἰδικῶν μελετητῶν τῆς Βίβλου, ὅτι αὕτη είναι βιβλίον **Θεόπνευστον**, διότι θά ἡτο ἔξω τῶν δυνατότων τοῦ οίουδήποτε σοφοῦ ἀνθρώπου νά τό ἐπινοήσῃ, ἔαν δύνατο, ἡ νά τό συντάξῃ, ἔαν τό ηθελε. Είναι ἄλλωστε ἀδύνατον νά ἀποδοθῶσιν εἰς καθαρῶς φυσικάς αἵτιας καὶ νά ἔξηγηθῶσι μέ φυσικούς νόμους τά ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα τοῦ Ἐβραϊκοῦ λαοῦ, τά δόποια ἀποδεικνύουν δχι μόνον τὴν προϊστορίαν του, ἀλλά καὶ τὴν θρησκείαν αὐτοῦ καὶ τὴν σημερινήν του θέσιν καὶ κατάστασιν, ὅπως ἀκριβῶς μᾶς τά φανερώνει ἡ Παλαιά Διαθήκη⁴.

12. Πάσας αἱ προρρήσεις τῆς Π.Δ. ὅτι, παρά τὸ ἐχθρικόν ἀντισημιτικόν πνεύμα που ἐπεκράτησεν μετά τὴν ἄνοδον τοῦ Χιτλερισμοῦ εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τούς ως ἐκ τούτου διωγμούς κατά τῶν Ἐβραίων καὶ τὴν σατανικήν ἀπόφασιν τῶν Ναζί πρός ἀφανισμόν τῶν ἐκατομμυρίων Ἐβραίων τῆς Εύρωπης, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ δλοκαυτώματος τῶν Ἐλλήνων· Ἐβραίων, οἱ Ἐβραῖοι ὅχι μόνον διετήρησαν τὴν ἰδιαιτερότητά των, ἀλλά καὶ ἰσχύν καὶ σημασίαν ἀπέκτησαν, πράγματα τά δόποια είναι ἀδύνατον νά ἔκτιμηση κανείς κατ' ἀξίαν, ἀν δέν ἔχῃ προσεκτικῶς καὶ ἐπιμελῶς καὶ ὄρθως μελετήσει τάς ἀναφερομένας εἰς τὸν «εὔλογημένον» τούτον λαόν προφητείας. Παραλείπω τάς ἐν τῷ Δευτερονόμῳ (κεφ. 28 καὶ 29), τάς ἀναφερομένας εἰς τοὺς διωγμούς καὶ τάς εἰς δλόν τὸν κόσμον ἐν διασπορᾷ διαβιούσας πολυπληθεῖς ὁμάδας τῶν Ἐβραίων. Σήμερον ἰδιαιτέραν σπουδαιότητα ἐμφανίζουν αἱ προφητείαι τοῦ Ἱερεμίου καὶ τοῦ Ἀμώς, αἱ δόποια προορατικώτατα καὶ ἐν λεπτομερείᾳ ὀμιλούν περὶ τῆς μελλούσης ἐπιστροφῆς τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τὴν Γῆν τῆς Ἐπαγγελίας. Ἰδού τί λέγει ὁ προφήτης Ἱερεμίας (κεφ. 30,3. 10-31 κεφ. 35.37.3.25.26 κ.λπ.) (ιδία κεφ. 30,8 ἐξ.): «Συνάχθητε καὶ παραγένεσθε εἰς αὐτήν (δηλ. τὴν Ἱερου-

‘Ο Καθηγητής **Βασ. Βέλλας**, Θρησκευτικά προσωπικότητες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἐν Ἀθήναις 1934: **A. Μωυσῆς**, ἐν τῷ προλόγῳ του λέγει τά ἀξιοσπουδατα ταῦτα: «Ἐκθαμβώσις ἵσταται ὁ μελετητής πρό τοῦ ψύους λ.χ. τῆς θρησκείας τοῦ Μεγάλου Μωυσέως, ἐκπληκτός πρό τοῦ αἰώνιου κύρους τῶν προφητικῶν διδάσκαλων, πρό τῆς ἀκαταμάχητου δυνάμεως των διδασκαλιῶν τῶν προφήτων. Αἰώνες διαδέχονται ἀλλήλους, ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια ἐν τῇ ροή τοῦ χρόνου ἔξελισσεται καὶ αὐτή· θεωραίσαι, ἀρχαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ δοξασίαι διαδέχονται ἀλλήλας, νέαι καταστάσεις καὶ νέαι ἀντιλήψεις καθ' ἐκάστην δημιουργούνται, τὰ πάντα καθ' ἡμέρα φαίνονται νά συμμετάβαλλονται, αἱ ἀρχαὶ δόμας ἔκειναι τῶν μεγάλων φυσιογνωμίων τῆς Ἱεραηλιτικῆς Θρησκείας μᾶς παρουσιάζονται πάντοτε ὡς συγχρονισμέναι, πάντοτε μὲ ἀξίαν, πάντοτε νέαι, περιβεβλημέναι αἰώνιον κύρος καὶ δύναμιν ἀκαταμάχητον... Ἀλυτὸν τον αἰνιγμα ἀποτελεῖν δι' αὐτόν, ἡτο τὸν ἐπιστήμονα, ἐν πολλοῖς αἱ μεγάλαι ἔκειναι προσωπικότητες, δοσον καὶ ἄν αὐστηρῶς ἐφαρμόση, τάς Ἱστορικάς ἐπιστημονικάς του μεθόδους. Εδώ παύσουν αἱ μέθοδοι του, μή δυνάμεναι νά εἰσχωρήσουν βαθύτερον. Ἐντεῦθεν ἀρχεῖται πλέον ἡ **Θεολογική** ἀποψίς, ἡ τις κινουμένη ἐν τῶν ὑπεραιωθῆτω πεδίων ζητεῖ νά λύση τό αἰνιγμα τοῦ ἐπιστήμονος διά τῆς παραδοχῆς **θαύματος**, γινομένου ἐν τῇ πνευματική σφαιρᾳ».

σαλήμ και τήν δόλην περιοχήν της Παλαιστίνης, (ήτις είχε καταληφθή ύπό των ειδωλολατρῶν και ἀπίστων Ἰουδαίων), ἀνάστητης εἰς πόλεμον. Μικρόν ἔδωκά σε ἐν θένεσιν, εύκαταφρόντητον ἐν ἀνθρώποις». Καὶ ἐν κεφ. 10,1 ἐ. ὁ αὐτός προφήτης, λέγει: «Ἀκούσατε τόν λόγον Κυρίου, ὃν ἐλάλησεν ἐφ' ὑμᾶς, οἴκος Ἰσραὴλ· τάδε λέγει Κύριος... ἐμωράνθη πᾶς ἄνθρωπος ἀπό γνώσεως, κατησχύνθη πᾶς χρυσοχόος ἐπί τοῖς γλυπτοῖς αὐτοῦ, ὅτι φευδῇ ἔχωνευσαν, οὐκ ἔστι πνεῦμα ἐν αὐτοῖς· μάταια ἐστιν... οὐκ ἔστιν τοιαύτη μερίς τῷ Ἰακώβ, ὅτι ὁ πλάσας τά πάντα αὐτός κληρονομία αὐτοῦ, Κύριος ὄνομα αὐτῷ. Συνήγαγεν ἔξωθεν τήν ὑπόστασιν σου, κατοικοῦσα ἐν ἐκλεκτοῖς... «Καὶ ἐν κεφ. 16,14 ἐ. λέγει:» Διὰ τοῦτο ἴδού ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος. Ζῆ Κύριος, ὃς ἀνήγαγεν τὸν οἶκον Ἰσραὴλ ἀπό γῆς Βορρᾶ και ἀπό πασῶν τῶν χωρῶν, οὐ ἐξωσθησαν ἔκει· και ἀποκαταστήσω αὐτούς εἰς τήν Γῆν αὐτῶν, ἦν ἔδωκα τοῖς πατράσιν αὐτῶν». Ἀλλ ἀκόμη σαφέστερον ὅμιλει περὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ εἰς τήν Γῆν τῆς Ἐπαγγελίας ὁ προφήτης Ἀμώς (κεφ. 9,14), λέγων: «Καὶ ἐπιστρέψω τήν αἰχμαλωσίαν λαοῦ μου Ἰσραὴλ, και οἰκοδομήσουσιν πόλεις τάς ἡφανισμένας και κατοικήσουσιν και καταφυτεύσουσιν ἀμπελῶνας και πίονται τόν οίνον αὐτῶν και φυτεύσουσιν κήπους και φάγονται τόν καρπόν αὐτῶν· και καταφυτεύσω αὐτούς ἐπί τῆς γῆς αὐτῶν, και οὐ μή ἐκσπασθῶσιν οὐκέτι ἀπό τῆς γῆς αὐτῶν, ἥσ ἔδωκα αὐτοῖς, λέγει ὁ Κύριος Θεός ὁ παντοκράτωρ».

13. Υπάρχουν βεβαίως οι δυσπιστοῦντες και θεωροῦντες τάς προφητικάς ρήσεις περὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ Ἰσραὴλ, ὡς ἀπλᾶς ὑποσχέσεις ἥ και ἐπιθυμίας τῶν ἵερῶν συγγραφέων τῆς Βίβλου. Ἀλλ ἐάν θελήσωμεν μὲ χωρίς προκατάληψιν και ἐν εὐθικρισίᾳ νά ἐρμηνεύσωμεν τά ἐν λόγῳ χωρία τῶν Προφητῶν, και ἐάν τά ἐπί τῶν ἡμερῶν μας συμβαίνοντα ἐν τῷ Ἰσραὴλ καταπληκτικά γεγονότα, μέ ἀπροκατάληπτον ὅμμα ἀντικρύσωμεν, τότε δικαιούμεθα νά ἀναγνωρίσωμεν ἀληθῶς ἀλάθητον τήν προφητικήν προορατικότητα περὶ μελλούσης ἐπιστροφῆς τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τήν Παλαιστίνην, πρότερον μέν και διά τούς προφήτας ἄγνωστον εἰς ποίον χρόνον, γνωστόν δέ μόνον εἰς τήν Θείαν Πρόνοιαν. Νῦν δέ δι' ἡμᾶς πραγματοποιουμένην τήν δοθείσαν ύπό τού πανσόφου Θεοῦ ὑπόσχεσιν τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τήν Γῆν τῆς Ἐπαγγελίας! Ἐάν θελήση κανείς νά κρίνη και ἐκ τού γεγονότος τῆς συνεχοῦς αὐξήσεως τοῦ Ἐβραϊκού πληθυσμοῦ τῆς Παλαιστίνης ἀπό τῆς πρώτης ἀνακηρύξεως ἀνεξαρτήτου Κράτους μέχρι σήμερον, ἀσφαλῶς θά καταλήξῃ εἰς τό συμπέρασμα ὅτι ἤρχισε νῦν ἡ πλήρωσις τῶν προφητικῶν προρρήσεων περὶ καλλιτέρου μέλλοντος τοῦ Ἰσραὴλ. Ως Θεολόγος και ἀντικειμενικός ἐρμηνευτής τῶν Ἀγίων Γραφῶν, διετύπωσα τήν προσωπικήν μου ἐρμηνείαν τῶν ἐν λόγῳ προφητειῶν, ἐρμηνείαν εἰς τήν ὁποίαν και πιστεύω και τήν ὁποίαν ἀποδέχομαι. Θά ἡτο ἐύχης ἔργον και διά τήν ἀνθρωπότητα, ὅπως ἐγκαίρως ἀναγνωρίσουν πάντες τά ἐπί τῶν ἡμερῶν μας λαμβάνοντα χώραν ἐν τή περιοχή τῆς Παλαιστίνης και εἰς τάς πέριξ αὐτῆς περιοχάς και καθ' ὅλην τήν ἔκτασιν τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς και τῆς διά τῆς Μεσογείου συνδεομένης ἀπό ἀνατολῶν, βορρᾶ, δυσμῶν και νότου ἔκτασεως τῶν συνορευουσῶν και μή χωρῶν. Ἡ ὑπερβάλλουσα πάντα νοῦν εἰρήνη πρέπει νά είναι ὁ σκοπός και ὁ στόχος ὅλων τῶν λαῶν, ἵνα μή και πάλιν θεωρηθῶμεν πάντες ὡς θεομάχοι και ὡς ἀντιτασσόμενοι εἰς τήν θείαν βούλησιν!

14. Δέν θα ἥθελον νά κατέλθω τοῦ βήματος, χωρίς και πάλιν νά ἔξαρω δσα και ἀρχόμενος τῆς ὅμιλίας μου διετύπωσα. «Οτι δηλ. «Ἐλληνες και Ἐβραίοι, Ἐλλάς και Ἰσραὴλ, παρά τάς περιπτείας τῶν καθ' ὅλην τήν πολυχρόνιον πορείαν τῶν, είναι οἱ μόνοι, οἵτινες ἔξ ὅλων τῶν λαῶν, κατώρθωσαν νά ἐπιβιώσουν και χάρις εἰς τήν εύ-

φυίαν των και τήν εύχερειαν τής προσαρμοστικότητός των, ἀλλά και χάρις εἰς τήν θείαν πρόνοιαν, ἀνακηρύξασαν τούτους «περιουσίους» λαούς, ἔξου και καθήκον ἔχουν νά προσεγγίσουν ἀλλήλους, διατηροῦντες τήν τε πνευματικήν και τήν φυλετικήν των ύπόστασιν, ἀνευ μισαλλοδοξίας. Καθήκον ἔχουν ν' ἀναζητοῦν και νά ἐπισημαίνουν ἐκεῖνα τά στοιχεία, τά όποια τούς παροτρύνουν εἰς ἀμοιβαίαν κατανόησιν, φιλίας και ἀγάπης. Δέν πρέπει νά παραβλέψωμεν τό γεγονός, ὅτι «τά πάντα ὁ μέγας Δημιουργός και Δεσπότης τῶν ἀπάντων ἐν εἰρήνη και ὁ μονοία προσέταξεν είναι» (Κλήμης Ρώμης (96 μ.Χ.), Πρός Κορ. Ἐπιστ. Α', κεφ. 20,11). «Η οἰκουμένη ὁλόκληρος βλέπομεν ὅτι ἀναζητεῖ ἐν «διαλαγοῖς» νά λύση τά ἐπισωρεύμενα προβλήματά της. Μέ τόν «διάλογον» και αἱ διαφόρων ὅμολογιῶν ἥ και Θρησκειῶν Ἐκκλησίαι και πολυπληθείς Ὁμάδες λεῖψην και χωρῶν, προσπαθοῦν ἐπιδιώκουσαι τήν ἀμοιβαίαν κατανόησιν και προσέγγισιν. Οι περισσότερον δέ αἰσιόδοξοι, διαβλέπουν ἐν ἀπωτέρω μέλλοντι και ἔνωσιν τῶν ὅμοιειδῶν ὅμολογιῶν και διαθέσεων. Παραβλέπουν ὅμως ὅτι, ὡς λέγει ὁ αὐτός ἀρχαιότατος ἐκκλησιαστικός συγγραφεὺς Κλήμης Ρώμης, «Οἱ ούρανοί τῇ διοικήσει αὐτοῦ σαλευόμενοι ὑποτάσσονται αὐτῷ. Ἡμέρα τε καὶ νύξ τόν τεταγμένον ὑπ' αὐτοῦ δρόμον διανύουσιν, μηδέν ἀλλήλοις ἐμποδίζοντα. «Ηλιός τε και σελήνη, ἀστέρων τε χοροί κατά τήν διαταγήν αὐτοῦ ἐν ὅμονοία δίχα πάσης παρεκβάσεως ἐξελίσσονται τούς ἐπιτεταγμένους αὐτοῖς ὄρισμούς. Γῆ κυοφορούσα κατά τό θέλημα αὐτοῦ τοῖς ἰδίοις καιροῖς τήν πανπληθή ἀνθρώποις τε και θηρσίν και πάσιν τοῖς ούσιν ἐπ' αὐτῆς ζώοις ἀνατέλλει τροφήν, μή διχοστατοῦσα μηδέ ἀλλοιοσά τι τῶν δεδογματισμένων ὑπ' αὐτοῦ» (κεφ. 20).

15. Εὔκολον είναι νά ἀντιληφθῶμεν τήν σημασίαν τῶν λόγων τοῦ ἱεροῦ Κλήμεντος. Τά πάντα ἐν τή πάσῃ δημιουργίᾳ ὅμονοούν, καιτοί ἐν τῇ ἀπειροδιαφορετική των και πολλάκις ἀπειροαντιθετική των δράσει και ἐνεργεία των, θά ἐνόμιζε κανείς ὅτι ἀντιμάχονται ἀλληλα. Και ὅμως ὅμονοούν και ἐν εἰρήνῃ, ἔκαστον τῶν δητῶν, ἐπιτελοῦν τά πάντα τόν δοθέντα ἐξ ἀρχῆς προορισμόν των. Οὐδέν τό ἀπολύτως ὅμοιον ταυτίζεται πρός τό ἄλλο ἀντικείμενον, οὐδέ τά φύλλα τῆς ἐλαίας τοῦ ἰδίου δένδρου δέν ἐμφανίζουν τήν ἀπόλυτον ταυτότητα, ἐκτός τής ὁμοιότητος. Θά ἡτο, καθ' ἡμᾶς, μέγα θαῦμα, ἀν ἡ μία Θρησκεία ἡδύνατο νά ἐνωθή πρός τήν ἀλλην και ἀλλοτρίαν, ι ἐάν ἡ μία δογματικῶς κατοχυρουμένη Ἐκκλησία θά ἡ το δυνατόν νά ἐνωθή με τήν ἀλλοτρίαν ὅμολογίαν, παρά τάς πολλάς εἰς διάφορα πεδία ὅμοιότητας. Η πολυχρόνιος παράδοσις ἐπέθεσε τήν σφραγίδα εἰς ἔκαστον λαόν τήν ἰδικήν του και νομίζω ὅτι είναι δυσχερέστατον νά πιστεύωμεν ὅτι δυναμέθα νά ἐλπίζωμεν εἰς ἔνωσιν, ἐκτός τής διά τῆς Ἀγάπης ἐν συναδελφότητι συνδέσεως. Εάν τό «ἴνα οἱ πάντες ἐν ὧσι» τής Ἀγ. Γραφῆς πρέπει νά ἐννοηθή, οὐχί ἐσχατολογικῶς, ἀλλά χρονικῶς ἐν τή ἐξελικτική πορεία τῆς ἀνθρωπότητος, τούτο είναι θέμα πίστεως ἐνός ἔκστου και θέμα ἐλπίδος. Ταῦτα λέγω, ἵνα ἐπισημάνω ὅτι μεταξύ Ἰσραὴλ και ἡμῶν τῶν Ὁρθοδόξων Ἐλλήνων Χριστιανῶν ύπαρχουν πλεῖστα ὅσα κοινά θρησκευτικά γνωρίσματα, ἀτίνα και μόνα δύνανται νά μᾶς φέρουν εἰς στενοτέρους δεσμούς ἀμοιβαίας ἐκτιμήσεως, ἀμοιβαίου σεβασμού και ἀμοιβαίας Ἀγάπης, τής Ἀγάπης ἐκείνης ἀπό Θεοῦ, «ἥς μείζον οὐκ ἔστιν» (Μάρκου 12,31). Εἰμεθα χριστιανοί Ὁρθόδοξοι και εἰμεθα ὑπερήφανοι διά τάς ιεράς Παραδόσεις μας. Και οι Ἐβραῖοι, προηγούμενοι ἡμῶν, είναι δικαίως ύπερηφανοι διά τήν ἐμμονήν τής πίστεώς των εἰς τούς Πατέρας αὐτῶν, τόν Μωυσῆ, τούς Προφήτας, τόν Αβραάμ, τόν Ἰσαάκ και τόν Ἰακώβ. Ἀρκετόν ὅτι και ἡμεῖς οἱ «Ἐλληνες Ὁρθόδοξοι» τά αὐτά ἀποδεχόμεθα και εἰς τά ἄγια ταῦτα πρόσωπα και πιστεύομεν και ταῦτα λατρεύομεν. Ἀκριβῶς διά τοῦτο και ἡ Ἐλλάς οὐδέποτε ἐν τή ἴστορία ἐπέδειξεν ἀντισημιτικόν πνεύμα. «Οτι πολλάκις ἐν τή ἀγωνία τής ἐπι-

κρατήσεως της Νέας διά τοῦ Ἰησοῦ Θρησκείας, ἔφθασαν συγγραφεῖς τινές εἰς καταπολέμησιν τῶν ἑβραιϊκῶν δογμάτων, ἐν τούτοις καὶ οὐδέποτε ἔφθασαν ἐν τῇ ἀντιρρητικῇ τῶν διαθέσεις οἱ Πατέρες τῆς Ἔκκλησίας μας νά ἀρνηθοῦν τάς Ἀληθείας τῆς Π.Δ., διαβλέποντες εἰς αὐτὴν μόνον ὅτι τὸ περιεχόμενόν της ἡτο «προπαιδευτικῆς» σημασίας. Ἡ μόνη διάστασις μεταξύ ἡμῶν καὶ τῶν ἑβραιῶν εἶναι ἡ περὶ Μεσσίου, ὡς Λυτρωτοῦ καὶ Σωτῆρος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διά δέ τούς ἑβραιοὺς ἡ μή ἀναγνώρισις τούτου ὡς Μεσσίου καὶ Λυτρωτοῦ. Πάντως ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ ἐλάβομεν τό πλέον ἐκ τῆς Π.Δ. καὶ ὁφείλομεν εὐγνωμοσύνην εἰς τούς ἑβραιούς. Εἶναι οὗτοι οἱ γεννήτορες ἡμῶν καὶ οἱ πρόγονοι τῆς ἡμετέρας Θρησκείας. Τοῦτο δὲ ἀκριβῶς ἐπέδρασεν, ὥστε οἱ «Ἐλληνες, ὡς εἴπον, οὐδέποτε νά καταληφθοῦν ὑπό τοῦ πάθους τῆς κατά τῶν ἑβραιῶν μισαλλοδοξίας.

16. Πρός ἀπόδειξιν τούτου θά ἥθελον ἐν τέλει νά φέρω δύο παραδείγματα μεγάλης ιστορικῆς σημασίας. Γνωστόν εἶναι ὅτι τὸ Βυζάντιον, μακράν πάσης φυλετικῆς ἡ ρατσιστικῆς μισαλλοδοξίας, ἀνεβίβασεν εἰς ὑψηστα ἀξιώματα καὶ Ἀρμενίους καὶ Σκήθας καὶ Σλάβους καὶ Ἀλλαμανούς καὶ Ἀραβας καὶ Αιθίοπας, πάντοτε ὑπό τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ὡμολόγουν πίστιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ὀρθόδοξον Ἔκκλησίαν καὶ ἡσαν βεβαπτισμένοι. Ἐν τούτοις δὲ μέγας αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός συμπεριεφέρθη ἐναντὶ τῶν ἑβραιῶν μέ καταπλήσσουσαν φιλικήν διάθεσιν, ἔξω πάσης μισαλλοδοξίας. Τό μόνον πού ἐπέβαλεν ἡ Βίβλος (ἡ Π.Δ.) νά ἀναγνώσκηται εἰς τὰς διαφόρους τῆς Ἐπικρατείας Συναγωγάς εἰς τὴν γλώσσαν, τὴν κατανοητήν ὑπό τῶν μελῶν τῆς Κοινότητος, διότι πολλοί ἡγνόδουν τὴν ἑβραιϊκήν γλώσσαν καὶ ἡδυνάτουν νά κατανοήσουν τὴν ἔννοιαν τοῦ ἱεροῦ κειμένου. Οἱ Ἰουστινιανός ἔξεδωκεν ἐν ἔτει 553 τὴν ύπ' ἀριθ. **162 Νεαράν**, κατόπιν παραπόνων ἀπό μέρους τῶν ἑβραιῶν, οἵτινες ἡγνόδουν τὴν ἑβραιϊκήν γλώσσαν. Διό καὶ ὄριζει, ὁ θεολογῶν οὔτος αὐτοκράτωρ, τά ἔξῆς: «Δι' αὐτῶν γάρ τῶν προσενηγμένων ἡμῖν προσελεύσεων ἐμάθομεν, ὡς οἱ μέν μόνης ἔχονται τῆς ἑβραιϊκῶν φωνῆς, καὶ αὐτὴν κεχρήσθαι περὶ τὴν τῶν ιερῶν Βίβλους ἀνάγνωσιν βούλονται, οἱ δέ καὶ τὴν Ἐλληνίδα προσλαμβάνειν ἀξιοῦσι, καὶ πολύν ἥδη χρόνον ὑπέρ τούτου πρός σφᾶς αὐτούς στασιάζουσιν». Διό καὶ ἐντέλλεται ὁ σπουδαιότερος Θεολόγος τῆς ἐποχῆς του, κατά τὸν **Ad. v. Harnack** (Dogmengeschichte 4, Berlin, 1924⁴ σ. 422), ὁ Ἰουστινιανός: «Θεοπίζομεν τοίνυν, ἀδειαν είναι τοῖς βουλομένοις ἑβραιοῖς κατά τάς Συναγωγάς τάς κατ' αὐτῶν, καθ' ὃν ἑβραιοὶ ὅλως τόπον εἰσί, διά τῆς Ἐλληνίδος φωνῆς τάς ιεράς Βίβλους ἀναγινώσκειν τοῖς συνιοῦσιν, ἡ καὶ τῆς πατρίου τυχόν (τῆς ἵταλης, δηλ. Ἰταλίας) ταύτης φαμέν, ἡ καὶ τῶν ἀλλών ἀπλῶς, τοῖς τόποις συμμεταβαλλομένης τῆς γλώσσης καὶ τῆς δι' αὐτῶν ἀναγνώσεως, ἐφ' ὃ σαφῆ τε εἶναι τά λεγόμενα τοῖς συνιοῦσιν ἄπασιν ἐφεξῆς καὶ κατά τά αὐτά ζῆν τε καὶ πολιτεύεσθαι» καὶ μή παρρησίαν εἶναι τοῖς παρ' αὐτοῖς ἐξηγηταῖς μόνην τὴν ἑβραιϊδα παραλαμβάνουσι κακουργεῖν ταύτην ὡς ἀν ἐθελήσαιεν, τὴν πολλῶν ἀγνοία τὴν σφῶν αὐτῶν περικαλύπτοντες κακοήθειαν. Πλήν οἱ διά τῆς Ἐλληνίδος ἀναγινώσκοντες τὴν τῶν ἑβδομήκοντα χρήσονται παραδόσει τῇ πάντων ἀκριβεστέρᾳ...».

17. Εἶναι πρόδηλον τὸ φιλελεύθερον πνεῦμα τῆς Νεαρᾶς ταύτης τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον αὐτοῦ, ὅπως ὅμονοοῦν οἱ μεταξύ τῶν ὄμοφύλων προσερχόμενοι εἰς τάς Συναγωγάς τῶν ἑβραιοῖς μέ τὴν ἔφεσιν νά ἀκούουν τὴν Ἀγίαν Γραφήν ἀναγινωσκομένην καὶ ἐρμηνευομένην εἰς τὴν γλώσσαν, τὴν ὅποιαν παιδιόθεν ἐδιδάχθησαν καὶ κατενόουν. Οὐδεμία μισαλλοδοξία, ἀλλά τουναντίον εύρυτάτη κατανόησις τῶν προβλημάτων τῶν ὑπηκόων τοῦ ἑβραιών, ἀποδεικνύει ἡ Νεαρά τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, ἵνα διά τοῦ θεοπίσματος εἰρηνεύωσι πρός ἀλλήλους καὶ διδά-

σκωνται τά ἀφέλιμα ἐκ τῆς ἀναγνώσεως καὶ ἐρμηνείας τῆς ιερᾶς των Βίβλου καὶ μάλιστα ὅχι μόνον εἰς τὴν Ἑλληνικήν, ἀλλά ὅπου ἡτο ἀναγκαῖον διά τούς κατοίκους ἄλλων ξενοφώνων περιοχῶν, νά ἀναγινώσκεται ἡ Βίβλος εἰς τὴν Ἰταλικήν ἢ καὶ εἰς τὴν κατανοητήν οἰωνδήποτε ἄλλων ξενογλώσσων περιοχῶν, γλώσσαν. Τοιούτον φιλελεύθερον πνεῦμα εἰς τὴν ἐποχήν τοῦ Μεσαίωνος, εἶναι ἀξιονέας ἐξάρσεως, ὅπως καὶ ἡ ἐπαρδόσεως ἀνεξιθρησκος διάθεσις τῶν Ἑλλήνων, μηδεμίαν μισαλλοδοξίαν ἡ ρατσιστική διάθεσιν ἀνεχομένων, μέχρι καὶ τῆς σήμερον, τουλάχιστον ἐν τῇ ὄλοττῃ των, ἐκτός φανατικῶν τινῶν εὐαριθμων ἀτόμων, ἀμάθων κατά τό πλεῖστον!

18. Ἐν τέλει δέν δύναμαι νά μή ἀναγνώσω περικοπάς ἀπό τὸ μνημειώδες κείμενον τῆς Ἔκκλησεως τοῦ μακαριστοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Δαμασκηνού πρός τὸν ἐπί κατοχῆς πρωθυπουργόν Κ. Λογοθετόπουλον ὑπό ἡμερομηνίαν 23 Μαρτίου 1943. Ἰδού μεταξύ ἄλλων τί λέγει τὸ ἔγγραφον τοῦτο: «...2. Οἱ «Ἐλληνες» Ισραηλῖται οὐ μόνον ἀνεδείχθησαν πολύτιμοι συντελεσταί τῆς οἰκονομικῆς ἐπιδόσεως τῆς χώρας, ἀλλά καὶ γενικῶς ἐπέδειξαν νομιμοφροσύνην καὶ πλήρη κατανόησιν τῶν καθηκόντων των ὡς Ἑλλήνων. Οὕτω μετέσχον τῶν κοινῶν θυσιῶν ὑπέρ τῆς Ἑλληνικῆς πατρίδος καὶ εύρεθησαν εἰς τὴν πρώτην γραμμήν τῶν ἀγώνων, τούς ὅποιους διεξήγαγε τὸ Ἐλληνικὸν «Ἐθνος» ἀμυνόμενον τῶν ἀπαρχαράπτων ιστορικῶν δικαίων του...4. Ἐνώπιον τῆς Ἐθνικῆς συνειδήσεως τά τέκνα τῆς κοινῆς μητρός Ἑλλάδος ἐμφανίζονται ἀδιαρρήκτως ἡνωμένα καὶ μέλη ἰστόιμα τοῦ Ἐθνικοῦ Ὀργανισμοῦ ἀσχέτως πάσης διαφορᾶς θρησκευτικῆς ἡ δογματικῆς. 5. Ἡ Ἀγία ἡμῶν Θρησκεία οὐδεμίαν ἀναγνωρίζει διάκρισιν, ὑπεροχήν ἡ μείωσιν ἐρειδωμένην ἐπί τῆς φυλῆς ἡ τῆς Θρησκείας, δογματίζουσα ὅτι «οὐκ ἔνι Ιουδαίος οὐδέ «Ἐλλην» (Γαλ. γ. 28), καταδικαζομένης οὕτω πάσης τάσεως πρός δημιουργίαν οίασδήποτε διακρίσεως ἡ φυλετικῆς ἡ θρησκευτικῆς διαφορᾶς. 6. Ἡ κοινότης τῶν τυχῶν ἐν ἡμέραις δόξης καὶ εἰς περιόδους ἐθνικῶν ἀτυχημάτων ἐσφυρηλάτησεν ἐπί τοῦ δάκμονος τῆς Ἐλληνικῆς εύψυχίας ἀκαταλύτους δεσμούς μεταξύ πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν Ἑλλήνων πολιτῶν, εἰς οίανδήποτε καὶ ἀνήκουν φυλήν». Τό «Κεντρικόν Ισραηλῖτικόν Συμβούλιον» ὡς ἔξῆς χαρακτηρίζει τό πράγματι ἀξιοθάμαστον τούτο ἔγγραφον: «Μνημείον θάρρους, ἐθνικῆς ὑπερηφανείας, σεβασμοῦ στά ἀνθρώπινα ίδεωδη, Ἐλληνικῆς ψυχῆς είναι τό ἔγγραφον πού ἀπηύθυνεν ὁ μακαριστός Ἀρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός στόν τότε Πρωθυπουργό Κ. Λογοθετόπουλο. Τό μνημειώδες αὐτό κείμενο, μοναδικό στά χρονικά ὄλοκλήρου τῆς κατεχομένης Εὐρώπης, ὑπέγραψαν σάν ἐκπρόσωποι τοῦ φιμαμένου Ἐλληνικοῦ Λαοῦ, οἱ ἐκπρόσωποι τῶν κυριωτέρων Πνευματικῶν Ἰδρυμάτων, Σωματείων καὶ Ὀργανισμῶν τῆς χώρας. Χρειαζόντων τό «Ἀρετήν καὶ Τόλμην» γιά νά ύπογράψῃ κανείς ἐκείνη τή σκοτεινή ἐποχή ἔνα τέτοιο κείμενο».

19. Ἐπιθυμῶ νά κατακλείσω τὴν Ὁμιλίαν μου ἐπί τοῦ «Ολοκαυτώματος» τῶν Ἑλλήνων ἑβραιών τῆς Θεοπίζομενης καὶ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, μέ τό ἀνωτέρω σχόλιον, μέ τό όποιον τό «Κεντρικόν Ισραηλῖτικόν Συμβούλιον» συνώδευσε κατά τὴν δημοσίευσιν τοῦ ιστορικοῦ τούτου ἔγγραφου. Καὶ ὡς λέγει τό σχόλιον, «χρειαζόνταν τό «Ἀρετήν καὶ Τόλμην» γιά νά ύπογράψῃ κανείς ἐκείνη τή σκοτεινή ἐποχή ἔνα τέτοιο κείμενο!». Πλήν δέ τῆς ύπογραφῆς τοῦ «Ηρωος» Ἀρχιεπισκόπου Δαμασκηνοῦ, πρώτη ύπογραφή είναι ἡ τοῦ Προέδρου τότε τῆς Ἀκαδημίας ἀειμνήστου Σ. Δοντᾶ, κατ' ἐντολήν ὄλοκλήρου τῆς Συγκλήτου, τοῦθ' ὅπερ είναι ἀξιονέας ἐξαρθῆ, ἀλλά καὶ νά ἐπισημανθῆ, διατί τό «Κεντρικόν Ισραηλῖτικόν Συμβούλιον» ἐπέλεξεν ώς ὀμιλητάς τῆς σημερινῆς ἐπετείου τοῦ Ολοκαυτώματος τόν Πρόεδρον τῆς Ἀκαδημίας σή-

μερον και τόν όμιλουντα. Έπεγραψα τήν Όμιλίαν μου «'Από τού μαρτυρίου εις τήν άναφαίρετον δόξαν», διότι μέ τό άνεξάλειπτον στίγμα της θηριωδίας τών Ναζί και μέ τήν συνεχή θλίψιν και άσύγαστον ροήν τών δακρύων 'Ελλήνων και 'Εβραίων διά τό 'Ολοκαύτωμα τών τέκνων των, ή «άναφαίρετος δόξα» τής στερεώσεως και άναδειξεως τού 'Ισραήλ ἐπεσφραγίσθη διά τού «'Ολοκαυτώματος!». Άλλα τό «'Ολοκαύτωμα» τούτο συνέδεσεν άκομη περισσότερον τούς δύο Λαούς μας — 'Ελληνας και 'Εβραίους. Απόδειξις και ή ἕδρυσις ύπό τών ἀδελφών μας 'Ελλήνων 'Εβραίων πού ἐπέζησαν, τού «'Ελληνικοῦ Οίκου» ἐν τών Παν/μίω τού 'Ισραήλ.

20. Έλεχθη ύπό πολλῶν και ἐπαναλαμβάνεται πολλάκις ύπό ἐπισήμων και μή χειλέων, ὅτι ἡμεῖς οἱ «'Ελληνες δέν ἔχομεν ἀδελφούς και ὅτι εἰμεθα μόνοι ἐν τῷ κόσμῳ. Πιστεύω, είναι πεποιθησίς μου, ὅτι δέν εἰμεθα οὔτε μόνοι, οὔτε χωρίς ἀδελφούς! Εἰμεθα δύμψυχοι «ἀδελφοί» «'Ελληνες και 'Εβραίοι ἐν τῇ Ἀποκαλυπτικῇ Θρησκείᾳ τόσον τών Προφητειῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὅσον και τών Εὐαγγελικῶν Διδαγμάτων και Ἀληθειῶν! Εἰμεθα και οἱ δύο Λαοὶ ἐν πεποιθήσει «περιούσιοι» και «εὐλογημένοι» παρά τού πανσόφου και παντοδυνάμου και παναγάθου Θεοῦ-Πατρός και Δημιουργοῦ τοῦ Σύμπαντος Κόσμου! Καὶ τήν προστασίαν Αὐτοῦ διείδομεν και ἀνεγνωρίσαμεν διά μέσου τού κύματος τών δυσπεριγράπτων

θλίψεων, δεινῶν και ἀντιξοοτή,ων, μεταξύ τῶν όποιων είναι και τό 'Ολοκαύτωμα τών 'Ελληνο-'Εβραίων τῆς Θεσσαλονίκης και τής λοιπῆς 'Ελλάδος, τοῦ ὥποιού 'Ολοκαυτώματος τήν 'Επιμνημόσυνον Τελετήν ἐν κατανύξει ἐπιτελοῦμεν σήμερον διά τήν 40ετή ἐπέτειον! Είναι ἄξιον νά διακηρυχθῇ ὅτι 'Ελληνες και 'Εβραίοι οὐδέποτε ἀπέστημεν, οὔτε και θά ἀπομακρυνθῶμεν ἀπό τήν Πίστιν εἰς τόν "Ἐνα καὶ ἀληθῆ Θεόν και προνοητήν και φύλακα ἡμῶν! Κλίνοντες λοιπόν τόν αὐχένα πρό τῆς φιλανθρώπου και ἀγαθοποιοῦ Μεγαλωσύνης Αύτοῦ, ἵκετεύομεν και παρακαλοῦμεν ἐν ταπεινώσει, ὅπως ἀποδώσῃ, εἰς ἔνα ἔκαστον κατά τά ἔργα αὐτοῦ, τιμωρήσῃ τούς ἀδικούντας ἡμᾶς, συγχωρήσῃ δέ τά παραπτώματα ἡμῶν και διαφυλάττῃ ἡμᾶς — "Ελληνας και 'Εβραίους, 'Ελλάδα και 'Ισραήλ — ἐσαεί, ἵνα ἐσαεί και ἡμεῖς, ἀμφότεροι οι Λαοί μας, προσκυνοῦμεν και λατρεύωμεν τόν φιλάνθρωπον Θεόν, "Οστις ἀνέδειξεν ἡμᾶς «ἀδελφούς και βοηθούς εἰς καιρόν θλίψεως» (Σοφ. Σειράχ. 40,24) και "Οστις «ἐστάθη αὐτοῖς — τοῖς 'Εβραίοις και ἡμῖν τοῦς "Ελλησι — Διαθήκη Εἰρήνης προστατείν 'Αγιών και Λαοῦ Αὐτοῦ» (Σοφ. Σειράχ 45,24)!

Αιωνία ή Μνήμη τῶν ἀπανθρώπων θανατωθέντων ἀδελφῶν μας 'Ελληνο-'Εβραίων!

Αιωνία αὐτῶν ή Μνήμη!

'Αναμνηστικό μετάλλιο (2 όψεις) πού κυκλοφόρησε τό "Ιδρυμα Yad Vashem (Ιερουσαλήμ) γιά τούς Μάρτυρες και τούς Ήρωες τού 'Ολοκαυτώματος.

ΙΣΗΜΩΝ ΣΤΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ

ΟΜΟΩΡΗΣΚΟΙ ΜΕ ΤΙΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΤΟΥΣ ΣΤΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ

Β. Νάχμαν, πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. Δ. Γερμανίας.
ή κ. Ζ. Σβάρτς, τού Καναδικού Έβραικού Κογκρέσου.
Β. Σαμοκόβλιζα και Ζ. Βλάγιερ, έκπρόσωποι του Κ.Ι.Σ. Γιουγκοσλαβίας, δρ **P. Μπάρνετ** της Σεφαραδικής Κοινότητος Αγγλίας, **Ι.λ. Στέινμπεργκ** τού Π.Ε.Σ. Ν. Υόρκης, **ή κ. Ν. Φώκς**, Δι/ντρια Εύρωπης της American Jewish Committee, **ή κ. Τζ. Ρόιτμαν**, έκπρόσωπος της Ένωσεως Έβραιων Περού, **Ηλ. Ναχμίας**, πρ. πρόεδρος του Παγκοσμίου Σεφαραδικού Συνεδρίου, **Σ. Ναχμίας**, έκ μέρους της Alliance Israelite Universelle κ.ά.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΒΡΑΪΚΗ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΣΗ

Στίς έκδηλωσεις παρέστησαν οι πρόεδροι όλων των Ισραηλιτικών Κοινοτήτων της Ελλάδος, μέλη των Δ.Σ. των Κοινοτήτων και δύλων των Έβραικών Οργανισμών.

Ο ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ κ. ΜΠΟΝΗΣ ΟΜΙΛΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ

Ψήφισμα της Ακαδημίας Αθηνών για τα 40 χρόνια τού Όλοκαυτώματος τού Έλληνικού Έβραισμού

Η 'Ακαδημία Αθηνών συμμερίζεται άπολύτως τα αισθήματα φρίκης και άποτροπιασμού πουύ προκαλεῖ στό πανελλήνιον ή άναμνηση της άδικου έξοντώσεως χιλιάδων Έλλήνων Ισραηλιτών και πολλών έκατομμυρίων όμοιθρήσκων των της Εύρωπης άπό τό χιτλερικό καθεστώς. Η γενοκτονία των Έβραιών άπό τά ναζιστικά στρατεύματα ύπηρξε ένα άπό τά πλέον βάρβαρα έγκληματα της παγκόσμιας ιστορίας, τά όποια κάθε άνθρωπην συνείδηση καταδικάζει.

'Η Ακαδημία Αθηνών τιμά τή μνήμη των άθων θυμάτων και διαδηλώνει τήν άντιθεσή της πρός κάθε μορφή μισαλλοδικίας, πρός κάθε διάκριση των άνθρωπων πουύ στηρίζεται στό θρήσκευμα ή τή φυλή, διάκριση πουύ είναι άπολύτως άντιθετη πρός τίς δημοκρατικές και άνθρωπιστικές άρχες και τίς παραδόσεις τού έλληνικού λαού.

Αθήνα, 26 Απριλίου 1984

Resolution of the Academy of Athens on the occasion of the 40th anniversary of the Holocaust of Greek Jews

The Academy of Athens shares fully the feelings of horror and abhorrence experienced by the whole nation in memory of the unjust annihilation of thousands of Greek Jewish citizens and millions of their coreligionists of Europe, under the hitlerian regime. The genocide of the Jews by the nazi forces was one of the most barbaric crimes in world history and is condemned by the conscience of every human being.

The Academy of Athens honours the memory of the innocent victims and declares its opposition to all forms of intolerance, to every form of discrimination, based on the religion or the race of the individual; a discrimination which totally is in opposition with the democratic and human principles and traditions of the Greek people.

Athens, 26 April 1984

ΔΑΥΓΙΔ ΜΠΕΝ ΓΚΟΥΡΙΟΝ:

«Ο μέγιστος όλων»

τοῦ καθηγητοῦ Γιγκάλ Γιαντίν

Ο Δαιδ Μπέν Γκουριόν ύπηρξε ένας φωτισμένος ήγέτης δύο προσήλκυες γύρω του και ένεπνευσε ταλαντούχους νέους, άνδρες και γυναίκες, άναβιθάζοντάς τους σε μεγάλα ύψη.

Ένας προστατευόμενός του ήταν ο καθηγητής Γιγκάλ Γιαντίν, ο παγκοσμίως γνωστός διαπρεπής άρχαιοιλόγος και πρώην άντιπρόεδρος της Κυβερνήσεως, τόν όποιο διαδιέπει την Μπέν Γκουριόν διόρισε έπικεφαλῆς τών πολεμικών έπιχειρήσεων κατά τόν πόλεμο της 'Ανεξαρτησίας.

Ο κ. Γιαντίν ήταν τότε 30 έτών. Τέσσερα χρόνια άργοτερα, τό 1952, προήχθη σε άρχηγο του Γενικού 'Επιτελείου τών Ισραηλινών Άμυντικών Δυνάμεων.

«Ο Μπέν Γκουριόν αλλαξει τήν πορεία τής ζωής μου δέν ύπάρχει καμμία άμφιβολία γι' αύτό», είπε δ. κ. Γιαντίν και συνέχισε: «Είχε μιά άμεση και μεγάλη έπιδραση έπάνω μου, λαμβανομένου ύποψη τού γεγονότος ότι ήμουν νέος, ένων έκεινος ήταν στό άπογειο τής ζωής του. Ήταν πρωθυπουργός, ύπουργός Αμύνης και έπιπλέον ήταν, γιά δόλους έμας, ένα ιστορικό πρόσωπο. Είμασταν ήδη πεπεισμένοι περί αύτού.

»Είχα μαζί του ζωηρότατες συζητήσεις γιά πολλά θέματα: στό τέλος, όμως, καταλήξαμε σέ μια βαθύτατη και σέ προσωπικό έπίπεδο φιλία. Άπο μέρους μου, έτρεφα για αύτόν άπεριδριστη έκτιμηση.

»Όταν άπεχωρησα άπό τό στρατό, μετά σιβαρή διαφωνία μαζί του, μού πρόσφερε κάτι πού έκτιμώ περισσότερο άπό κάθε άλλη έπισημη φιλοφρόνηση: Ένα δερματόδετο τόμο τών έργων τού Ιώσηπου, άπό τήν προσωπική βιβλιοθήκη του.

»Είναι παράξενο ότι διάλεξε αύτό τό βιβλίο, άκριβώς λίγο καιρό προτού άναχωρήσω γιά τή Μασάντα. Μέσα σημείωσε τήν έξης άφιέρωση: «Μέ τήν άγάπη ένός άδελφού». Έκτιμώ πολύ αύτά τά λόγια. Ήταν ότι καλύτερο μπορούσε νά πει.

»Ο Μπέν Γκουριόν είχε μεγάλες άρετές άλλα και μεγάλα έλαττώματα, όπως συμβαίνει στήν περίπτωση τών μεγάλων άνδρων. Ήταν προνοητικός δσο λίγοι θαρράλειοι άνθρωποι, και διέθετε θάρρος πού στερούνται πολλοί προνοητικοί.

»Έθεωρείτο — τότε όπως και τώρα — άνθρωπος τών άκρων. Δέν ήταν. Μόνον αύτός, παραδείγματος χάριν, μπορούσε νά δώσει τή δύσκολη διαταγή γιά τήν άποχωρηση άπό τό Σινά και νά συμβιβαστεί, παρά τή θέλησή του, μέν ένα μικρότερο Ισραήλ, παρά τίποτε.

»Άυτό ήταν χαρακτηριστικό τού έαυτού του. Ήταν άποφασιστικός, λυσσαλέος σάν τό λεοντάρι μέσα στό κλουβί. Όταν, όμως, έπρεπε νά πάρει σιβαρές άποφάσεις, τίς έπαιρνε μετά άπό πολύ περίσκεψη και έρευνα.

»Μιά πτυχή τής προσωπικότητάς του, πού προβλημάτισε πολλούς — συμπεριλαμβανομένου και έμου — ήταν δ τρόπος με τόν όποιο κατέληξε στίς άποφάσεις του. Καλούσε πολλά άτομα νά τού έκθέσουν τίς άποψεις τους πάνω σέ κάποιο συγκεκριμένο θέμα. Δέν μπορώ νά πώ δτι άποδεχόταν τίς συμβουλές τους: άλλα αύτός ήταν δ τρόπος πού κατέληγε στίς άποφάσεις του. Μπορεί άλλοι νά τόν έπηρέαζαν, τελικά, όμως, ή άποφαση ήταν πάντοτε δική του.

»Ο Μπέν Γκουριόν ήταν άνθρωπος αύτοδημιούργητος ένα στοιχείο πού ήταν παντού εύδιακριτο. Έστερεί-

το έπισημης παιδείας, άλλα ένα άντιθέσει μέ τούς περισσοτέρους πολιτικούς ήγέτες τής γενιάς του — δπως και τών σημερινών — κατέβαλε μεγάλες και έπιτυχεις προσπάθειες γιά τή διεύρυνση τών φιλοσοφικών, ιστορικών και λοιπών γνώσεών του.

»Επί παραδείγματι, διδαξει τόν έαυτό του διάφορες ξένες γλώσσες — συμπεριλαμβανομένης και τής Έλληνικής, γιά νά μπορεί νά μελετά Έλληνική φιλοσοφία, και τής Ισπανικής, γιά νά μπορεί νά διαβάζει τόν Cervantes. Ή άτομική μελέτη άπετέλεσε γι' αύτόν μιά μορφή θεραπευτικής άγωγής.

»Σέ στιγμές μεγάλης κοπώσεως, άπομονώνετο έπι ώρες στή Βιβλιοθήκη του μελετώντας Πλάτωνα και Cervantes, θέματα πού δέν είχαν καμμία άμεση σχέση μέ τήν άπόφαση πού έπρεπε νά πάρει. Ήταν, μάλλον, σάν τόν "Αγγλο πολιτικό πού καταφεύγει στήν έξοχή γιά νά περιποιηθεί τά λουλούδια του και νά ξεκουράσει τό μαλά του. Γι' αύτόν τό διάβασμα έξυπηρετούσε αύτό άκριβώς τό σκοπό, μέ έξισου άποτελεσματικότητα».

»Ο Γιαντίν έντυπωσιάσθηκε πολύ άνακαλύπτοντας ότι ο Μπέν Γκουριόν δέν ένδιαφερόταν καθόλου γιά τίς εικαστικές τέχνες και ότι δέν διέθετε τό αισθημα γιά τή μουσική.

»Δέν ήταν έπισημης άνθρωπος γιά μικρές συζητήσεις. Πιστεύω ότι, κατά τή διάρκεια τού πολέμου τής 'Ανεξαρτησίας, ήμουν πλησιέστερά του άπό όποιοδήποτε μέλος τής οίκογενείας του. Μπορούσα νά τόν έπισκεφθώ στό σπίτι άποιαδήποτε ώρα και συζητούσαμε έπι ώρες γύρω από τή Βίβλο και τήν ίστορία. Ποτέ δέν συζητούσαμε γιά λίγο».

»Ο Γιαντίν είναι πεπεισμένος ότι ο Μπέν Γκουριόν εύθυνεται «γιά τήν ίδια τήν ύπαρξη τού Κράτους τού 'Ισραήλ».

»Η ίστορικη διαδικασία θά κατέληγε στή δημιουργία ένός Έβραικού Κράτους. Τό γεγονός, όμως, ότι ίδρυθηκε τό 1948 ήταν, σχεδόν, άποκλειστικά άποτελεσμα τής ήγεσίας του».

»Η δεύτερη σημαντικότερη ένέργεια του ήταν ή προσέλκυση μισού και πλέον έκατομμυρίου Έβραιών στό 'Ισραήλ, άμεσως μετά τή λήξη τού πολέμου τής 'Ανεξαρτησίας, ένων ή χώρα — άριθμούσε τότε μόνο 600.000 άτομα — ήταν άνετοιμη γιά τήν άπορρόφηση ένός τόσο τεράστιου μεταναστευτικού κύματος.

»Άπο μιά άποψη, αύτή η προβολή ή μέγιστη σέ διορατικότητα ένέργεια του. Άπο τήν άλλη άποψη πιστεύω, δέν είχε άντιληθεί ότι ή προσέλκυση, αύτών τών άνθρωπων ήταν μόνο τή ήμισυ τού όλου έργου. Δέν μπόρεσε νά άντιληθεί τή τεράστιο κοινωνικό και έκπαιδευτικό έργο άπαιτείτο γιά τή συγχώνευση αύτών τών 70 φυλών σέ ένα ένιατο έθνος. Οι άρνητικές συνέπειες αύτού τού έγχειρματος συνυπάρχουν άκομη μαζί μας.

»Η θέληση και τό ένδιαφέρον ηπήρχαν. Τά χρήματα ξοδεύθηκαν. Όμως ο Μπέν Γκουριόν δέν κατενόησε τή διαδικασία άπορροφήσεως μιᾶς τεράστιας μάζας άνθρωπων. Ούτε διέθεσε τίς κατάλληλες έπενδύσεις γιά έξειδικευμένη έρευνα στήν άνεύρεση λύσεων τών κοινωνικών προβλημάτων, στήν έκταση πού διέθεσε γιά τόν στρατιωτικό τομέα.

»Όμως, δέν τόν κατακρίνων. Η άπόφασή του αύτή ήταν ή σπουδαιότερη και πλέον άπαραίτητη, έπειτα άπό έκεινή τής έγκαθιδρύσεως τού κράτους! Υπήρξε μιά μοναδική άπόφαση πού κανένας δέν μπορούσε νά προβλέψει πλήρως σέ διεθνή τίς προεκτάσεις της.

»Άποτελεί πεποίθησή μου ότι ο Μπέν Γκουριόν — κι έχω συναντήσει πολλούς μεγάλους άνδρες, τόσο πρίν αύτόν δσο και μετά — ηπήρξε ή μέγιστος άλων.

(Περιοδικό "Israel Scene" — Νοέμβριος 1983)

‘Ο Δαβίδ Μπέν Γκουριόν εἰς τάς ’Αθήνας

Σημειώσεις τοῦ ’Ασέρ Μωυσῆ

‘Ο Μπέν Γκουριόν στό φράγμα τοῦ Μαραθώνος. ’Αριστερά ό αείμνηστος ’Ασέρ Μωυσῆς.

Εις ένα από τά συχνά μου ταξίδια εις τό νεοσύστατον Κράτος τοῦ ’Ισραήλ, ήθελησα κατά τό έτος 1950 νά έπισκεψθῶ καὶ νά γνωρίσω προσωπικῶς τόν ίδρυτήν καὶ πρωθυπουργόν τάτε τοῦ Κράτους Δαβίδ Μπέν Γκουριόν. Ή έπιθυμία μου αὐτή έξηγεῖτο ἀπό τό γεγονός ὅτι διά Μπέν Γκουριόν συχνά, ὄμιλῶν ἡ γράφων, ἀνεφέρετο εἰς τήν ἀρχαίαν Ἑλληνικήν διανόσιν καὶ ἐσκέφθην ὅπως τοῦ προσφέρω μιὰ νέαν τότε ἔκδοσιν τῶν δργῶν τοῦ Πλάτωνος εἰς τό Ἑλληνικὸν πρωτότυπον.

”Οταν ὁ ἕκ τῶν Διευθυντῶν τότε τοῦ Υπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ ’Ισραήλ Γκερσώμ ”Αβνερ ἑζήτησε μίαν ἀκρόασιν δι’ ἐμέ ἀπό τόν τότε ύπασπιστήν του συνταγματάρχη Νεχεμίᾳ Ἀργκώβ, ἐλαβε τήν ἀπάντησιν ὅτι διά Κ. Μπέν Γκουριόν ἦτο ἀδύνατον νά μέ δεχθῇ ἐκείνην τήν ἡμέραν, διότι ἡτο ιμος νά ἔξελθῃ ἐκ τοῦ πρωθυπουργικοῦ του γραφείου διά νά μεταβῇ εἰς τό Νοσοκομεῖον ὅπου είχε εἰσαχθῇ πρό δλίγου ἡ σύζυγός του Πάολα συνεπεία θλάσεως τοῦ μηροῦ της. Παρεκάλεσα τόν κ. ”Αβνερ νά ἔξηγηση ὅτι ἡ ἐπίσκεψις μου θά ἡτο σύντομος καὶ τυπική καὶ θά είχε ὡς σκοπόν νά τοῦ προσφέρω τό προαναφέρμενον σύγγραμμα τοῦ Πλάτωνος. Εἰς τό ἄκουσμα τούτου ὁ συνταγματάρχης ”Ἀργκώβ εἶπεν εἰς τόν κ. ”Αβνερ ὅτι τό πράγμα διαφέρει καὶ ὅτι δέν ἡμποροῦσε νά ἀναλάβῃ ἀπέναντι τοῦ κ. Μπέν Γκουριόν τήν εύθυνην νά τοῦ στερήση μίαν τοιαύτην εὐκαιρίαν. ”Ἐπικοινωνήσας δέ ἀμέσως μέ τόν πρωθυπουργόν διετάχθη νά μᾶς τηλεφωνήσῃ ὅτι θα με ἔδεχτο ἀμέσως ἀναβάλλων τήν μετάβασίν του εἰς τό Νοσοκομεῖον.

Κατά τήν ἐπακούουμένασσαν συνάντησίν μας ύπεβαλα εἰς τόν κ. Μπέν Γκουριόν τήν εύχήν ὅπως ἔλθῃ εἰς ’Αθήνας ώς προσκεκλημένος μου ἵνα ἐπισκεψθῶμεν μαζί ὅλας τάς Ἑλληνικάς ἀρχαιότητας διά τάς ὅποιας μοῦ είχε ἐκφράσει τόν θαυμασμόν του.

Τόν Νοέμβριον 1950 ἐλαβα αἰφνιδίως ἐμπιστευτικόν τηλεγράφημα ἀπό τό ΥΠ. Ἐξωτερικῶν τοῦ ’Ισραήλ πληροφορῶν ὅτι διά Κ. Μπέν Γκουριόν θά ἤρχετο μετ’ δλίγας ἡμέρας εἰς ’Αθήνας ἀνεπισήμως καὶ παρεκαλούμην ὅπως κρατήσω τήν εἰδησιν αὐτήν ἀπολύτως μυστικήν. ”Οπως τό ἔμαθα ἐκ τῶν ύστερων ἡ ἐντολή ὑπέρ τῆς μυστικότητος ὡφείλετο εἰς τό γεγονός ὅτι διά τότε Υπουργός τῶν Ἐξωτερικῶν Κ. Μωσές Σαρέτ είχεν ἐναντιωθεί εἰς τόν πραγματοποιήση διά Κ. Μπέν Γκουριόν τό πρώτον ταξείδι του εἰς τό Ἐξωτερικόν ώς Πρωθυπουργός εἰς μίαν χώραν μετά τής ὅποιας αἱ διπλωματικαὶ σχέσεις δέν ἡσαν ἀκόμη ἀπολύτως ρυθμισμέναι. ”Ἐν τούτοις διά Κ. Μπέν Γκουριόν ἐπέμεινε δηλώσας ὅτι δέν θά ἐταξίδευε ώς Πρωθυπουργός ἀλλ’ ώς ἀπλοῦς ἴδιωτης καὶ ὅτι δέν θά είχε καμμίαν ἐπαφήν μετά τῶν ἐκπροσώπων τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

”Η ἀναχώρησις ἐκρατήθη πράγματι μυστική μέχρι τής στιγμῆς κατά τήν ὅποιαν ξένοι ἀνταποκριταὶ ἀντιληφθέντες τόν κ. Μπέν Γκουριόν ἀνερχόμενον εἰς τό ἀεροδρόμιον τῆς Λύδας εἰς ἀεροπλάνον τῆς EL-AL καὶ κατευθύνομενον εἰς ’Αθήνας, ἐτηλεγράφησαν τήν εἰδησιν εἰς τήν Ἑλληνικήν πρωτεύουσαν καὶ κατακλυσθείς τότε ἀπό τηλεφωνήματα τῶν ἐν ’Αθήναις δημοσιογράφων ἡναγκάσθην νά ἀπομονωθῶ πρᾶγμα ὅμως πού ἐνίσχυσε τάς ὑποψίας των.

Εἰς τό ἀεροδρόμιον τοῦ ’Ελληνικοῦ είχε προσέλθει ὅ τότε Διευθυντής τῆς ’Αστυνομίας κ. Βρανόπουλος μέ δύναμιν ’Αστυφυλάκων διαταχέντων ὅπως ἀπαγορεύσουν πᾶσαν προσέγγισιν δημοσιογράφων μέ τόν κ. Μπέν Γκουριόν. Τούτο μέν ἔγινε ἀλλά τήν ἐπομένην ἡμέραν μερικαὶ ἐφημερίδες τῶν ’Αθηνῶν μέ ἐπετέθησαν προσωπική θεωρήσασαι ἐμέ ὡς ύπευθυνον διά τήν ἀπομόνωσιν τοῦ ’Ισραηλινού Πρωθυπουργοῦ.

Εἰς τό σπίτι μου τοῦ Ψυχικοῦ ὅπου διά Κ. Μπέν Γκουριόν καὶ ἡ ἀκολουθία του είχαν καταλύσει είχον ληφθῆ αὐτηρά μέτρα φρουρήσεως καὶ ἀπαγορεύσεως οίασδήποτε προσεγγίσεως ἔνων ἀτόμων.

”Ἡ ἐν ’Αθήναις διαμονή του διήρκησεν μίαν ἐβδομάδα, κατηναλώθη δέ αὐτή εἰς ἐπισκέψεις βιβλιοπωλείων διά τήν ἀνεύρεσιν παλαιῶν συγγραμμάτων καὶ εἰς ἐπισκέψεις Ἀρχαιολογικῶν χώρων ἐντός τῶν ’Αθηνῶν, τόν Μαραθώνα, εἰς τήν Κόρινθον, εἰς τό ”Αργος, εἰς τήν Τίρυνθα, τάς Μυκήνας καὶ τήν Ἐπίδαυρον.

Παρά τό πρόγραμμά του ὅπως μή ἔλθῃ εἰς ἐπαφήν μέ κανένα ἐπίσημον, ἡσκήθη ἐπ’ ἐμοῦ τοιαύτη πίεσις ἐκ μερους τοῦ τότε Πρωθυπουργοῦ καὶ ’Υπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Σοφοκλή Βενιζέλου ὅπως γνωρίσῃ προσωπικῶς τόν μέγαν ’Ισραηλινόν ἐπίσημον, ώστε τελικῶς διά Κ. Μπέν Γκουριόν ἐδέχθη νά τόν ἐπισκεφθῇ μαζί μου ὑπό τόν όρον ὅπως ἡ συνομιλία μή περιστραφῇ εἰς πολιτικά θέματα. ”Ἄξιοσημείωτον είναι ὅτι μόλις ὅ αείμνηστος Σοφοκλῆς Βενιζέλος ἀντίκρυσε τόν κ. Μπέν Γκουριόν, τόν ἔχαιρέτησε μέ τόν ἐβραϊκόν χαιρετισμόν »Σαλῶμ» διέ ’Ισραηλινός Πρωθυπουργός ἀνταπέδωκε τήν ἀβροφροσύνην ἀντιχαιρετίσας αὐτόν μέ τήν Ἑλληνικήν λέξιν »εἰρήνη».

”Ο κ. Μπέν Γκουριόν ἑζήτησε ἐπίσης νά ἰδῃ καὶ συνομιλήσῃ μέ ἐνα ἐκ τῶν Ἑλλήνων Καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου ἵνα συζητήσῃ ἐπί θεμάτων τῆς Ἑλλ. κλασικῆς διανοήσεως. Τό ἐλλ. ”Υπουργείον τῶν Ἐξωτερικῶν ύπεδειξεν ὡς τοιούτον τόν Καθηγητήν κ. Κυριακίδην μετά τοῦ διόποιου διά Κ. Μπέν Γκουριόν είχε μακράν συζητησιν εἰς τό σπίτι μου. ”Ιδαιτέρως ἐπέμεινε διέλληνόφιλος καὶ ελληνιστής ’Ισραηλινός Πρωθυπουργός ἐπί τής μεγάλης διαφορᾶς τήν διεπίστωσε μεταξύ τῆς ὄμιλου μένης σήμερον ύπό τοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ Ἑλλ. γλώσσης καὶ τής ἀρχαίας τοιαύτης. ”Ο κ. Μπέν Γκουριόν ἐπέμεινε ιδαιτέρως εἰς τό διόποιον τοῦ Καθηγητήν την έθνικήν των παλιγγενεσίαν δέν κατέβαλον μεγάλην προσπάθειαν ὅπως ἐπαναφέρουν εἰς τήν γλώσσαν τοῦ Ἑλλ. λαοῦ τήν ἀρχαίαν Ἑλληνικήν ἡ τουλάχιστον τήν Ἑλλαδικήν διάλεκτον. Κατ’ αὐτόν τούτο θά ἡτο κατορθωτόν ώς συνέβη καὶ μέ τόν ἐβραϊκόν λαόν διόποιος ἡθέλησε καὶ ἐπέτυχε νά καταστήσῃ ζωντανή τήν βιβλικήν γλώσσαν ἡ ὅποια καὶ δημιεῖται σήμερον εἰς τό ’Ισραήλ μέ πολύ μικράς διαφοράς, ὀφειλομένας εἰς τούς κατ’ ἀνάγκην εἰσαχθέντας νεολογισμούς.

”Ἐννοεῖται διό αἱ ἡμέραι τῆς ἐν ’Αθήναις διαμονῆς του ἥρχιζαν γιά τόν κ. Μπέν Γκουριόν μέ τόν συνήθη περίπατόν του πεζή ἐπί μίαν ὥραν καὶ διό περίπατος αὐτός καθ’ ύπόδειξιν μου ἐγίνετο εἰς τό δάσος τής Βαρυπόμητης.

‘Η Χριστιανική ’Εκκλησία και οι ’Εβραίοι

Συνέχεια από τή σελ. 7

Οι ’Εβραίοι, σάν σύνολο, είναι άνίκανοι ψυχολογικώς, νά άποδεχθούν τήν Καλή Ειδηση γιά τόν Χριστό, διότι γι’ αύτούς ύπηρξε, έπι τόσους άναριθμητους αιώνες Κακή Ειδηση. ’Αλλά άπο καθαρά θεολογική άποψη, δέν μπορεῖ νά ύπάρχουν μά σειρά άληθειών γιά τούς ’Εβραίους και μιά άλλη άποψη άληθειών γιά τούς Χριστιανούς. ’Επιπλέον ή αντίληψη δτι ή Νέα Συνθήκη άπευθύνεται μόνο στούς ’Εθνικούς μοῦ φαίνεται νά προτίνει ότι έγω, σάν ένας ’Εβραίος, δέν έχω θέση μέσα στούς κόλπους τού Χριστιανισμού - μια άποψη τήν δοπία, πολύ φυσικό, δέν άποδέχομαι. Καί τί θά λέγαμε, πράγματι, γιά τήν πρώτη έκκλησία, άφού ή σύνθεσή της ήταν πρωτίστως άπο ’Εβραίους παρά άπο ’Εθνικούς; Μού είναι άδύνατον νά δεχθώ τήν έρμηνεία τού Parkes περί τής άληθινής σχέσεως μεταξύ ’Έκκλησίας και Συναγωγῆς.

’Υπάρχουν έκεινοι πού ύποστηρίζουν ότι δλες οί θρησκείες είναι πολιτιστικά έξαρτημένες και δι’ δλες, κατά τόν δικό τους τρόπο, καθοδηγούν πρός τήν αύτή κατεύθυνση τού Θεού. Αύτό ίσχυει τόσο γιά τόν Μωαμεθανισμό ή τόν Βουδισμό ή τόν ’Ινδουϊσμό, δσο γιά τόν Χριστιανισμό και τόν ’Ιουδαϊσμό²⁸. Δέν άποδέχομαι αύτή τήν άκραία μορφή σχετικότητας. ”Ολες οι μεγάλες θρησκείες πρέπει νά άντιμετωπίζονται μέ σεβασμό. ”Ομως οι θρησκείες ζητώντων διατυπώνουν έκ διαμέτρου άντιθετες θεολογικές άποψεις, και δέν είναι δυνατόν νά είναι δλες έξισου όρθες” ούτε μπορώ νά δεχθώ πώς δέν ύπάρχει αύτό πού λέγεται θεολογική άληθεια.

Μιά άλλη πρότασις έχει διατυπωθεί άπο τήν καθηγήτρια Rosemary Reuther, τήν δοπία άναφέρω όνομαστικά, διότι στή συγγραφή αύτής τής διαλέξεως διατίλησα πολλά άπο τό σπουδαίο βιβλίο της «Faith and Fratricide» (Πίστις και Πατροκτονία), σχετικά μέ δσα άνεφερα γιά τήν ιστορία τών χριστιανικών άντιλήψεων άπενατι στούς ’Εβραίους άπο τήν έποχή τών Πατέρων μέχρι

στή Διαφώτιση. ’Η Reuther πιστεύει ότι ή ρίζα τού προβλήματος δγκείται στή Χριστολογία. ’Υποστηρίζει ότι ή διακήρυξις τού ’Ιησού ώς Χριστού, σύμφωνα με τίς Γραφές, άδηγει μοιραίως, σε ένα είδος άντι - ’Ιουδαισμού πού άπεικονίζεται στήν Καινή Διαθήκη και στήν πρώτη έκκλησία. Γιά τήν άπόδειξη τού ’Ιησού ως Χριστού, πρέπει νά άποδειχθεί ότι οι ’Εβραίοι είναι τυφλοί άπεναντι στής Γραφές τους. Γιά τήν καθηγήτρια Reuther ή δοξασία τής Δευτέρας Παρουσίας κατευθύνει πρός τήν άληθεια ότι, μετά τήν ”Ελευση τού ’Ιησού, πολλά άπομένουν άκρη νά γίνουν. ’Η Θεϊκή άποκάλυψη πρός τόν ’Ιησού παραμένει μή δλοκληρωμένη, άτελής και είναι προσανατολισμένη πρός τήν Δευτέρα Παρουσία. ’Η παρούσα λύτρωσις άποτελεί κάποιο είδος »aperitif» που προηγείται τού δείπνου τών ’Εσχάτων Ήμερων. ’Αφού, λοιπόν, ή Θεία άπολύτρωσις δέν δλοκληρώνεται με τόν ’Ιησού, παρά μόνο ύπο τήν μορφή προσαμονής, ή έκκλησία γι’ αύτήν δέν άποτελεί τό μοναδικό μέσον πρός τήν χάρη: ύπάρχει χώρος στήν Ιστορία και γιά άλλες δδούς χάριτος, γιά πολλές θρησκείες και ειδικότερα, γιά τήν έτέρα βιβλική πίστη, τόν ’Ιουδαϊσμό²⁹. ”Υπάρχει βέβαια, κάποια δόση άληθείας έδω δμως, είτε ό ’Ιησούς είναι δ Χριστός είτε όχι.

Παρόλο δτι σήμερα έχουμε μιά διαφορετική αντίληψη γιά τίς Γραφές άπο έκεινη τής πρώτης έκκλησίας, και δέν διαλογιζόμαστε πλέον βάση άπολυτα αύθεντικών κειμένων, δ ’Ιδιος δ ’Ιησούς είδε τήν άποστολή του ύπο τό πρόσιμα τής Παλαιάς Διαθήκης, ή δέ έπεξηγησή του έπ’ αύτής ύπηρξε έντυπωσιακά πρωτότυπη. Τό νά ύποστηρίζεται δμως, δπως νομίζω κάνει ή καθηγήτρια Reuther, δτι δ ’Ιησούς ύπηρξε κάποιο είδος ήμι - Μεσσία, αύτό δέν ίκανοποιεί ούτε τόν ’Εβραίο ούτε τόν Χριστιανό. ’Ο ’Εβραίος ποτέ δέν θά μπορούσε νά άνεχθεί τήν ίδεα δτι ύπάρχει κάτι τί τό Μεσσιανικό σχετικά μέ τήν έλευση τού ’Ιησού, άφού αύτός ύπηρξε αίτια τόσων κακουχιών γιά τό λαό του δ δέ Χριστιανός δέν προκειται νά άνεχθεί τήν ίδεα τής έλαχιστοποιήσεως τού Χριστού.

”Ισως άναρωτηθείτε, γιατί ύψηνω τήν φωνή μου σχετικά μέ τήν ιστορία τών σχέσεων στό παρελθόν μεταξύ ’Έκκλησίας και ’Εβραίων. Τό κάνω, διότι αύτή ή φοβερή Ιστορία τής χριστιανικής σκέψεως και πρακτικής άπεναντι στούς ’Εβραίους έπεδρασε, και άκρη έπιδρα, έπι τού έβραϊκο λαού, συλλογικά. ’Αποτέλεσμα αύτής είναι οι ’Εβραίοι, σάν σύνολο, νά έμφανίζονται ταυτόχρονα φοβισμένοι και έπιθετικοί. ’Η ίδεα μιᾶς έθνικής

Ο ιεραπλινός ύπουργός Θρησκευμάτων δρ. Γιώσεφ Μπούργκ και δ Πατριάρχης τού Ελληνικού Ορθοδόξου Πατριαρχείου τής Ιερουσαλήμ κ Διόδωρος άνταλ λάσσουν θερμό χαιρετισμό έπι εύκαιρια τού Πάσχα.

«Jewish Chronicle», 27.4.1984

‘Η Χριστιανική Εκκλησία και οι Εβραίοι

έστιας στήν Παλαιστίνη παρουσιάσθηκε σάν ένα καταφύγιο άσφαλείας, μέσα σ' έναν κόσμο μίσους. Δέν πρέπει συνεπώς, νά προκαλεῖ έντυπωση τό γεγονός ότι οι ‘Εβραίοι τού ’Ισραήλ έμφανιζονται, σχεδόν, παρανοϊκοί είς ότι άφορά τήν άσφαλεια τής φυλής τους, και παθολογικά, σχεδόν, έπιθετικοί γιά τήν έπεκταση τών συνόρων του. Οι “Αραβες έχουν δηλώσει ότι θά δηγήσουν τούς ’Ισραηλινούς στή θάλασσα, οι δέ Χριμερα οι σκοποί τους, (δαν και συχνά έμφανιζονται νά ύποστηριζουν τούς έχθρους τού ’Ισραήλ), δέν έχουν άπαρνθεί τό δικό τους παρελθόν ούτε έχουν έκφρασει, συλλογικά μεταμέλεια γιά τήν παλιά τους συμπεριφορά άπεναντι στούς ‘Εβραίους. Είχαμε ξέισθηκαν κατά τήν πρόσφατη μάχη τής Βηρυτού. Δέν έπιζητώ, ούτε γιά μιά στιγμή νά δικαιολογήσω τήν ’Ισραηλινή πολιτική στήν προκειμένη περίπτωση — και δέν πιστεύω, πράγματι, ότι μπορει νά δικαιολογηθεῖ — έπιζητώ μόνο νά τήν κατανόσω και νά τήν έξηγήσω. (Πιστεύω ότι πρέπει νά θυμόμαστε πώς συνεκλόνησε βαθύτατα έναν μεγάλο άριθμο ’Ισραηλινών και ότι μιά ’Ισραηλινή Ανακριτική ‘Επιτροπή διορίσθηκε γιά νά διερευνήσει τίς χειρότερες ύπερβάσεις).

‘Ο άντισιωνισμός είναι άντισημιτισμός

Αποτέλεσμα όλων αύτών ήταν μιά νέα έκφραση άντισημιτισμού στή Δύση, άλλα και στή Μέση Ανατολή.

Παίρνει τήν μορφή τού άντισιωνισμού μέ απροκάλυπτη και καλῶς έπιχορηγούμενη προπαγάνδα στίς πανεπιστημιουπόλεις, μέ βόμβες σέ η πλησίον ισραηλινών πρεσβειών, μέ άναγραφή άγκυλωτών σταυρών σέ συναγωγές και άλλα παρόμοια. Ύφαινεται ένας άντισημιτισμός έναντι τών μή ’Ισραηλινών Έβραίων στή διασπορά, έκτος άπό τόν άχρειο άντισημιτισμό πού έκπρορεύεται άπό τό Έθνικό Μέτωπο. “Έχω ένωπιν μου τό πρότο φύλλο τού άποκαλουμένου δελτίου «**Νέα τού Όλοκαυτώματος**», πού μού έστάλει, προφανώς άπό κάποιον πού δέν άντελήθη ότι είμαι Έβραϊος Χριστιανός. Έμφανιζεται σάν ένα σοβαρό έντυπο πού έκδιδεται άπό τό αύτοαποκαλούμενο «Κέντρο γιά τήν ’Ιστορική ‘Ερευνα». Ίδού μερικοί άπό τούς τίτλους κειμένων τού έντυπου αύτού: «’Ιστορία τού Όλοκαυτώματος, μιά καταχθόνια άπατη», «’Επιστημονικά άβασιμες οι περιγραφές μαζικών έξοντώσεων μέ άερια», «Πώς οι Σιωνιστές δολοφονούν τήν άλθεια». Αύτός δ φαρμακερός άντισημιτισμός, δωράς κάθε μορφή φυλετικού μίσους, πρέπει νά άποκρουσθει μέ άποφασιστικότητα και νά άποκαλυφθούν τά ψεύδη και οι ρύποι πού έμπεριεχει. Υπό τό πρίσμα δέ τού παρελθόντος ή Χριστιανική ‘Εκκλησία έχει ένα ίδιαίτερο χρέος: νά άποκαλύψει τόν άντισημιτισμό, νά τόν άποκρούσει και νά μεριμνήσει γιά τήν μή έπεκτασή του.

(Κείμενο διαλέξεως πού έδόθη στή 24 Φεβρουαρίου 1983. Άναδημοσιεύεται άπό τό «Christian Jewish Relations», τεύχος ’Ιουνίου 1983).

Σημειώσεις

1. ‘Αρχεία τοῦ Φόρειν “Οφις, «*The Listener*», 16 Σεπτεμβρίου 1982.

2. ‘Υπάρχουν ρίζες άντισημιτισμού στόν Χριστιανισμό; Έθνική Διάσκεψις Χριστιανών και Έβραίων, (Νέα Υόρκη 1961). Τό *Magnum opus* τού J. Issac, «*Jesus et Israel*», έκδοθηκε μετά τόν δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Είναι ένδιαφέρον νά παρατηρήσουμε ότι ο Gregory Baum, ο όποιος στό βιβλίο του «*The Jews and the Gospel*» (Λονδίνο 1960) προσπάθησε νά ύπερασπισθει τήν έκκλησια άπεναντι στή θέση τού Isaac μετέβαλε άργοτερα γνώμη -βλ. τόν πρόλογο του στό βιβλίο τής R. Reuther «*Faith and Fratricide*» (Νέα Υόρκη 1974). Γιά τήν Αγγλία, τό κλασικό έργο περί άντισημιτισμού είναι τό «*Antisemitism*» (Λονδίνο 1963) τού James Parkes, ο όποιος άφιέρωσε όλη του τή ζωή στό θέμα τών Έβραιο-Χριστιανών σχέσεων.

3. ‘Εκθεση περί τής χριστιανικής άντιμετωπίσεως τών Έβραιών, είσαγωγή, πού συζητήθηκε στήν Πρώτη Συνδιάσκεψη τού Παγκόσμιου Συμβουλίου Έκκλησιών (“Αμστερδαμ 1948) και έπροταθή στίς έκκλησιες.

4. Βλ. παραπάνω, παραγ. 4.

5. M.A. Macleod, «*The Witness of the Church to the Jewish People*». Ή μελέτη αύτή περιλαμβάνεται στήν έκδοση τού D. W. Torrance, Έδιμβούργο 1982.

6. δ.π., σελ. 74.

7. «*The New Delhi Report*», Λονδίνο 1962. Ή ίδια πρότασις συναντάται στή δήλωση τού Παγκόσμιου Συμβουλίου Έκκλησιών του 1961, παραγ. 3.

8. *Nostra Aetate*, 4.

9. ‘Υπηρεσία Πληροφοριών Γραμματείας γιά τήν Προαγωγή τής Χριστιανικής Ένότητος (Ρώμη), άρ. 49, 1982.

10. L. Newbiggin, «*The Light has come*», (Έδιμβούργο 1982), σελ. 13.

11. *Adv. Jud.* 5 (6).

12. P. L. 4 cōds 703 - 810.

13. *Prud Apo.* 541 - 50.

14. *Fuseb. D.E.* 1.1.

15. *C. Jud.*, 6.

16. ‘Η R. Reuther καταχωρει μαρτυρίες άπό τά γραπτά τών Πατέρων: *Epistle to Diognetus*, *Didache*, *Epistle of Barnabas*, *Justin Martyr*, *Irenaeus*, *Tertullian*, *Lactantius*, *Hippolytus*, *Novatian*, *Origen*, *Athanasius*, *Cyprian*, *Pseudo - Nyssea*, *Eusebius of Caesarea*, *John Chrysostom*, *Augustine*, *Rseudo - Au-*

gustine, *Ephrem*, *Issac of Antioch*, *Teachings of Jacob*, *Aphrahat*, *Jacob of Serug*, *Maximimus*, *Isidore of Sebille*, *prudentius*, *John Damascae*, *Pseudo - Cyprian*. Περίληψη τών κατά τών Έβραιών γραπτών τών Πατέρων και τών μεσαιωνικών διδασκάλων, ύπάρχει στό έργο τού A.L. Williams «*Adversos Judeeos*» (Cambridge 1935).

17. *Chrys. Or. C. Jud* 1.2.

18. *Chrys. Or. C. Jud* 6.7.

19. *Chrys. Or. C. Jud* 1.4.

20. *Chrys. Or. C. Jud* 2.3.

21. *Chrys. Or. C. Jud* 1.2.

22. *Ambrose*, *Epp. 40* και 41.

23. Βλ. R. Reuther «*Faith and Fratricide*» (Νέα Υόρκη 1974), σελ. 220. Είμαι ύποχρεως στήν καθηγ. Reyther γιά αύτή τήν Ιστορική άνασκόπηση τών στερήσεων και τών άνικανοτήτων τών Έβραιών.

24. Ό διάλογος άμως δέν έλειψε όλότελα, Βλ. «*The Church and the Jewish People*», τού C. Hedenquist - (Λονδίνο 1954). «*Jews and Christians: Preparation for Dialogue*», τού C.A.F Knight - (Φιλαδέλφεια 1964). ‘H J. Schoeps, !*The Jewish Christian Argument*» - (Λονδίνο 1965). Παρόλο ότι άγνοηθηκε ευρύτατα άπό τούς δρμοθρήσκους τού Ιαραχλίτες, ο Martin Buber έπεδιώξεις έναν είλικρινή διάλογο μεταξύ Χριστιανών και Έβραιών. Τό 1975 μέ τίς διαβουλεύεσις τής έκκλησίας μέ τόν έβραικό λαό, έκεινης ή διαδικασία τού διαλόγου στά πλάσια τού Παγκοσμίου Συμβουλίου Έκκλησιών.

25. ‘Ο Gregory Baum στόν πρόλογο τού βιβλίου «*Faith and Fratricide*», άναφέρει τόν Paul Demann και τόν Karl Thiemeyer ότι έκφραστές αυτής τής θέσεως. Διαφαίνεται έπισης στό βιβλίο τού Jakob Jocz, «*The Jewish People and Jesus Christ*» (Λονδίνο 1980), R. Schneider, «*Sweeter than Honey*» (Λονδίνο 1966), A. Ecclestone, «*The Night Sky of the Lord*», (Λονδίνο 1980).

26. James Parkes, «*Conflict of the Church and Synagogue*» (Λονδίνο 1969).

27. ‘Ο Gregory Baum (βλ. παραπάνω) μνημονεύει τό έργο τού Alan Davies, «*Antisemitism and the Christian Mind*», γιά μιά σύντομη άνασκόπηση τών άπόψεων τών δύο αύτών χριστιανικών μελετών έπι τού θέματος.

28. Μιά έξαιρετη παρουσίαση αύτής τής άπόψεως, ύπάρχει στό βιβλίο τής R. Reuther, «*To Change the World*», (Λονδίνο 1981).

“Ελληνες και Έβραιοι

‘Ο δημοσιολόγος κ. Πέτρος Β. Πόγγης παρουσιάσεις ένα νέο βιβλίο, μέ τίτλο: ‘Η Φιλοσοφία τής Δημοκρατικής συμβιώσεως. (Άνθηναι, 1983).

Πρωτότυπο σάν θέμα, με πληθώρα ίδεων πού κεντρούν στόν σοβαρό προβληματισμό και μέ αδιάστειστα στοιχεία άπό την έξελικτη πορεία της ‘Ανθρωπότητος, το νέο βιβλίο του δημοσιολόγου κ. Π. Πόγγη παρουσιάζει ένα άναμφοβήτητο ενδιαφέρον.

‘Από το εισαγωγικό κεφάλαιο του βιβλίου (σελ. 24) μεταφέρουμε τις παρακάτω σκέψεις:

H’Εβραική Παλαιά Διαθήκη κυρίως μέ τό Κεφάλαιον της Γενέσεως και ή ‘Έλληνική μυθολογία κυρίως μέ τους μύθους του Προμηθέα, της Πανδώρας, της ‘Αθηνᾶς και του ‘Ηφαιστου ξεχωρίζουν. Είναι έξι άλλους τά δύο βασικά κείμενα πού διαθέτει ή ανθρωπότης, πού άρχιζουν την ιστορίαν της γῆς, τού ανθρώπου, τής συμβιώσεως και τού πολιτισμού άπό τό μηδέν, άπό τό χάος. Αυτά τά κείμενα έχουν συνδεθεί κυρίως μέ τά ονόματα τού Μωϋσέως και τού ‘Ησιόδου.

Πιθανόν τούτο νά όφειλεται και στήν γεωγραφική θέση της Έλλαδος και τού Ισραήλ — πού ήσαν τότε στό σταυροδρόμι της ύφηλίου. Η θέσις αυτή όφειλετο εις ιδιορρύθμους κλιματικάς, θαλασσίας και έδαφικάς συνθήκας και εις μίαν ιδιαίτεραν σύνθεσιν τών διμόρων λαών.

Καί σήμερον άκομη άς λάβωμεν τόν Βόρειον χάρτην τού κόσμου, Εύρωπαϊκής δύμας έκδοσεως μέ τήν Εύρωπη εις τό Κέντρον, τήν ‘Ασίαν δεξιά και τήν ‘Αμερικήν αριστερά. Κατόπιν άς χαράξουμε μία κάθετον γραμμήν ή όποια θά άκολουθησε περίπου τό σιδηρούν παραπέτασμα και θά διέλθη άπό τό Αιγαίον και τήν Αίγυπτον πρός τά κάτω μέχρι τού Ισημερινού. Έν συνεχεία άς χαράξωμεν μίαν δριζόντιον γραμμήν ή όποια θά δύεύνη κατά μήκος τής Μεσογείου, άπό τό στενό τού Γιβραλτάρ μέχρι τό Ισραήλ στό γεωγραφικό πλάτος τών 35-40 μοιρών. Τό σημείον διασταυρώσεως αύτων τών δύο διαχωριστικών γραμμών θά εύρισκεται περίπου εις τό Αιγαίον πέλαγος, δηλαδή μεταξύ Έλλάδος και Ισραήλ.

Θά παρατηρήσουμε ότι άνωθεν τής γραμμής πρός Βορράν ήσαν οι πλουσιώτεροι λαοί έξι ανθρωπίνης δραστηριότητος και κάτωθεν τής γραμμής οι πτωχότεροι (πλήν πετρελαίου και άλλων πρώτων ύλων πού άποτελούν παροδικόν έπεισόδιον έχεν άπό ανθρωπίνην ένέργειαν). Δυτικά τής γραμμής είναι οι λαοί πού άνεπτυξαν πολύ τάς γνώσεις και τήν τεχνικήν μάθησιν και έπιδοσιν. Καί άνατολικά τής γραμμής είναι οι λαοί πού άνε-

πτυξαν τάς γνώμας, τάς θρησκείας (πού ήλθαν άλες έξι ‘Ανατολών) και τήν ψυχικήν άγωγήν. Οι ‘Ελληνες και οι Έβραιοι είχαν ένα πόδι στόν πλούτο τού Βορρά και ένα πόδι στήν πτώχεια τού Νότου. Καί είχαν ένα αύτί πρός τούς τεχνικούς τής Δύσεως και ένα αύτί πρός τούς φιλοσόφους τής ‘Ανατολής.

Οι ‘Ελληνες και οι Έβραιοι ήσαν στό σταυροδρόμι τών διεθνών νοοτροπιών και τάσεων, τών διεθνών οικονομικών και κοινωνικών άναμετρήσεων, τών διεθνών πνευματικών και καλλιτεχνικών έπιτευγμάτων.

Γι’ αύτό ίσως γνώρισαν και οι δύο λαοί και γνωρίζουν μίαν έπιτυχη προσαρμοστικήν άποδημίαν εις πάσαν γνώμιαν τής γῆς. Οι Κεφαλλήνες είναι 25.000 εις τήν Κεφαλλήνιαν και υπερβαίνουν τίς 250.000 άνα τήν υψηλότερον. Κάτι αντίστοιχο ίσχυε και γιά τούς Έβραίους.

Καί τά δύο αύτά κείμενα, τής Γενέσεως και τής Θεογνίας τού ‘Ησιόδου έξιστορούν μεταφορικά τήν άπαρχήν τής γῆς και τής ζωῆς και τά πρώτα βήματα τής συμβιώσεως τών ανθρώπων. Η έξιστόρησις αυτή είναι σέ πολλά σημεία σύμφωνη μέ τά σημειρινά δεδομένα τής έπιστημης. Η Γενέσις έξιστορει τόν Θεόν πλάττοντα τόν κόσμον έκ τού χάους εις έξι συνεχείς περιόδους (ήμερας) μετά άπό τάς όποιας τήν έβδομην άναπαύθηκε. Ο ‘Ησιόδος δίδει βαρύτητα κατά τήν έξιστόρησιν τού τής γενέσεως τού Κόσμου εις τόν ‘Ερωτα. Τόν όποιον έννοει ώς προκαλούντα διά τής ένεργειάς του τήν ένωσιν και τήν συνεργασίαν τών στοιχείων έκ τών όποιων προήλθε ή κόσμος και ή ζωή. Είναι δηλαδή ή άμοιβαία έλκτική δύναμις τών στοιχειωδών μορίων (αύτῶν πού δύναμεσε άργτερον δημόδριτος: «άτομα» και τήν θεωρίαν αύτῶν τήν άτομιστικήν) πού συνθέτει πάν τό ύπαρχον έπι, ύπο και ύπερ τήν ΓΗΝ».

ΧΡΟΝΙΚΑ ΖΕΥΣ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Σουρμελή 2-104 39 ΑΘΗΝΑ

τηλ.: 88.39.951

‘Υπευθυνος σύμφωνα μέ τό Νόμο: Ο Πρόεδρος τού Κ.Ι.Σ. Ιωσήφ Λόβιγγερ

Σουρμελή 2

Τά ένυπόγραφα άρθρα έκφράζουν τίς άποψεις τού συγγραφέα τους. ‘Επιτρέπεται ή αναδημοσίευση κειμένων ύπο τόν όρο νά μνημονεύεται: «Από τό περιοδικό ‘Χρονικά’, δργανο τού Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου ‘Ελλάδος».

ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ

“Εκθεση γιά τά 200 χρόνια άπό τή γέννηση τού σέρ Μόζες Μοντεφιόρε

ΛΟΝΔΙΝΟ: Τόν πρόσεχή Ίούλιο θά έγκαινιασθεί στό Μουσείο Μπρούμφιλτ τής πόλεως Σάουθγκετερ (Άγγλια) μεγάλη φωτογραφική έκθεση γιά τή ζωή και τό έργο τού μεγάλου Έβραίου φιλανθρώπου καί πολιτικού **Μόζες Μοντεφιόρε**.

Η έκθεση θά άποτελέσει τό άποκορύφωμα τών έκδηλωσεων γιά τόν έορτασμό τών 200 χρόνων άπό τής γεννήσεως τού σέρ Μόζες τό 1784, και έκατό περίπου χρόνων άπό τού θανάτου του, τό 1885. Στήν έκθεση θά προβληθούν τρεῖς βασικοί τομεῖς τής ζωῆς του: οι προσπάθειές του ύπερ τών άπανταχού διωκομένων Έβραίων, ή συνεισφορά του στόν άποικισμό τής “Αγιας Γῆς τού Ισραήλ καί ή έπιχειρηματική δραστηριότητά του, άπό τήν

οποία παρατήθηκε σέ ήλικια 40 έτών. Τό ύπόλοιπο μέρος τής ζωῆς του τό άφιέρωσε σέ κοινωφελεῖς σκοπούς. Ο σέρ Μόζες Μοντεφιόρε ύπηρξε εύσεβής και πιστός Έβραίος. Ής σερίφης (τιμητικός τίτλος) τού Λονδίνου, κατά τίς καθιερωμένες πομπές τού Σαββάτου, περπατούσε δίπλα στήν άδεια άμαξά του. Κατά τίς έπισκεψεις του στά Ανάκτορα τού Μπάκιγχαμ, έπαιρνε μαζί τή δική του κασσέρ τροφή.

Καθόλη τή διάρκεια τού 1984 θά γίνουν διάφορες όμιλες σέ πολλές πόλεις τής Άγγλιας, άλλα καί τό έξωτερο, και θά κυκλοφορήσει ένα βιβλίο γιά τή ζωή και τό έργο τού σέρ Μόζες Μοντεφιόρε.

(«Τζούϊς Κρόνικαλ» — 13.1.1984)

**Τόν έορτασμό της 850ης έπετείου
του Μαΐμονίδη πρότεινε τό Π.Ε.Σ.
στήν ΟΥΝΕΣΚΟ**

ΠΑΡΙΣΙ: Άπειθυνόμενος πρός τή γενική συνέλευση τής Ούνεσκο, διά έκπροσωπος τοῦ Παγκοσμίου Έβραικού Συνεδρίου (Π.Ε.Σ.) πρότεινε νά έορτασθεί ύπό τήν αιγίδα τῆς δργανώσεως ἡ 850η ἐπέτειος ἀπό τήν γεννήσεως τοῦ Μαίμονιδη, μέ δικδήλωσεις πού θά διοργανωθοῦν στήν Ισπανία, τό Μαρόκο, τήν Αίγυπτο καί τό Ισραήλ. Τήν πρόταση τοῦ έκπροσώπου τοῦ Π.Ε.Σ. διέχθηκαν μέ ένθουσιασμό οι ἀντιπρόσωποι δλων τῶν ἐνδιαφερομένων χωρῶν, συμπεριλαμβανομένων καί τῶν Ἀράβων έκπροσώπων.

Η πρόταση του Π.Ε.Σ. ήρθε σάν όποτέλεσμα της συναντήσεως του περασμένου Μαΐου μεταξύ του γενικού διευθυντού της Ούνεσκο κ. **Άμιντου - Ματάρ Μπόου** και του δρ. **Γκέρχαρτ Ρίγκνερ**, τότε γενικού γραμματέως του Π.Ε.Σ. Κατά τή συνάντηση έκεινή ή δρ. Ρίγκνερ είχε παραπήσει δτί, έτσι όψει της έκτεταμένης άναμιξεως της Ούνεσκο στη διάδοση του 'Ισλαμικού πολιτισμού, θά πρέπει ή Ούνεσκο νά μεριμνήσει καί γιά κάποιο άντιστοχο πρόγραμμα έπι του 'Εβραικού πολιτισμού κάτι πού θά μπορούσε έπισης νά ωφελήσει καί στη δημιουργία ένός πλαισίου για ένα 'Ισλαμικό - 'Εβραικό διάλογο.

΄Η Ούνεσκο, μέ επιστολή της, κάλεσε τό Π.Ε.Σ. νά παρουσιάσει συγκεκριμένες προτάσεις έπι τοῦ θέματος. Άποτέλεσμα τῶν ένεργειῶν αὐτῶν ύπηρξε ἡ ὄμιλα τοῦ ἐκπροσώπου τοῦ Π.Ε.Σ. στήν Ούνεσκο καθηγητοῦ **Záv „Αλπεριν.** Ός γνωστόν τό Π.Ε.Σ. διατηρεῖ τίνι ιδιότητα τοῦ συμβουλευτικοῦ, μή κυβερνητικοῦ, μέλους τῆς Ούνεσκο.

Όσο καθηγητής "Αλπεριν παρατήρησε ότι ή «πολιτιστική κληρονομιά της άνθρωπότητος» θά έμπλουτισθεί μέσω μιᾶς εύρυτερης γνώσεως και κατανοήσεως της 'Εβραικής πολιτιστικής ταυτότητος και ίστορίας. Πρότεινε επίσης όπως ή Ούνεσκο 'αναλάβει πρωτοβουλία για ένναν 'Έβραιο-Ισλαμικό ή 'Έβραιο-Αραβικό διάλογο, με θέμα την αντίστοιχη επίδρασή τους έπι του άνθρωπίνου πολιτισμού», και παρατήρησε ότι ή αποστολή της Ούνεσκο για καλύτερη κατανόηση μεταξύ των λαών έξυπηρετείται καλύτερα μέσω παρομοίων πρωτοβουλιών παρά μέ συγκρούσεις.

Ό οικογένεια της Αλπερινής πρόταση διοργανώσεως διαφόρων συμποσίων μέ τήν εύκαιρια της 850ης ἐπετείου ἀπό τῆς γεννήσεως τοῦ μεγάλου φιλοσόφου καὶ ἱατροῦ Μαΐμονιδη, ὁ δοκίμιος διεργαμάτισε σπουδαῖο ρόλο στὸ σταυροδόριο τῆς Ἐβραϊκῆς, τῆς Ἑλληνικῆς, τῆς Ἀραβικῆς καὶ τῆς Χριστιανικῆς σκέψης». Οἱ ἐκδηλώσεις αὐτές, εἶπε, θά πρέπει νά διοργανωθοῦν «στίς χώρες δόπου ζήσεις καὶ σταδιοδρόμησε ό Μαΐμονιδης».

‘Απευθυνόμενος πρός τόν ἐκπρόσωπο τῆς Ἰσπανίας, ὁ κ. Ἀλπεριν εἶπε: «Ἐνθυμούμαστε ἀκόμη μὲν ιδιαίτερη συγκίνηση τήν πρωτοβουλία τῆς χώρας σας ἡ ὅποια, τό 1935, 800η ἐπέτειο ἀπό τῆς γεννήσεώς του, τίμησε τόν Μαΐμονίδη κι ὀλόκληρη τήν Ἰσπανία, διοργανώνοντας στήν πόλη Κόρδοβα, στὸ Δημαρχεῖο καὶ στήν ἀναστηλωθεῖσα Συναγωγὴ τοῦ Μαΐμονίδη, ἔνα ἐντυπωσιακό διεθνές συμπόσιο». Στρεφόμενος πρός τόν Μαροκινό ἀντί-προσωπο, ὑπενθύμισε «πόσο πολύ προσκολλημένες είλ-ναι οἱ Σεφαραδικές κοινότητες στίς ἔνδοξες ἀνάμενσις ἀπό τήν πόλη Φέζ, καί πόσο ἡ διδασκαλία τοῦ Μαΐμονίδη τίμησε τήν ἄλλοτε πρωτεύουσα τῆς πατρίδος σας». Γυρίζοντας πρός τόν Αἰγύπτιο πρέσβυτο, τόνισε δὲ, «δέν ἔχουμε ἔξαστε τόν σεβασμό μὲ τόν ὅποιο τό ἔργο τοῦ Μαΐμονίδη μνημονεύεται καὶ μελετᾶται στά μεγάλα κέντρα σκέψης καὶ διδασκαλίας τῆς χώρας σας».

‘Απευθυνόμενος, τέλος, πρός τὸν Ἰσραηλινό ἀντιπρόσωπο, ὁ καθηγητής “Αλπεριν εἶπε: «Δέν χρείαζομαι νά σᾶς ὑπενθυμίσω τὸ πόσο τιμητική θέση κατέχει πάντοτε ἡ διδασκαλία τοῦ ‘Ραμπάμ’ Μαϊμονίδη στὶς ἀκαδημίες, τὰ πανεπιστήμια καὶ τὰ σχολεῖα τῆς χώρας σας, γεγονός πού ἀποδεικνύει ὅτι παραμένει ἔνας ἀπό τοὺς ὑποδειγματικούς δασκάλους, ὅπως μᾶς ὑπενθυμίζει καὶ ὁ ἐπιβλητικός τάφος του στὴν Τιβεριάδα».

Μέ τήν υιοθέτηση τῆς προτάσεως αὐτῆς κατέληξε διαφορετικῶν πολιτιστικῶν παραδόσεων καί θά έκπληρώσει τή συμφιλιωτική ἀποστολή της — ἔνα ἀπό τά εὐγενή ιδανικά της».

(«Νέα τοῦ Π.Ε.Σ.» — 19.12.1983)

‘Ο Αμερικανός πρόεδρος τίμησε τό Κίνημα Λουμπάβιτς

ΟΥΑΣΙΓΚΤΟΝ: 'Ο Αμερικανός Πρόεδρος κ. Ρόναλντ Ρέγκαν, τιμώντας τήν 82η έπετειο τῶν γενεθλίων τοῦ Λουμπάβιτσερ Ρέμπε, Ραββίνου Μεναχέμ Μέντελ Σνήερσον, ἀνακήρυξε τήν 13η 'Απριλίου ως «'Ημέρα Παιδείας τῶν 'Ηνωμένων Πολιτειῶν».

Στή διακήρυξη τονίζεται, ότι τό Κίνημα Λουμπάβιτς «κατέστη γιά τούς πιστούς όλων τών θρησκειών, ένα λαμπρό παράδειγμα τής πραγματικής άξιας της παιδείας». Και συνεχίζει: «Τό έργο τού Λουμπάβιτσερ Ρέμπε άποτελε πό ήθική καί πνευματική σοφία καί κατανόστ

«Μέ την καλλιέργεια και τήν προαγωγή μιᾶς παράδοσης ήθικων άξιων, οι ρίζες της όποιας άναγονται στούς Έφρα Νωαχικούς Νόμους, πού, όπως έπανειλημένως έχει τονισθεί, άποτελούν οίκουμενικές άρχες συμπεριφοράς και μιά διασφάλιση των βασικών άνθρωπίνων δικαιωμάτων, τό κίνημα Λουμπάβιτς και ο σεβάσμιος ήγέτης του άπειδεικνυται στούς Αμερικανούς κάθε θρησκείας, διτή ή άληθινή παιδεία δέν άφορά άπλως τις γνώσεις του άτόμου, άλλα τό πως ένα διτομο ζει».

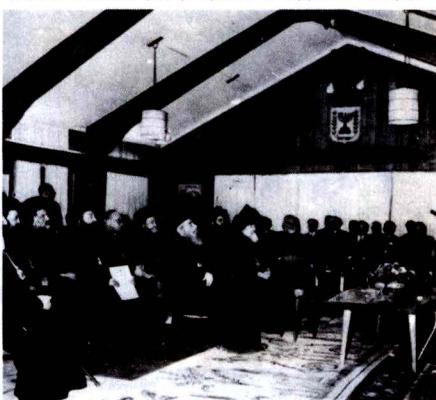

(«ΤΖΟΥΙΣ Κρόνικαλ» 15.4.1984)

Η Χριστιανική Έκκλησιά και οι Έβραιοι

**'Η συγχρονή θέσις τῆς ἐκκλησίας
ἀπέναντι στούς Έβραιους'**

Επιστρέψαμε στό σημείο άπό τό δόποιο ξεκινήσαμε: τό δόλοκαύτωμα. «Η μακρά ιστορική δληθοδιαδοχή τών γενονότων γιά τά δόπαια μιλάσσα έχει αποτυπωθεί στη συλλογική μνήμη του έβραικού λαού. Δέν πρέπει νά προκαλεῖ έντυπωση, συνεπώς, διτί σ' αυτή τη λαϊκή μνήμη ή εικόνα τῶν Χριστιανῶν, ὡς προγονικῶν ἔχθρων, δύσκολα έφθωριάζει. Κάθε Έβραιος πού γίνε-

Συγκέντρωση έκπροσωπών των Χριστιανικών Έκκλησιών στό Προεδρικό Μέγαρο τού 'Ιαραζή.

ται Χριστιανός, πρέπει νά γνωρίζει διτί η έβραική κοινότητα θά τόν θεωρεί ώς μεταποδήσαντα στό έχθρικό στρατόπεδο. (Παραδείγματος χάριν, αντιμετώπισα δυσκολίες στήν προσπάθεια μου νά διοργανώσω αυτή τήν έκθεση τού "Αουσβίτς στό Μπερμιγχαμ", επειδή Έβραιοι δέν έπιθυμούσαν νά συνεργασθούν μαζί μου, κάτι τό κατανοητό). Ούτε ή Ρωμαιοκαθολική Έκκλησιά, ούτε τό Παγκόσμιο Συμπεριφέρουσαν στούς Έβραιους διά μέσου τών αιώνων, (ή μεταχειρίσας τών Έβραιων δέν καλύπτεται έπαρκώς, δέ δωσαν γνωρίζα, σέ κανένα βιβλίο Εκκλησιαστικής Ιστορίας) και συνεπώς, δέν πρέπει νά προκαλεῖ έντυπωση τό γεγονός διτί ένας ελλικρήνης διάλογος μεταξύ έκπροσώπων τών δύο αὐτών πίστεων, απότελει σπάνιο φαινόμενο.²⁴ Έδω στήν 'Αγγλία παραδέγματος χάριν, υπάρχει ένα Συμβούλιο Χριστιανῶν και Έβραιων, δλλά άσχολεται περισσότερο μέ πολιτιστικά θέματα παρά μέ τόν θρησκευτικό - διάλογο.

Ποιά πρέπει νά είναι ή θέση τῆς έκκλησίας απέναντι στούς Έβραιους; Ποιά πρέπει νά είναι ή θεολογική άντιμετωπίσις; Είναι σαφές, τουλάχιστον γά μέν είναι σαφές, διτί έκεινες οι θεολογικές διόψεις πού πργάζουν διπό την Καινή Διαθήκη πρέπει νά είναι έσφαλμένες, καθόσον ύποδηλώνουν τήν φρικιαστική μεταχειρίση τών Έβραιων άπό τους Χριστιανούς, διά μέσου τών αιώνων. Τί θα μπορούσε νά ειπωθεί;

Κατ' ἄρχην πρέπει νά ἀπόρριψουμε τήν ἀποψή διτί οι Έβραιοι έχουν ἀπόδοκιμασθεί και διτί ή Δεύτερη ή Νέα Συνθήκη καταλύει τήν παλιά ή διτί δοπιαδήποτε κατη-

γορία μπορεί νά ἀποδοθεί στόν Έβραιο, ἐπειδή είναι Έβραιος. Οι Έβραιοι άνηκουν στήν ίδια φυλή ή διά μέν είναι ή Κύριος Ίησούς Χριστός, δι λυτρωτής μας. Είναι δέξιος ἀγαπητά τέκνα του Θεού και ἀμαρτωλά, δημιας κάθε θελάρος - ούτε περισσότερο ούτε λιγότερο. Ό Κύριος Ίησούς Χριστός μάς δίδασκε νά ἀγαπήτε ίδιατερο τόν διπόβλητο, ἐκείνους πού έχουν ἀνάγκη και δέν είναι προπονούχοι· τούτο δέ, πιστεύω, ισχύει γιά τήν φυλή στήν οποία άνήκε ή ίδιος ο Χριστός. Παραμένει δημιας, ή ἀντιμετώπιση του βασικού μας ἑρωάτηματος· ποιά ή θεολογική σχέση μεταξύ Έκκλησίας και Έβραιων;

Υπάρχουν έκεινοι πούύ πούστηριζουν διτί ή μέν ιουδαϊκή θρησκεία είναι ἀτελής χωρὶς τόν Ίησου, ή δέ χριστιανική θρησκεία είναι ἀτελής χωρὶς τήν ιουδαϊκή παράδοση²⁵ Ότι, ή διαμάχη μεταξύ Έκκλησίας καλ Συναγιγνώσης θά ἐπιλυθεί σάμα έσχατολογική ἐπιπλρωσίας, στό τέλος τών ημερών. Κατά κάποιον τρόπο συμφωνώ μέ αυτή τήν ἀποψή. Δέν νομίζω διτί ή Έθνικός Χριστιανισμός είναι πλήρης χωρὶς τήν διορατικότητα πού δι Ίουδαιόμας μπορεί νά τού προσφέρεται. Λέγοντας τούτο, δημιας, δέν βοηθώνυμε σά προσδιορίσουμε τής σχέσεις μεταξύ Έκκλησίας και Έβραιων. Παραδείγματος χάρην, πρέπει δι τόν Έβραιος νά ἀναγνωρίσει τόν Ίησούς Χριστό γιά νά σωθεί.

Υπάρχουν έκεινοι οι θεολογοί πού υποστηρίζουν διτί ή Πρώτη Συνθήκη παραμένει ένα ισχύ γιά τόν Έβραιος, από τότε πού συνήθη μέχρι σήμερα ώς και στό μελλον, ένω ή Νέα Συνθήκη ἐπεκτείνεται τής θείκες ύποσχεσίες και πρός τούς Έθνικούς. Ή ἀποψή αυτή, διατυπώθηκε μέ δάρμασ τη χώρα αυτή διπό τον James Parkes²⁶ και είναι μιά ἀποψή τήν ιστού δι Niebuhr και δι Tillich έπεδοκίμασαν μερικώς²⁷. Είπαν διτά μετά τό δόλοκαύτωμα, οι Έβραιοι δέν έχουν ἀνάγκη του Χριστιανισμού γιά νά είναι πιστοί πρός τής βιβλικές ύποσχεσίες. Θά συμφωνούσαν μέ τούς Niebuhr και Tillich ύπό την έννοια διτί, είναι άδύνατο γιά τή μεγάλη μάζα τού Έβραισμού νά ἀποδεχθεί τον Χριστιανισμό μετά τά δοσ αι Έβραιοί υπέφεραν διτί αύτόν. Οι Έβραιοι μπορούν νά παραμείνουν πιστοί στής βιβλικές ύποσχεσίες, υλοθετούντας, ούτως εἰπεῖν, αυτό πού έμεις ἀποκαλούμε τής χριστιανικές ιδιότητες πού ἀπόδιδονται στό Θεό, πού πρέπει νά έκφραζουν ἀπέναντι τού εισιτού τους και διπένταν τών συνανθρώπων τους· και δι μή έχενά με διτί ή Συναγιγνή άνεπτυξε μεσω τής Ταλμοδικής παραδόσεως, τών θεσμό τής άτομικης προσευχής και τής μετανοίας στή θέση τών θυσιών τού Ναού.

Συνέχεια στή σελ. 20

Ο Καρδινάλιος Μιγκουέλ Ντάριο Μιράντα Γκουέζ με τόν Ραββίνο Γιεχούντα Χαλεβίν στή Συναγιγνή τού Μέξικο Σίτυ τόν Μάρτιο τού 1977.

«Έκ τοῦ μαρτυρίου εἰς τήν ἀναφαίρετον δόξαν»

ΟΜΙΛΙΑ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Γ. ΜΠΟΝΗ

Δρος Θ και Φ, Ακαδημαϊκού - Όμοτ. καθηγητού του Πανεπιστημίου Αθηνῶν

1. Άνερχόμενος τό βῆμα τοῦτο, ὀφείλω ἐν πρώτοις νά ἐκφράσω τάς εὐχαριστίας μου εἰς τόν κ. Ἰωσήφ Σιακκῆν, δοστις μέ ἐγνώρισεν εἰς τὰ δάξιτιμα Μέλη τοῦ «Κεντρικοῦ Ἰσραηλιτικοῦ Συμβουλίου». Εὐχαριστῶ ἐπίσης τόν πρόεδρον κ. Ἰωσήφ Λόβιγγερ, τόν ἀντιπρόεδρον κ. Δαυίδ Σαρφατήν, ὅπως καὶ μάλιστα ἰδιαιτέρως τόν Γενικόν γραμματέα τοῦ Συμβουλίου κ. Ραφαήλ Σαμπεθαί καὶ τά λοιπά δάξιτιμα μέλη τοῦ Συμβουλίου, διότι μέ ἐπέλεξαν ώς ὁμιλητήν τῆς σημερινῆς εὐλαβούς Συνάξεως. Ἐκλήθημεν πάντες διὰ νά συμμετάσχωμεν εἰς τήν Ἐπιμνημόσυνον Τελετήν διὰ τήν 40ετή ἐπέτειον τοῦ Ὀλοκαυτώματος ὑπὸ τῶν Ναζί τῶν 60.000 ἀδελφῶν μας Ἑλληνοεβραίων τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος. Τά διακεκριμένα μέλη τοῦ «Κεντρικοῦ Ἰσραηλιτικοῦ Συμβουλίου» ἐπέλεξαν τόν ὁμιλητήν ώς εἰδίκον μελετητήν τῆς Θεολογικῆς Γραμματείας καὶ μάλιστα τῆς Ιερᾶς Βίβλου, δυνάμενον ἐπομένως νά κρίνῃ ἐλευθέρως καὶ ἀπροσωπολήπτως τί ἀμοιβαίως κατά μέθεξιν προσέφερον εἰς θυσίας καὶ αἵμα οἱ δύο λαοί, Ἐβραῖοι καὶ Ἑλληνες, εἰς ἀνάπτυξιν τῶν πεπολιτισμένων ἔθνων, μέ βάσιν τήν πίστιν των εἰς Θεόν «Ὕψιστον», Πατέρα καὶ Δημιουργόν καὶ Προνοητήν τοῦ σύμπαντος κόσμου καὶ Πλάστην ἰδιαιτέρως τοῦ Ἀνθρώπου.

2. Ὁμοιογά δι τά ἀπεδέχθην τήν εὐγενή πρόσκλησιν οὐχί χωρίς δέος, ἐπειδή ἐφοβούμην μήπως ὑστερήσω κυρίως εἰς τήν διατύπωσιν καὶ περιγραφήν τοῦ «ἐγκλήματος τῶν αἰώνων», ώς ὀρθῶς ἔχαρακτηρίσθη ἡ ἐκτός πάσης περιγραφῆς ἔωσφορική καὶ πανσατανική ἐσχεδιασμένη ἔξαφάνισις δι' ἀπανθρώπων μέσων, ταλαιπωριῶν καὶ βασάνων τῶν 12 ἐκατομμυρίων περίπου Ἑβραίων ὄλης τῆς Εὐρώπης, ὑπὸ τοῦ θηριώδους Χιτλερισμοῦ! Μεταξύ τούτων συμπειρειλήφθη, ώς ἡτο ἐπόμενον, καὶ ἡ ἐν Ἑλλάδι· καὶ ἴδια ἡ ἐν Θεσσαλονίκη παροικία τῶν 60.000 περίπου Ἑλληνικῆς ιθαγενείας Ἐβραίων! Ἐν ἔτος ἀκριβώς μετά τήν εἰσβολήν τῶν χιτλερικῶν ὄρδων καὶ τήν καθυπόταξιν τῆς Ἑλλάδος, ἀφοῦ ἔξηκριβώθη καὶ ἐπεσημάνθη ἡ ἐβραϊκή καταγωγή τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν οἰκογενειῶν των — ἀρρένων, θηλέων, νέων, γερόντων καὶ νηπίων — καὶ ἀφοῦ δι' εἰδικῶν περιβραχιονίων (κιτρίνων καὶ μέ πεντάλφα διά τούς σπουδαστάς) ἐπεσημάνθησαν, ἐδόθη ἡ διαταγὴ νά συγκεντρωθοῦν ὄλοι εἰς ὥρισμένην πλατεῖαν, ἐκεῖθεν δέ ἡ ἀνθρωποθάλασσα αὔτη ὡδηγήθη διά μέσου τῶν κεντρικῶν ὄδων τῆς Θεσσαλονίκης πρός τόν σιδηροδρομικόν σταθμόν τῆς πόλεως. Ὁ ὁμιλῶν, ὅπως καὶ πολλοί σήμερον συνάδελφοι Ἀκαδημαϊκοί καὶ μάλιστα ὁ νῦν πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας κ. Γ. Μιχαηλίδης - Νουάρος, ὁ Ἀκαδημαϊκός καὶ πρώην ύπουργός κ. Παν. Ζέπος, ὁ Ἀκαδημαϊκός καὶ πρώην ύπουργός κ. Ἰω. Ξανθάκης, ὁ Ἀκαδημαϊκός κ. Θόθων Πυλαρινός καὶ πολλοί ἄλλοι συνάδελφοι καθηγηταί τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης παρέστημεν μάρτυρες τοῦ τραγικοῦ καὶ δυσπεριγραπτού τούτου δράματος νά σύρωνται αἱ χιλιάδες τῶν συμπατριωτῶν μας Ἑλληνοεβραίων «ώς πρόβατα ἐπί σφαγήν»!

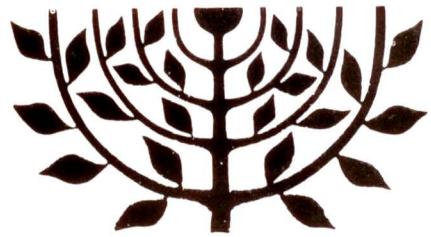
3. Ἐκεῖνος, ὁ δόποιος δέν ἐμελέτησε τό συγκλονιστικόν βιβλίον τοῦ **Χάιντς Σαλβατώρ Κούνιο**, «Ἐζησα τό θάνατο» (Θεσσαλονίκη 1981, σ. 560) είναι δύσκολο νά συλλάβη τό μέγεθος τοῦ χιτλερικοῦ τούτου «ἐγκλήματος τῶν αἰώνων» καθ' ὄλην του τήν ἔκτασιν. Είναι ἀδύνα-

τον νά μήν αἰσθανθῇ ἐντροπήν καὶ καταισχύνην διά τό γεγονός, ὅτι εύρεθησαν ἀνθρώποι - κτηνάνθρωποι, οἵτινες ἀφοῦ μετεβλήθησαν εἰς ἀνθρωπόμορφα τέρατα, ἐσπευσαν ώς λυσσαλαίοι λύκοι καὶ τίγρεις, χωρίς δισταγμόν καὶ μέ πεπωρωμένην τήν συνείδησιν, νά κατασπαράξουν ἀθώους ἀνθρώπους μέ μόνην τήν αἴτιαν ὅτι ἐγεννήθησαν Ἐβραίοι! Ἀνέγγωσα τό βιβλίον τοῦτο καὶ ὄμολογά δι τής ησθάνθην νά μέ καταλαμβάνη δέος, ἐντροπή ἀλλά καὶ ὄργη! Ἡ φωνή τῆς συνείδησεώς μου ἐξησθένησε καὶ κρίσις μέ κατέλαβε. Διηρωτήθην ώς Θεολόγος. Πώς ἐπιτρέπει ὁ φιλάνθρωπος Θεός τοιαῦτα «ἐγκλήματα» ἀνθρώπων κατά τών ἀθώων πλασμάτων του; Μετά τήν παρέλευσιν ὅμως τῶν 40 ἑταῖρων ἀπό τοῦ φοβεροῦ «ὅλοκαυτώματος», βλέπομεν καθαρώτερον καὶ κρίνομεν δικαιότερον τήν βουλήν τοῦ Ὑψίστου. Καὶ ἥλθεν εἰς τόν νοῦν μου ὅτι τοῦ προφήτου Ἡσαΐου ρήσις (Ἡσ. 40, 13 ἐ.): «Τίς ἐγνω νοῦν Κυρίου, καὶ τίς αὐτοῦ σύμβουλος ἐγένετο, ὃς συμβιβά αὐτόν; Ἡ πρός τίνα συνεβούλευσατο καὶ συνεβίβασεν αὐτόν; Ἡ τίς ἔδειξεν αὐτῷ κρίσιν; Ἡ δόδον συνέσεως τίς ἔδειξεν αὐτῷ; Εἰ πάντα τά ἔθνη ώς σταγῶν ἀπό κάδου καὶ ώς ροπή ζυγοῦ ἐλογίσθησαν, καὶ ώς σίελος λογισθήσονται ὁ δέ Λίβανος οὐχ ἱκανός εἰς καῦσιν... καὶ πάντα τά ἔθνη ώς οὐδένεν εἰσί καὶ εἰς οὐδένεν ἐλογίσθησαν!»

4. Ἐξ ἐπίτηδες προσέδωκα τόν τίτλον τῆς ὁμιλίας μου «**Ἐκ τοῦ Μαρτυρίου εἰς τήν ἀναφαίρετον δόξαν!**». Διότι πράγματι καὶ τό πιστεύω, τά κατά τῶν Ἐβραίων «ἐγκλήματα» καὶ τά παθήματα, γενικῶς τά «μαρτύρια», ὅχι μόνον τῶν 54.000 τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν 6.000 τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, ἀλλά καὶ τῶν ἐκατομμυρίων Ἐβραίων τῆς λοιπῆς Εὐρώπης, ἀπέβησαν ἀποδειχθέντα «Δόξα» τῶν ὅμοφύλων των! Τοῦτο ἐπιβεβαιώνει ἐν πνεύματι προφητικῶν Μέγαρα Μωσῆς, ὃ μεγαλυτέρα θρησκευτική καὶ πολιτική προσωπικότης τῆς Π.Δ. Ἰδού πῶς καὶ τί ἐπροφήτευσεν ὁ μέγας Ἡγέτης τοῦ Ἰσραήλ Μωσῆς ἐν τή οὕτω καλούμενη «Ἀδήν» αὐτοῦ: (Δευτερ. 32, 43):

«Ἐύφρανθητε, οὐρανοί, ἄμα αὐτῷ,
καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες υἱοί Θεοῦ·
εὐφράνθητε, ἔθνη, μετά τοῦ λαοῦ αὐτοῦ,
καὶ ἐνισχυσάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ·
ὅτι τό αἷμα τῶν σιών αὐτοῦ ἐκδικάται,
καὶ ἐκδίκησει καὶ ἀνταποδώσει δίκην τοῖς ἐχθροῖς,
καὶ τοῖς μισοῦσιν ἀνταποδώσει,
καὶ ἐκκαθαρίει Κύριος τήν γῆν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ!»

5. Οἱ καθαρόν δόμμα ἔχοντες καὶ κρίσιν ὁρθολογικήν, βλέπουν τήν προφητείαν τοῦ Μεγάλου Μωσέως πραγματοποιημένην ἐν τή βαθμιαίᾳ στερεώσει διά πρώτην φοράν ἀπό τήν καταστροφήν τό 70 μ.Χ. τῆς Ιερᾶς πόλεως τῶν Ιεροσολύμων ὑπό τοῦ Τίτου καὶ τήν ἐπελθοῦσαν νέαν διασποράν τῶν Ἐβραίων, νά θεμελιοῦται καὶ νά ἀνδροῦται τή ήμέρα τό κράτος τοῦ Ἰσραήλ, αἱ πρόδοι τοῦ ὄποιούν νά προκαλούν τόν θαυμασμόν ὄλοκλήρου τοῦ κόσμου. Καὶ θά ἡτο εύχης ἔργον, ὅπως οἱ γειτνιάζοντες λαοί, ἀλλά καὶ οἱ δυνάμενοι νά βοηθήσουν, ὥστε ἐκ τῆς φλεγομένης σήμερον περιοχῆς νά ἀνατείλουν δόσον τό δυνατόν εἰς συντομάτερον χρόνον, ἡμέραι εἰρήνης καὶ σταθερότητος καὶ ἀδελφικῆς συνυπάρξεως ὄλων τῶν ἐγγύς τοῦ Ἰσραήλ περιοχῶν καὶ μάλιστα καθ' ὄλην τήν ἔκτασιν τοῦ Μεσογειακοῦ χώρου. Διά πρώτην

עץ חיים חי

Δένδρον ζωής είναι η Τορά...
(Παροιμ. 3:18)